

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**ÖĞRETMENLERİN MEVCUT KONUMLARI, ALGI VE BEKLENTİLERİ
ÜZERİNDEN SINIFSAK BİR ÇÖZÜMLEME**

Zahide TURAN ASLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2012

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**ÖĞRETMENLERİN MEVCUT KONUMLARI, ALGI VE BEKLENTİLERİ
ÜZERİNDEN SINIFSAK BİR ÇÖZÜMLEME**

Zahide TURAN ASLAN

Danışman: Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2012

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ
(Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNAY

Üye: Yrd. Doç. Dr. Ayten İFLAZOĞLU SABAN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../...../2012

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ÖĞRETMENLER: MEVCUT KONUMLARI, ALGI VE BEKLENTİLERİ ÜZERİNDEN SINIFSAK BİR ÇÖZÜMLEME ADANA ÖRNEĞİ

Zahide TURAN ASLAN

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ

Haziran 2012, 244 sayfa

Bu çalışmada öğretmenlerin hem mevcut konumları, algı ve beklentileri üzerinden sınıfsal konumları çözümlenmeye çalışılmış hem de yabancılaşma düzeylerinin derecesi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın örneklemini, Adana şehir merkezinde faaliyet gösteren dersane, özel okul ve devlet okullarında çalışan kadrolu, sözleşmeli, ücretli öğretmenler ve idarecilerden oluşan 311 denek oluşturmaktadır.

Öğretmenlerle ilgili bilgi toplamak amacıyla 54 soru altında 175 maddeden oluşan anket formu kullanılmıştır. Verilerin analizi için betimsel frekans dağılımı ve çapraz tablolardan yararlanılmıştır.

Bu tezin genel sonuçları olarak öğretmenlerin iktisadi olarak birbirlerine yakın olduğu, tercih ve eğilimler olarak da büyük oranda benzeştiği söylenebilir. Çalışma tarzları ve gelir tarzları açısından emekçi, yaptıkları işin niteliği ve eğilimleri açısından küçük burjuva oldukları ileri sürülebilir.

Yine öğretmenlerin kendine, öğrenciye ve mesleğine yabancılaştığı da görülmektedir. Ancak beklenilenin tersi mevcut konumları ile algı ve beklentilerinin öğretmenlerin yabancılaşma düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılaşma yaratmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf, İdeoloji, Yabancılaşma, Öğretmen.

ABSTRACT**TEACHERS: THE CURRENT LOCATIONS OF THE CATEGORY ANALYSIS
THROUGH PERCEPTION AND EXPECTATIONS OF ADANA****Zahide TURAN ASLAN****Master Thesis, Department of Department of Philosophy, Sociology, Psychology
Education****Supervisor: Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ****June 2012, 244 pages**

In this research, teacher's current status, perceptions and expectations according to their classes, and the level of their alienation are tried to be analyzed.

Sampling of this study is formed by 311 teachers working in private and government schools at permanent, temporary and administrative positions.

The survey form consisting of 54 questions and 175 sub items, is used to gather information about teachers. The descriptive frequency distribution and crosstabs tables are used for analyzing the data.

The results of the study show that teachers have tendency to have petty bourgeoisie morals besides being proletarian due to their current status. In addition, alienation to themselves, students and their profession is being seen on teachers. On the contrary, their present status, perceptions and expectations don't have significant effect on the level of alienation.

Keywords: Class, Ideology, Alienation, Teacher.

ÖNSÖZ

Gerek yüksek lisans eğitimim, gerekse Öğretmenlerin Mevcut Konumları, Algı ve Beklentileri Üzerinden Sınıfsal Analizleri üzerine olan tez çalışmam boyunca birçok kişi yardımda bulundu ve emek harcadı.

Öncelikle yüksek lisans eğitimim boyunca beni bilgi ve tecrübeleriyle aydınlatan, bitirmem konusunda destekleyen danışmanım Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ’e harcadığı emek ve göstermiş olduğu ilgiden dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Bütün eğitim ve yaşamım boyunca maddi ve manevi desteklerinden dolayı anneme sonsuz teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

Özellikle yüksek lisans eğitimimin her aşamasında her türlü desteğini benden esirgemeyen sabırlı ve özverili eşime teşekkür eder, kızlarımdan da zamanlarını çaldığım için özür dilerim.

Saha çalışmasının her aşamasında desteklerini esirgemeyen konumun özneleri olan öğretmen arkadaşlarıma ilgi ve göstermiş oldukları özenli katkılarından dolayı sonsuz teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

Adana, Haziran 2012

Zahide TURAN ASLAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	ix

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Hipotezleri	5
1.4. Araştırmanın Önemi	7
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	7
1.6. Araştırmanın Tanımları	7

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR

2.1. Sınıf ve Sınıf Kavramı Üzerinden Tartışmalar	9
2.1.1. Klasik Sosyolojide Sınıf Kavramı	11
2.1.2. Marx ve Sınıf Kavramı	12
2.1.3. Weber ve Sınıf Kavramı	18
2.1.4. Modern Sosyolojide Sınıf Kavramı.....	23
2.1.5. Günümüz Yüz Yılında Güncel Tartışmalarda Sınıf Kavramı.....	25
2.2. İdeoloji ve İdeoloji Kavramı Üzerine Tartışmalar	28
2.2.1. Yanılsama/Yanlış Bilinç Temelli Eleştirel İdeoloji	31
2.2.2. Marx Sonrası İdeoloji Tartışmaları	40
2.3. Yabancılaşma Kavramı Üzerine Görüşler	54
2.3.1. Yabancılaşma Kavramına Tarihsel Bir Bakış	55
2.3.2. G. W. Friedrich Hegel'e Göre Yabancılaşma	56

2.3.3. Karl Marks’a Göre Yabancılaşma	57
2.3.4. Herbert Marcuse’a Göre Yabancılaşma.....	58
2.3.5. E. Fromm’a Göre Yabancılaşma	58
2.3.6. Melvin Seeman’a Göre Yabancılaşma	59
2.3.7. Öğretmenlerin Sınıfsal Konumu ve Yabancılaşmaları İle İlgili Araştırmalar	60

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	67
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	67
3.3. Veri Toplama Araçları ve Veri Toplama.....	70
3.4. Verilerin Analizi.....	71

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. Öğretmenlerin Kökenlerine Göre Cinsiyet Farklılaşması	73
4.2. Öğretmenlerin Görevdeki Konumları	75
4.3. Öğretmenlerin Aylık Gelir ve Servetleri	80
4.3.1. Genel Değerlendirme	88
4.4. Öğretmenlerin Eğilim ve Beklentileri	88
4.4.1. Öğretmenlerin Etnodini ve Seküler Eğilimleri.....	90
4.4.2. Öğretmenlerin Siyasal Eğilimleri.....	98
4.4.3. Öğretmenlerin Sendikal Tercihleri ve Üyelikleri.....	101
4.4.4. Öğretmenlerin Eş Tercihleri.....	110
4.4.5. Öğretmenlerin Çocuk ve Çocukları İçin Tercihleri.....	117
4.4.6. Öğretmenlerin Yerleşim ve Konut Tercihleri	126
4.4.7. Öğretmenlerin Ulaşım Tercihleri	136
4.4.8. Öğretmenlerin Sağlık Tercihleri.....	141
4.4.9. Öğretmenlerin Televizyon Tercih ve Eğilimleri	143
4.4.10. Öğretmenlerin Gazete Tercih ve Eğilimleri.....	149
4.4.11. Öğretmenlerin Okuma Tercih ve Eğilimleri	153

4.4.12. Öğretmenlerin Sosyo-Kültürel Etkinlik Tercihleri.....	162
4.4.12.1. Öğretmenlerin Kültür Sanat Tercih ve Eğilimleri	166
4.4.12.2. Öğretmenlerin Yürüyüş ve Sportif Tercih ve Eğilimleri	170
4.4.12.3. Öğretmenlerin Kahvehane/Cafe Eğilimleri	179
4.4.12.4. Öğretmenlerin Alışveriş Eğilimleri.....	180
4.4.12.5. Öğretmenlerin Tatil Eğilimleri.....	183
4.4.13. Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeyleri.....	188
4.4.14. Genel Değerlendirme	198
4.5. Öğretmenlerin Mevcut Konumları ile Eğilimlerinin Bu Yabancılaşma Düzeylerine Etkileri	201
4.6. Öğretmenlerin Eğitim Sistemi, Okul Ve Öğrencilerin Sorunlarını Değerlendirmesi	213
4.7.Genel Değerlendirme	216

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Sonuçlar	218
5.2.Öneriler	225
KAYNAKÇA.....	228
EKLER.....	234
ÖZGEÇMİŞ	244

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Öğretmenlerin Yaş, Yerleşim Yeri, Branş ve Konumlarına Göre Örneklem Dağılımı.....	68
Tablo 2. Öğretmenlerin Çalıştığı Kurum, Oturduğu ilçe ve Sendikal Tercihlerine Göre Örneklem Dağılımı.....	69
Tablo 3. Öğretmenlerin Cinsiyet Dağılımı	73
Tablo 4. Öğretmenlerin Cinsiyet Bazında Köken Dağılımları	74
Tablo 5. Öğretmenlerin Branşlarına Göre Dağılımı.....	76
Tablo 6. Öğretmenlerin Cinsiyetlere Göre Branş Dağılımları.....	77
Tablo 7. Öğretmenlerin Branşlar Bazında Köken Dağılımları	78
Tablo 8. Öğretmenlerin Konumlarına Göre Dağılımı	78
Tablo 9. Öğretmenlerin Görevdeki Konumlarına Göre Dağılım	79
Tablo 10. Öğretmenlerin Gelirine Göre Dağılımı	81
Tablo 11. Öğretmenlerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılım	82
Tablo 12. Öğretmenlerin Ek İş Yapma Durumlarına Göre Dağılımı.....	84
Tablo 13. Öğretmenlerin Servet Durumlarına Göre Dağılımı	84
Tablo 14. Öğretmenlerin Servetlerine (Ev Sahipliği) Göre Dağılım	86
Tablo 15. Öğretmenlerin Servetlerine (Araba Sahipliği) Göre Dağılım	87
Tablo 16. Öğretmenlerin Sahip Oldukları Arabanın Yılına Göre Dağılımı	88
Tablo 17. Öğretmenlerin Sahip Oldukları Arabanın Değerine Göre Dağılım.....	88
Tablo18. Öğretmenlerin Siyasal Sosyal İçerikli Sorulara Verdiği Cevapların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Sıklık Dağılımları	90
Tablo 19. Öğretmenlerin Siyasal Sosyal İçerikli Sorulara Verdiği Cevapların Faktör Dağılımı.....	91
Tablo 20. Öğretmenlerin Etnodini Eğilimlerine Göre Dağılım	94
Tablo 21. Öğretmenlerin Seküler Eğilimlerine Göre Dağılım.....	96
Tablo 22. Öğretmenlerin 2009 Yerel Seçimlerinde Oy Kullandıkları Partilere Göre Dağılım	99
Tablo 23. Öğretmenlerin Bugün Yapılacak Seçimlerde Yine Aynı Şekilde Oy Kullanıp Kullanmama Durumuna Göre Dağılım	101
Tablo 24. Örneklemdeki Öğretmenlerin Sendika Üyelikleri.....	101
Tablo 25. Öğretmenlerin Sendikal Tercihleri ve Üyeliklerine Göre Dağılım	103

Tablo 26. Öğretmenlerin Sendikal Eylem ve Etkinliklere Katılma Durumları	105
Tablo 27. Öğretmenlerin Sendikal Eylem ve Etkinliklere Katılma Sıklığına Göre Dağılım	106
Tablo 28. Öğretmenlerin Eşlerinin Eğitimleri	110
Tablo 29. Öğretmenlerin Eş Tercihine (Eşlerinin Eğitim Düzeyi) Göre Dağılım	111
Tablo 30. Öğretmenlerin Eşlerinin Meslekleri	113
Tablo 31. Öğretmenlerin Eş Tercihine (Eşlerinin Mesleki Durumu) Göre Dağılım	115
Tablo 32. Öğretmenlerin Sahip Oldukları Çocuk Sayıları	117
Tablo 33. Öğretmenlerin Çocuk Sayısına Göre Dağılım	118
Tablo 34. Öğretmenlerin Çocukları İçin Okulöncesi Eğitim Tercihleri.....	121
Tablo 35. Öğretmenlerin Çocuklarını Gönderdikleri veya Gönderiyor Oldukları Okul Öncesi Eğitime Göre Dağılımı	122
Tablo 36. Öğretmenlerin Çocukları İçin İlköğretim Tercihleri	123
Tablo 37. Öğretmenlerin Çocuklarını Gönderdikleri veya Gönderiyor Oldukları İlköğretime Göre Dağılım	124
Tablo 38. Öğretmenlerin Çocukları İçin Ortaöğretim Tercihleri.....	125
Tablo 39. Öğretmenlerin Oturma Yeri (İlçe Merkezi) Tercihleri.....	126
Tablo 40. Öğretmenlerin Yerleşim Yeri (Oturduğu İlçeye) Göre Dağılım	128
Tablo 41. Öğretmenlerin Oturma Yeri (İl/Kent) Tercihleri	130
Tablo 42. Öğretmenlerin Yerleşim Yeri (Olanakları Olsa Yaşamayı İstedikleri Yer) Göre Dağılım	131
Tablo 43. Öğretmenlerin Konut Tercihleri	132
Tablo 44. Öğretmenlerin Konut Tercihine (Olanakları Olsa Yaşamayı İstedikleri Ev) Göre Dağılım	133
Tablo 45. Öğretmenlerin Evin Niteliği Tercihleri.....	134
Tablo 46. Öğretmenlerin Olanakları Olsa Yaşamayı İstedikleri Evin Niteliğine Göre Dağılım	135
Tablo 47. Öğretmenlerin Ulaşım Tercihleri.....	137
Tablo 48. Öğretmenlerin Ulaşım Tercihine (İşe, Okula Özel Araçla Gitme) Göre Dağılım	138
Tablo 49. Öğretmenlerin Ulaşım Tercihine (İşe, Okula Dolmuş/Halk Otobüsüyle Gitme) Göre Dağılım	140
Tablo 50. Öğretmenlerin Sağlık Tercihleri.....	141

Tablo 51. Öğretmenlerin Sağlık Hizmetlerini Karşılama Sıklığına Göre Dağılım...	143
Tablo 52. Öğretmenlerin Televizyon Programlarını İzleme Sıklığına Göre Aritmetik Ortalama, Standart Sapma Ve Sıklık Dağılımı.....	144
Tablo 53. Öğretmenlerin Televizyon Programlarını İzleme Sıklığına Göre Faktör Dağılımı.....	145
Tablo 54. Öğretmenlerin Televizyon Tercih ve Eğilimlerine (Eğlence Nitelikli Programı) Göre Dağılım.....	146
Tablo 55. Öğretmenlerin Televizyon Tercih ve Eğilimlerine (Haber, Tartışma Nitelikli Program) Göre Dağılım.....	148
Tablo 56. Öğretmenlerin Gazete Tercihleri (İnternette gazete takip etme)	149
Tablo 57. Öğretmenlerin Gazete Tercih ve Eğilimlerine (İnternette Gazete Takip etme) Göre Dağılım.....	150
Tablo 58. Öğretmenlerin Gazete Tercih ve Eğilimlerine (İnternette Gazete Takip etme) Göre Dağılım.....	150
Tablo 59. Öğretmenlerin Günlük Gazete Alma Durumları	152
Tablo 60. Öğretmenlerin Gazete Tercih ve Eğilimlerine (Günlük Gazete Takip Etme) Göre Dağılım	153
Tablo 61. Öğretmenlerin Haftalık/Aylık Dergi Takip Etme Durumları.....	154
Tablo 62. Öğretmenlerin Yıllık Kitap Okuma Sayısı.....	155
Tablo 63. Öğretmenlerin Yıllık Kitap Okuma Sayısına Göre Dağılım.....	156
Tablo 64. Öğretmenlerin Okuma Tercih Ve Eğilimleri (Roman, Öykü, Şiir, Aile Eğitimi, Anı, Seyehat, Mesleki Kitaplar)	158
Tablo 65. Öğretmenlerin Okuma Tercih ve Eğilimlerine(Bilim, Teknik) Göre Dağılım.....	159
Tablo 66. Öğretmenlerin Okuma Tercih ve Eğilimlerine (Etnodini) Göre Dağılım	161
Tablo 67. Öğretmenlerin Okuma Tercih ve Eğilimlerine (Bilimsel, Akademik) Göre Dağılım.....	163
Tablo 68. Öğretmenlerin Aşağıdaki Etkinliklere Katılma Sıklığına Göre Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Sıklık Dağılımı.....	164
Tablo 69. Öğretmenlerin Aşağıdaki Etkinliklere Katılma Sıklığına Göre Faktör Dağılımı.....	168
Tablo 70. Öğretmenlerin Kültür Sanat Tercih ve Eğilimlerine Göre Dağılım	171
Tablo 71. Öğretmenlerin Sportif Eğilimlerine Göre Dağılım.....	173

Tablo 72. Öğretmenlerin Avcılık Eğilimlerine Göre Dağılım.....	175
Tablo 73. Öğretmenlerin Yürüyüş Eğilimlerine Göre Dağılım	177
Tablo 74. Öğretmenlerin Yüzme Eğilimlerine Göre Dağılım	181
Tablo 75. Tatil Eğilimleri	183
Tablo 76. Öğretmenlerin Tatil Eğilimlerine (Memlekette Geçirme) Göre Dağılım.	184
Tablo 77. Öğretmenlerin Tatil Eğilimlerine (Tarihi, Turistlik Yerde Geçirme) Göre Dağılım.....	186
Tablo 78. Öğretmenlerin Tatil Eğilimlerine (Yurt Dışında Geçirme) Göre Dağılım	188
Tablo 79. Tüketim Kalemleri Ve Harcamaları	189
Tablo 80. Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeylerine (Aylık Elektrik Tüketimi) Göre Dağılım	193
Tablo 81. Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeylerine (Aylık Kredi Kartı Ödeme) Göre Dağılım	194
Tablo 82. Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeylerine (Yıllık Eğitim Harcaması) Göre Dağılım.....	195
Tablo 83. Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeylerine (Yıllık Tatil Harcaması) Göre Dağılım.....	197
Tablo84. Öğretmenlerin (son bir-iki ayı) Dikkate Alarak Aşağıdaki Durumları Yaşama Sıklığının Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Sıklık Dağılımı.....	202
Tablo 85. Öğretmenlerin (son bir-iki ayı) Dikkate Alarak Aşağıdaki Durumları Yaşama Sıklığının Faktör Dağılımı.....	203
Tablo 86. Öğretmenlerin Öğrenciye Yabancılaşma Durumuna Göre Dağılım	205
Tablo87. Öğretmenlerin Kendine Yabancılaşma Durumuna Göre Dağılım	206
Tablo 88. Öğretmenlerin Mesleğini Algılayışı Ve Mesleğine Yabancılaşmasına Göre Dağılım.....	208
Tablo 89. Öğretmenlerin Meslekleriyle İlgili Olumsuz Gördüğü İlk Üç Özellikten Birincisine Göre Dağılım	210
Tablo 90. Öğretmenlerin Toplumda İtibar Gören İlk Üç Meslekten İkincisine Göre Dağılım	212
Tablo 91. Öğretmenlere Göre Eğitim Sistemi, Okul ve Öğrencilerin Öncelikli İlk Üç Sorunundan Üçüncüye Göre Dağılımı	215

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Problem

Bir toplumsal konum içerisinde yer almak, bu konumda bir nokta, bir birey olmak, farklılaşmak demektir. Bu farklılaşmak ancak biri ya da birileri tarafından algılanabildiği, kavranabildiği ölçüde görünebilir. Aynı zamanda da toplumsal olarak anlamlılaşır. Bu durum bir ortam içerisinde gerçekleşir. Toplumsal konum içerisinde birey bütünlük bir hayat tarzı sergiler. Yani yediği şey, yeme biçimi, yaptığı spor ve yapma biçimi, siyasal kanaatleri ve bu kanaatleri ifade etme biçimi, mekânsal yerleşimi, tüketim alışkanlıkları, katıldığı etkinlikler... vb. İçinde bulunduğumuz çağ, toplumsal konum içerisinde var olma sorunsalı yaşayan bireye çeşitli boyutlarda sıkıntılar yaşatmaktadır. Bunun en büyük sebebi ise kanımızca hızdır. Çağımız kültürünün belki de en önemli göstergesi hızdır. Yayılma öyle hızlanmış durumda ki, zaman zorunluluğu (bir şeyin olgunlaşması için geçirilmesi gereken süre) gereksiz hale gelmiş ve “mekânı zaman aracılığıyla yok etme” aşamasına ulaşılmıştır. (Harvey, 1997, s. 341) “**zaman-mekân sıkışması**” olarak adlandırılan bu durum; tüm dünyanın ve giderek uzayın işgali için köklü bir geçmişe, en azından uzun bir zamana ve yeni model ve stratejilere ihtiyaç olmadığını anlatmaktadır. Pozitivizmin soncul amacı olan **her şeyi araççıl aklın tahakkümü altına almak**, bir başka deyişle kurumsallaştırılmamış veya yapılandırılmamış hiçbir alan bırakmamak; bütün bir akıl, duygu ve bedeni, bütün bir dünyayı ele geçirmektir (Gümüş, 2004, s.167).

Çalışmamız bağlamında durumu öznelletecek olursak yaşanan bu post modern çağın sıkıştırması içerisinde öğretmenleri görebiliriz. Zaten okul eskiden beri zaman-mekân sıkışmasını kendinde barındırmaktadır. Okulun iddiası zamana gerek kalmadan, yaşamadan ve yaşatmadan, mümkün olan en kısa sürede en hızlı bir şekilde kafalara şekil vermek, bütün bilgi birikimini sıkıştırarak aktarmaktır. Bu noktada öğretmenler bu sürecin içinde sıkıştırılırken aynı zamanda da sıkıştırma eyleminin gerçekleştiricisi konumunda bulunmaktadır. Çalışmada problem noktası böyle bir toplumsal konum içerisinde öğretmenin edimlerini anlayabilmektir. Bourdieu’nun ifadeleri ile durumu açımlayacak olursak; “Dünya beni bir noktaymışım gibi içerir ve

yutar ama ben onu kapsarım'. Toplumsal uzam beni bir noktaymışım gibi yutar. Ama o nokta bir görüş açısidir; toplumsal konum içerisinde yer alan bir noktadan hareketle edinilen bir görüşün, hangi nesnel konumdan hareket alınmışsa, biçimi ve içeriğiyle o konum tarafından belirlenen bir perspektifin kökenidir. Toplumsal konum tam da ilk ve son gerçekliktir çünkü toplumsal eyleyicilerin kendilerine ilişkin olarak sahip olabilecekleri tasavvurlara da yön verir" (Bourdieu, 2005, s. 27). Toplumsal uzamdaki konumların uzamı, o konumlara sahip olanların yatkınlıklarının (ya da habitus'larının) uzamı ve yatkınlıkları aracılığıyla tavır almaların uzamı arasında kurulan denklik nedeniyle, uygun bir sınıflandırma ilkesi olarak iş görür. Toplumsal konumun bölgelerini ayırarak üretebileceğimiz sınıflar, yalnızca varlık koşulları açısından değil, aynı zamanda kültürel pratikleri, tüketimleri, siyasal kanaatleri, vb açısından homojen eyleyicileri bir arada toplar. Bu düzlemde öğretmenlerin edimlerinin habitus kavramı göz önünde bulundurularak anlaşılması gerekecektir. (Bourdieu, 2005, s. 30) Habitus, şema, iklim, kök paradigma, algı eşikleri, ideoloji... Bütün bunlar dönüp dolaşıp birbirinin yerine geçmekte; insanların dünyayı algılama ve buna uygun eylemde bulunmasının gerisinde sistematik bazı motivasyonların, itkilerin, dürtülerin veya yapıların olduğu sayıtlısına dayanmaktadır. Biraz daha açacak olursak: Zihniyet (Tin/Habitus); kendini sınıf ethosu olarak açığa vuran sosyal sınıflama sistemi yani düşünce-algılama-gerekçeleştirme şemaları olup; hem sosyal yapının ölçeğine bağlı olarak yapılandırılmış pratiği oluştururlar, hem de bu yapılandırılmış pratiğin (mevcut yapının) yeniden-üretimini sağlarlar. Dolayısıyla klasik sosyolojinin bir türlü tanımlayamadığı, psikanalizin kıyısından köşesinden geçtiği yapı ile eylem arasındaki geçiş ve dönüşümler için bir olanak sunarlar. Habitus; kodlanmış yaşantılar, daha doğru bir anlamlandırma ile tüm yaşantılarımızdan çıkardığımız açıklama şemaları, insanın bir şeyi değerlendirirken veya eylemde bulunurken dikkate aldığı hususlardır. Her bir kişinin zihniyeti (habitusu), onun tüm deneyimlerinden süzülen anıları, alışkanlıkları, değerlendirmeleri, kısaca düşünme şemalarıdır. Bu şemalar, tekrar yaptığı/yarattığı eşyalara (giyim kuşam, konut, araba, titel, ziynet...) ve eylemlerine (sosyal, kültürel, sportif, serbest zaman...) "ayrılmış ve ayırıcı işaretler" olarak yansır/dönüşür. Bir tür eylem/davranış gramatığıdır, eylemlerimizi düzenleyen bir dildir; deneyim, anı ve alışkanlıklarımızdan kurulu içsel bir güdüdür (Krais ve Gebauer, 2002, s. 30-37). Kökeni Aristoteles'e dayanan Durkheim ve Weber tarafından kullanıldıktan sonra Bourdieu'nün eylem toplumbiliminin merkez kavramlarından birine dönüşen bu terim, kişinin ya da kişiler kümesinin geçmiş deneyimlerinin içinde bütünleştiği kalıcı

yatkınlıklar bütününi belirtir. Bourdieu’de, özellikle de bir sınıfın ya da topluluğun habitus’u, düşünme ve eyleme konusunda kendiliğindenlik ve özgürlüğe sahip olduğuna ilişkin bir yanılsamadır; gerçekte bu özgürlük nesnel düzenliliklere uygun olarak vardır, çünkü bizatihi habitus, ‘o düzenlilikler tarafından nesnel biçimde tanımlanan koşullar dâhilinde ve aracılığıyla yaratılır (Bourdieu, 2005, s. 226). Diyebiliriz ki öğretmenlerin habitus’ları onların sınıfsal konumları ile ilintilidir.

Habitus (zihniyet); kişinin sahip olduğu sınıf ve cinsiyet ile içinde yer aldığı sosyal alanlar (sosyo-kültürel konum ve yaşantılar) tarafından belirlenmektedir. Gelişen bu süreçler Gramsci’ye göre deterministlik bir tarzda değil daha çok “diyalektik” işlemektedir. Ekonomik altyapı öğelerinin yanı sıra üstyapı kurumlarının da açıklayıcı bir gücü bulunmakta; tarihi gelişimi içinde insan faktörü ile kültür ve ideoloji de açıklama şemasına kendi özgüllükleri içinde dâhil olmaktadır (Stillo, 2004).

Entelektüeller ve ekonomi dünyası arasındaki ilişki; temel sosyal gruplara bağlı şekilde doğrudan değil, bütün bir toplum fabrikası ve entelektüellerin onların fonksiyonlarını gördüğü üst yapının karmaşıklığı üzerinden çeşitli dolayımmlarla gerçekleşmektedir. İki ana üstyapı “düzeyi” belirlemektedir: Biri “privat/özel” olarak adlandırılan “sivil toplum”, diğeri “politik toplum” veya “devlet”. Bu iki düzey, bir yandan başat grubun topluma uyguladığı “egemenlik/hegemonya”, diğeri yandan “doğrudan başatlık” yani devlet ve “yasal” hükümet aracılığıyla uyguladığı yönetimle ilişkilidir. Bunlar organize olmuş ve birbirine bağlıdır Bir başka deyişle egemen sınıflar, toplumun diğeri sınıflarına kendi ahlaki, politik ve kültürel değerlerini aktarır/geçirir. Bu gönüllü asimilasyonu (ürünü oluşturmaya) bir “sağduyu” (common sense) üzerinden yapar, aynı zamanda da fiziksel gücüyle (güç ve tehditle, cebri denetimle yani devletle) bunu destekler. Fiziksel gücü temsil eden devlet aynı zamanda bir “hegemonya örgütleyicisi” olup “kilise, okullar, sendikalar, partiler, haber aygıtları da birer hegemonya aracıcırlar (Strinati, 1995, s. 165, Stillo, 2004). Daha geniş bilgi için (Margaret M. Poloma, çağdaş sosyoloji kuramları, Ankara 1993 başvurulabilir.) Öğretmenler hem bir hegemonya altında bulunmaktadırlar hem de devletin hegemonyasının uygulayıcı aracı konumundadırlar. Devletin cebir aracı kullanmaksızın hegemonyasını oluşturabilmesi ancak ideolojik bir durumun ifadesidir. Böyle bir durum aynı zamanda öğretmenin yabancılaşmasına kaynaklık etmiş olur.

Öğretmenlerin de dâhil olduğu entelektüeller sosyal hegemonyanın ve siyasal hükümetin çerçevelediği işlevleri yerine getirme durumundadırlar. Yani bir hegemonya altındadırlar ve edimleri bundan etkilenir. Bunlarla birlikte Bourdieu’ya göre,

öğretmenler görece yüksek kültürel sermayeye karşılık düşük ekonomik olanaklara bağlı bulunmaktadır. Çağdaş eşyalar, avantgarde çağrışımlar, estetik biçimli konut tipleri, egzotik ve doğaçlama türü yemeklere eğilim gösterirler... Bourdieu'nun deyimiyle 'proletaryadan biri ki burjuvazi olmak için kendini küçük yapar'. ...Kitle kültürü ve ürünlerinin (modanın) en büyük müşterileridir. Kafalarındaki şema "konformizm", "doğruculuk/aşırı katılık" ve "moralizm/ahlakçılık" altında politik karşıtlıktan kaçınıp "dikkatli bir reformizme" varır ki, kendi bireysel yükselişi için geçerli bütün yol ve yöntemlere sıcak yaklaşırlar... Poulantzas'a göre ise öğretmenler örgütlenemez aksine konjonktüre göre hareket eder ve devletin en önemli destekçilerini oluştururlar (Althusser, 1983). Bu düzlemde öğretmenler küçük burjuva sınıfı kapsamında yerini bulmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın özellikle üzerinde durduğu problem noktası yukarıdaki bilgilerle ilintili olarak öğretmenlerin konumlarını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca merak edilen nokta konumları ile algı ve beklentileri arasındaki korelasyondur. Algı ve beklentilerinin de içinde yer aldıkları kültürel, sınıfsal, ideolojik, yapısal unsurlardan bağımsız olmadığı düşünülmektedir. Bu noktada da karşımıza şöyle bir soru çıkmaktadır. Öğretmenlerin konumları ile algı ve beklentileri arasındaki korelasyon durumu yabancılaşma durumunu da ortaya çıkarır mı? Bu soru ışığında çalışma yabancılaşma durumunu da irdelleyecektir.

Özetle diyebiliriz ki; bu araştırmanın temel problemi, öğretmenlerin mevcut konumları ile algı ve beklentileri farklılaşmakta mıdır? Bu farklılaşma düzeyi onların yabancılaşma düzeyini göstermekte midir? Bu bağlamda cevaplandırılmaya çalışılan temel sorular;

- Öğretmenlerin toplumsal uzamda nerede olduğu,
- Neyin taşıyıcısı oldukları,
- Ne tür değer ve özlemlere sahip oldukları,
- Nasıl bir dünya önermekte oldukları,
- Kendileri ve türdeşleri ile (meslektaş, öğrenci) nasıl bir ilişki içinde oldukları, ne kadar dayanışmakta veya uzaklaşmakta olduklarıdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışma özellikle bir meslek grubu olarak öğretmenlerin toplumsal tabakadaki yerlerini, sınıfsal konumlarını, sosyal yapıdaki yerlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma öğretmenlerin zihin yapıları ile edimleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaracaktır. Tüm bunların ışığında öğretmenlerin konumları ile algı ve beklentileri arasında bir farklılaşmanın olup olmadığı ve bu durumun bir yabancılaşma yaratıp yaratmadığı, yaratılıyorsa yabancılaşmanın düzeyinin ne olduğu analiz edilmiş olacaktır. Böylece yabancılaşmaya kaynaklık eden toplumsal, ekonomik, ideolojik süreçler ortaya çıkarılmış olacaktır.

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Ana Hipotez:

Öğretmenlerin mevcut objektif durumları ile algı ve beklentileri farklılaşmakta olup, bu farklılaşma düzeyi

- hem sınıflarını ve küçük burjuva eğilimlerini (öğretmenler, mevcut durumları itibariyle emekçi olmakla birlikte algı ve beklentileri itibariyle küçük burjuva eğilimlere sahip bulunmaktadır),
- hem de yabancılaşma düzeylerinin derecesini göstermektedir (mevcut konumla algı ve beklentiler arasındaki ayırım arttıkça yabancılaşma düzeyi artmaktadır).

Bu ana hipotezler doğrultusunda alt hipotezler veya yanıtı aranacak sorular ise şu şekilde sıralanabilir:

Öğretmenlerin

A1) AİLE KÖKENLERİ

- Ebeveyn eğitim ve meslekleri,
- Doğum yerleri,

A2) MEVCUT KONUMLARI

- Cinsiyetleri,

- Branşları,
- Görevdeki konumları,
- Servetleri (araba, konut vb.),
- Aylık gelirleri

B1) EĞİLİMLERİ (algı, beklenti ve eğilimlerini)

- Eş tercihi (hangi sınıf-zümre, eğitim ve meslek grubundan vb. gibi),
- Çocuk tercihi,
- Çocukları için eğitim tercihi,
- Yerleşim tercihi,
- Konut tercihi,
- Tüketim tercihi (eşya ve sosyo-kültürel..., spor, boş zaman vb.... tercihleri)
- Sendika üyeliği,
- Etnodini eğilimleri, Seküler eğilimleri
- Siyasal görüşleri

B2) MEVCUT KONUMLARININ BU EĞİLİMLERE ETKİLERİ (Öğretmenlerin mevcut konumsal durumlarındaki farklılaşma; onların algı, beklenti ve eğilimleri üzerinde bir farklılaşma oluşturmakta mıdır?)

C1) ÖĞRETMENLERİN YABANCILAŞMA DÜZEYLERİ

- Mesleğine,
- Öğrenciye,
- Kendine yabancılaşma düzeyleri

C2) MEVCUT KONUMLARI İLE EĞİLİMLERİNİN BU YABANCILAŞMA DÜZEYLERİNE ETKİLERİ (Mevcut konumları ile algı ve beklentileri arasındaki farklılaşma düzeyi arttıkça, yabancılaşma düzeyleri de artmaktadır) nelerdir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Çalışma özellikle bir meslek grubu olarak öğretmenlerin toplumsal tabakadaki yerlerini, sınıfsal konumlarını, sosyal yapıdaki yerlerini ortaya çıkaracaktır. Zihin yapıları ile edimleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaracaktır. Çalışma yaşamındaki yerlerini, öğretmenlere biçilen devletin ideolojik rolünü ortaya çıkaracaktır. Ve bu rolün farkında olmak ve bu farkındalık durumu ile hareket edebilmek için durumunu görebilmeyi sağlamak birinci önemdedir. Bir şeyi değiştirebilmenin yolu onun farkında olmakla başlar. Bu noktada da aydın olma misyonunu yakalamış olur.

Bu çalışma, öğretmenlik meslek grubuna bir ayna tutularak öğretmenlerin kendilerine ve mesleklerine karşı farkındalık düzeylerini etkileyeceği; kendilerini ve mesleklerine bakışlarını değerlendirme şansı yaratacağı; buna paralel olarak öğrencilere karşı tutum ve davranışlarında da bir değişim yaratacağı düşüncesi ile öğretmenlerin kişisel ve mesleki verimliliğinin arttırılmasına katkı sunulmuş olacaktır. Farkında olunması gereken bir nokta vardır ki buda öğretmenlerin toplumda artık değer üretiminin yeniden üretimini sağlayan koşulların üretimini gerçekleştirmeleridir. Bu bağlamda yapılan çalışma ile öğretmenlerin farkındalık düzeyleri üzerinde bir etki yaratabilmek çalışma açısından önemli bir durumdur.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırları ve analizler, 2009 -2010 yıllarında Adana kent merkezinde faaliyet gösteren dersane ve özel okul öğretmenleri, devlet okullarında çalışan sözleşmeli, ücretli, kadrolu öğretmenler ve idarecilerden toplanan verilerle sınırlıdır. İstatistikî analizler de betimsel analiz ve çapraz tablolarla sınırlı bulunmaktadır.

1.6. Araştırmanın Tanımları

Öğretmen: 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 43.maddesine göre, öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği olarak tanımlanır. Bu mesleği yerine getiren kişi ise öğretmen olarak adlandırılır.

Sınıf: Sınıf kavramı Fransızcada classe, Almandada klasse ve İngilizcede class olarak kullanılır. Biz bugün sınıf sözcüğünü Avrupa dillerinde olduğu gibi class

karşılığıyla kullanırız. Genel olarak bu sözcük hem Arapçada hem Türkçede bu anlama gelir. Ama Osmanlılarda bu sözcüğün bir de teknik anlamı vardır. Bunda sınıf, class demek değil lonca demektir. Yani esnaf, bölük bölük ayrılmış zanaatçılar demektir. Sınıf, bilimsel olarak ise şöyle tanımlanır: “Tarihsel olarak belirlenmiş bir üretim düzeni içindeki konumlarına ve üretim araçlarıyla olan ilişkilerine, toplum içindeki iş örgütlenmesinde oynadıkları rollere ve dolayısıyla toplumsal gelirden paylarını alma biçimlerine ve elde ettikleri payın büyüklüğüne göre birbirinden ayrılan geniş insan gruplarına sınıf denir (Hançerlioğlu, 1993, s. 348).

Yabancılaşma: Yabancılaşma kavramı gerek insansal ve sosyal aktivitenin ürünlerinin (emeğin ürünleri, para sosyal ilişkiler vs) değişimini ve gerekse insanların özellik ve yeteneklerinin onlardan bağımsız ve onlara hükmeder hale gelişinin süreç ve sonuçlarını tasvir eder. Aynı zamanda, bazı fenomenlerin ve ilişkilerin aslında olduklarından farklı bir şey haline dönüşmesi, insanların hayat içindeki gerçek ilişkilerinin onların zihinlerinde deformasyona uğramasını da ifade eder (Rosenthal ve Yudin, 1980, s. 530).

İdeoloji: Osmanlıca fikriyat, Fransızca ideologie, Almanca ideologie, İngilizce ideology olarak kullanılır. Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlükte dar bir anlamda şu şekilde tanımlanır; toplumun şöyle veya böyle olmasına inananların düşünce ve kanışlarından ortaya çıkan öğretisi. İlk olarak Fransız düşünürü Destutt de Tracy tarafından Yunanca idea (görülen biçim) sözcüğü ile logos (bilgi) sözcüğünün birleştirilmesiyle yapılmış ve düşünceyi inceleyen bilim (ideler bilimi) anlamında ileri sürülmüştür. İdeoloji için genel bir tanım yapacak olursak, toplumun özdeksel alt yapısınca belirlenen düşünsel üst yapı dizgelerinden her biri... Siyasal, hukuksal, dinsel, sanatsal, ahlaksal, felsefesal vb gibi tüm üst yapı dizgelerini içine alır (Hançerlioğlu, 1993, s. 191).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR

2.1. Sınıf ve Sınıf Kavramı Üzerinden Tartışmalar

Sınıf kavramı, sosyal bilimlerin toplumsal yapıyı ve toplumsal yapıdaki değişimleri ve dönüşümleri, toplumsal yapının içindeki unsurların etkileşimini, üretim-tüketim ilişkileri etrafında oluşan ilişkileri, toplumsal eşitsizlikleri, toplumsallığın üretilmesi ve yeniden-üretilmesini açıklamak için kullanılan temel kavramlardan biridir.

Sınıf kavramının içerdiği anlam incelenecek olursa kapitalizm ve sanayi devrimi ile yaşanan tarihsel kırılmanın, toplumsal sınıfları radikal şekilde yeniden biçimlendiren potansiyeli fark edilebilir. Dolayısıyla günümüzdeki toplumsal sınıfların, aynı zamanda kapitalist toplumun örgütlenme biçiminin bir sonucu olduğu öne sürülebilir. Toplumsal sınıflar kapitalist topluma özgü bir olgu değildir; tarihin her devrinde bulunmaktadır. Örneğin Antik Roma'da, Aztek uygarlığında ya da Çin'de... Ancak modern kapitalist toplumun sınıflı yapısıyla karşılaştırıldıklarında, birçok açıdan farklılıklar mevcuttur. Söz konusu farklılıklar birçok farklı toplumsal faktöre yaslanmaktadır. Örneğin, kapitalist toplum yapısından önce toplumsal sınıflar sayıca azdı ve bu sınıfların sınırlılıkları kesin çizgilerle belirginleştirilmişti. Kapitalizm öncesi toplumda, toplumsal sınıflar gelenek/töre, kana dayalı üstünlük, ruhbanlık gibi faktörler etrafında örgütlenirken kapitalist toplumda farklı faktörler devreye girmiştir. Toplumsal sınıfların iki ayrı tarihsel dönem içerisinde farklılıklar göstermesinin nedenlerinden biri de farklı faktörlerin sınıfları hiyerarşik parçalara bölmesidir. Kapitalizm öncesi sınıfsal yapılar ile kapitalizm sonrası sınıfsal yapılar arasında yapılacak bir karşılaştırma iki tarihsel dönem arasındaki sınıfsal farklılıkları nihayetinde birkaç ana başlık altına toplayacaktır. Ancak bu tartışma konumuzun sınırlarını aşmaktadır. Bu sebeple konuya yeniden dönerek sınıf kavramının tanımlanmasına çalışalım.

Marx ve Weber tarafından sosyolojik ilginin konusu haline getirilen sınıf kavramı, oldukça genel bir kategori içerisinde ve soyut bir biçimde değerlendiriliyor ve daha sonra toplumsal gerçekliklerle örtüştürülüyordu. Temel postulatları bakımından Marx ya da Weber'e dayanan yeni-Marxist ve yeni-Weberyan araştırmalar ise sınıf araştırmalarını genelleştirilmiş kategorilerin alanından çıkarmak ve daha spesifik

alanlarda tanımlanmış, net, kesin açıklamalar yapabilmek için farklı yaklaşımlara ve çalışmalara ihtiyaç duydular. Ancak sınıf kavramına bağlı olarak yaşanan muğlâklık, sınıf araştırmalarına ilişkin birçok sorunun ortaya çıkmasına neden oldu. Ortaya çıkan sorunlara ilişkin yaklaşımların farklılığı ise sınıf kavramını daha da çetrefilli ve karmaşık bir hale getirdi. Sınıf kavramının işleyiş kazanabilmesi için seksenli yılların ortalarında -özellikle Avrupa’da- başlayan bir dizi tartışma ve çalışma bugün için yol gösterici olabilir. Seksenli yıllarda başlayan tartışmaların bugün için en önemli yanı, sınıf çalışmaları konusunda doğru soruların sorulmuş olmasıdır. Böylelikle sınıf konusundaki kriz bir biçimde aşılmaya çalışılmıştır. Bu tartışma bağlamında, İngiliz sosyolojisi içindeki sınıf kavramına işlerlik kazandırmanın metodunu tartışan Duke ve Edgell (1987, s.445–463), araştırmacıların sınıf konusunda herhangi bir araştırma yaparken birbiriyle ilişkili üç tercih yapmaları gerektiğini ifade ederler. Onlara göre öncelikle yapılması gereken ilk şey hangi kavramsal şemanın kullanılacağıdır. Kavramsal şema ile kastedilen ise sınıf kategorisinin hangi ölçüt ya da kriter bağlamında ele alındığıdır. Mülkiyet ya da toplumsal sınıf şeması tercih edilebileceği gibi meslek ya da statü şeması da tercih edilebilir. Bunları içeren ya da dışarıda bırakan farklı bir şema da üretilebilir. Sınıf çalışmalarına sosyolojik açıdan işlerlik kazandırmayı amaçlayan bir araştırmacının yapması gereken şey, seçilen sınıf kategorisinin uygulanacağı kesiti net ve kesin bir biçimde belirlemektir. Yani söz konusu sınıfı kimlerin temsil ettiği ya da sınıfın içeriğini dolduran, onu somutlaştıran grupların, kurumların ya da kişilerin kimler olduğunun belirlenmesidir. Yapılması gereken bir diğer şey ise, seçilen sınıf üyelerinin hangi niteliklere göre değerlendirileceğidir. Örneğin, sosyal birim olarak ailenin seçildiği bir sınıf çalışmasında, aileyi temsilen hane reisinin mi yoksa tüm hane üyelerinin mi araştırmaya dahil edileceği araştırmanın niteliği bakımından önemlidir. Edgell’in (1998, s. 52–60) üç temel seçenek olarak yeniden biçimlendirdiği ve kavramsal şema, analiz birimi, kapsam genişliği olarak ifade ettiği bu perspektif, sosyolojik araştırmalar için yeni bir metodoloji teklifi değildir. Hatta birçok araştırma, genel anlamda bu prensiplere bağlı kalmaktadır. Edgell’in bu konudaki girişimi sınıf çalışmalarının biçimsel yapısından ziyade içeriğini toparlamaya yönelik bir girişimdir. Bu sayede sınıf kavramının potansiyel olarak taşıdığı analiz imkânı ve sosyal olguları tanımlamak için sahip olduğu açıklayıcılık özelliği sosyal bilimlerdeki yerini almış olacaktır.

Edgell’in yaklaşımı, toplumsal sınıfları ve onların toplumsal yaşamdaki etkilerini anlamak ve açıklamak için işlevsel gibi görünse de toplumsal ilişkilerin arka

planında bulunan farklı unsurların ve temel motivasyonların fark edilmesini zorlaştırır. Örneğin insanların sosyal konumlarının bilincinde olarak yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin bir soruşturma yapmak için gerekli verileri elde etmeye pek uygun değildir, çünkü ölçmek istediği özelliklerin sınırlarını çok keskin belirler. Aynı zamanda katı ölçeklendirmeye sınıfın ya da sınıfsal bir konumun kişi üzerinde doğrudan tesirini görmemizi sağlayan, yani sınıfa ait ancak kişiselleştirilmiş yanılmasını sağlayan ya da aidiyetlikler üreten dil/jargon, sembol/simgeler ve değer alanlarını fark etmemizi engeller ya da güçleştirir. Buna karşın söz konusu yaklaşım, sosyoloji içerisinde sınıflardan söz etmemizi daha anlamlı hale getirir ve yine sosyal bilimlerde ortak bir dil alanının yaratılmasını olanaklı kılar. Toplumsal sınıflar üzerine çalışma yaparken her ne kadar sosyal yapıdaki eşitsizliklere, ayrımlara, farklılıklara, yoksunluklara, genelleşmemiş niteliklere göndermeler yapılması gerekmesiyle birlikte arka plandaki sınıfsal ortaklıkların, tüm sınıfların kesiştiği aralıkların da değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylelikle hem sosyal yapıyı bütünmüş gibi gösteren ideolojik formun çözümlemesi yapılabilir hem de sınıfsal farklılıkları yanılmalara uğratan zihnin, dilin, kurumların deşifre edilmesi sağlanabilir.

2.1.1. Klasik Sosyolojide Sınıf Kavramı

Toplumsal sınıflar konusu sosyolojinin klasik dönemi olarak kabul edebileceğimiz on dokuzuncu yüzyıl için önemli bir konulardan biriydi. Günümüzde toplumsal sınıf konusu ile ilgili olarak üzerinde tartışılan birçok konunun temelleri on dokuzuncu yüzyıl içerisinde atılmıştır. Kısa bir bakışta bulunulacak olursa on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda gerçekleşen teknik gelişmeler ve bunların üretime uyarlanması sanayi devrimi gibi radikal bir toplumsal değişime neden olduğu görülebilir. Bu toplumsal değişimin sosyal yaşam içerisindeki yansımaları ve sonuçlarını anlamak için yapılan açıklamalar, öne sürülen düşünceler bir yanda toplumsal düzenin nasıl kurulduğunu anlamaya çalışıyor diğer yandan toplumsal değişimin nasıl gerçekleştiği üzerine tartışmalar yürütüyordu. Sınıf kavramının ortaya çıkarak belli bir açıklayıcılık gücü kazanabilmesinin tarihsel arka planında söz konusu toplumsal değişimin rolü önemlidir. Bu dönem aynı zamanda sosyolojinin bilimsel temellerinin kurulduğu dönemdir. Sosyolojinin klasik döneminde, birçok konuda olduğu gibi sınıf konusunda da hem öne sürdükleri fikirler hem de konunun temel

hatlarını belirlemeleri bakımından, iki Alman düşünürün ismi ön plana çıkmıştır: Karl Marx ve Max Weber.

Marx ve Weber kapitalist toplum formunu, bir yandan insani özellikler bağlamında diğer yandan ise sosyal olgular ve ilişkiler çerçevesinde anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Bu nedenle Marx ve Weber üzerine yapılacak bir değerlendirmenin, nihayetinde bir toplum eleştirisine varacak olması kaçınılmazdır.

Marx ve Weber'in aynı olgu üzerine yaptıkları açıklamaların, birbirlerinden farklılaştığı her yerde, ayrışmanın temelde felsefi boyutla ilgili olduğu fark edilebilir. Felsefi bağlamdaki farklılaşmaların, toplumsal yaklaşımlarını ve oluşturdukları kuramları birbirinden farklı kılması kaçınılmazdır.

2.1.2. Marx ve Sınıf Kavramı

Marx sınıf olgusunu sistematik bir açıklamanın içine yerleştirerek onun bir toplumsal açıklama modeli haline gelmesini sağlamıştır. Bu nedenle sınıf konusunu Marx'a müracaat etmeden değerlendirmek mümkün değildir. Marx'ın, konumuz açısından, sosyal bilimlere en önemli katkılarından biri sınıf, sınıf çatışması, sınıf bilinci, altyapı-üstyapı, üretim güçleri, üretim ilişkileri ve bunların perspektifinde geliştirdiği kavramlarıdır. Marx (ve Engels) bu kavramlar aracılığıyla toplumsal olanı çözümlemiş ve kuramlarını, yine bu kavramlar aracılığıyla, oluşturmuştur. Buna karşın sınıf kavramını yeteri kadar iyi bir biçimde tanımlamamak ve keyfi kullanmakla eleştirilmişlerdir. Marxizm'in sınıf yaklaşımının dayandığı prensipleri görmeksizin, sınıf üzerinden bir eleştiri kurmak, kuramın dayandığı temel prensipleri göz ardı etmek anlamına gelir. Marx (ve Engels) kapitalist toplumun gündelik yaşam içerisindeki pratiklerini toplumsal üretim ve ilişkiler ağı içerisinde açıklamaya çalıştı ve toplumu, tarihsel bir sürecin mevcut andaki görüntüsü olarak değerlendirdi. Dolayısıyla tarih ve tarihsel olanın mevcut otantisitesi bağlamında toplumsal sınıfların tarihsel mütakabiliyetleri Marxist analiz açısından zorunludur. Marx, sınıfların ilk toplumlardan itibaren var olduğunu ve sınıfsal çatışmanın tarihsel sınıflar aracılığıyla taşındığını öne sürmüştür. Ona göre sınıf çatışması, tarihin, tarihsel akışın ve sürekliliğin en önemli özelliğidir. Ancak sınıf kavramının Marx ile ilgisi, burada yapılan açıklamadan çok daha kapsamlıdır. Öncelikle belirtilmelidir ki, Marx sınıf kavramını kullanan ilk düşünür değildir, hatta sınıf teorisi, politik görüşleri Marx'tan oldukça farklı olan düşünürler tarafından daha önce çeşitli biçimlerde tartışılmıştır. Sınıf tartışmasına

Marx'ın getirdiği özgünlük, sınıf ve sınıf çatışması kavramlarını kuramının merkezi haline getirmiş olmasıdır. Toplumsal yapının sınıf ve sınıf çatışmasıyla olan bağı *Komünist Manifesto*'daki ünlü pasajda, Marx ve Engels (1998, s. 117) tarafından şöyle ifade edilir: “Günümüze kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir. Özgür insan ile köle, patrisyen ile pleb, bey ile serf, lonca ustası ile kalfa, tek sözcükle, ezen ile ezilen birbirleriyle sürekli karşı-karşıya gelmişler, kesintisiz, kimi zaman örtük, kimi zaman açık bir savaş, herkesinde ya toplumun tümüyle devrimci bir dönüşmesiyle ya da çatışan sınıfların birlikte mahvolmalarıyla sonuçlanan bir savaş sürdürmüşlerdir”. Böylelikle Marx ile birlikte, sınıfların niteliği yeniden tanımlanmış oldu. Marx'a göre toplumsal sınıflar bilincimizi, eylemlerimizi, bakış açımızı doğrudan etkileyen yapıları ve üretim araçlarının ürettiği ilişkiler periferisinde şekilleniyordu. Aynı zamanda sınıf çatışması “sadece kaçınılmaz değil aynı zamanda tarihsel süreç için gerekli”ydi (Walker ve Gray, 2007, s. 53–54).

Sınıf konusunun özel bir ilgi alanı haline gelmesinin nedenlerinden biri, Marx'ın (ve Engels'in) sınıf konusundaki tartışmalı tutumudur. Bu nedenle Marxist sınıf tartışması, hem Marxist düşünürlerin kendi aralarındaki tartışmaların hem de Marxizm'e yönelik eleştirilerin başlıca konularından biri haline gelmiştir. Marxizm içerisinde sınıf tartışması, Lenin'den Gramsci'ye kadar uzanan çok geniş bir yelpazede ve birçok farklı boyutla ele alınmaktadır. Marxizm açısından bu konuda yapılan tüm tartışmalar, tarihin ne olduğu sorusuna verilen cevapla ilişkilidir. *Komünist Manifesto*'da açıkça ifade edilen “tarih= sınıf savaşmaları” denklemi sınıfları tarihsel özneler haline getirmekte ve böylelikle tüm toplumsal oluşumları sınıflar üzerinden değerlendirmeyi teklif etmektedir. İşte bu nedenle sınıf kavramı, toplumsallığı anlamak için sunduğu açıklayıcılık gücüne rağmen, deterministlik itirazı ile karşı karşıya kalmıştır. Bir başka ifadeyle Marx (ve Engels) toplumsal analizlerini sınıf kavramına dayandırarak açıklaması, indirgemeciliğinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.

Elbette Marxist teoriye yönelik eleştiri indirgemecilik ile sınırlı değildir. Çoğu zaman Marxist teorisyenlerin kendileri Marx'ın sınıf teorisini eleştirmiş ve sınıfsız bir Marxist kuram üretmeyi hedeflemişlerdir. Bu eğilimlerin dışında Marx'ın sınıf analizini kısmen kabul eden, kısmen eleştiren ve temelde sosyolojik anlamda sınıf analizinin imkânını arayan yaklaşımlar da mevcuttur. Dahrendorf (1976) toplumsal sınıfları anlamada bir yanıyla Marx'ın kuramına yaslanan ancak Marxist sınıf kavramının geçerliliğini yitirmesi ve toplumsal çeşitliliğin, farklılığın yeni toplumsal örgütlenme biçimi olarak değerlendirilmesi ile ilgili olarak bkz. Laclau ve Mouffe (1992). Diğer

yandan modern dünyadaki somut değişimlerini göstererek Marx'ın yaklaşımını eleştiren isimlerden biridir. Dahrendorf'un klasik eleştirisinin bir boyutu, Marx'ın sınıf kavramına atfettiği öneme ve sınıf kavramının kapitalist toplumdaki rolüne ilişkindi. Ona göre Marx, kapitalizmi oldukça başarılı bir biçimde analiz etmesine karşın kapitalist üretim biçiminin toplumsal etki gücünü ve bu üretim biçiminin geliştireceği toplumsal yapıları, toplumsal kurumlar üzerindeki dönüştürücü gücünü ve toplumsal ilişkileri yeniden düzenleme biçimini hesap edememiştir. Dahrendorf (1976, s. 105) *Class and Class Conflict in Industrial Society* isimli eserinde Marshall ve Schelsky'nin çıkarsamalarını takip ederek sınıf teorisinin geçerliliğini yitirdiğini öne sürer ve yeni bir çatışma teorisinin kurulmasını önerir: “(1) post-kapitalist toplumun dinamiklerinin, artık, Marxist sınıf çatışması kavramıyla ancak orta dereceli olarak tanımlanabilir, (2) temel haklardaki eşitlik, yaşam durumu ve davranış örüntüleri sınıf farklılıkları temelinden ayrıldı, Dahrendorf (Poloma, 1993, s. 116 – 118) Marx'ın kuramını yeniden değerlendirerek yeni bir yoruma ulaşır. Marx'ın kuramına ilişkin eleştirilerinden en önemlilerinden ilki Marx'ın “sermayenin ayrışması”nı fark etmemesi ya da önemsememesidir. Bilindiği üzere Marx sermayeyi tek, yekpare bir yapı olarak kavrar ve onun idaresini üretim araçlarının sahiplerine devrederdi. Böylelikle mülkiyet ile kontrol aynı erk altında toplanmaktaydı. Dahrendorf şirketleşmelerin oluşması gibi örneklerin mülkiyet sahipliği ile mülkiyet kontrolünün birbirinden ayrıldığını söyleyerek Marx'ı eleştirir. Bir diğer eleştirisi “emeğin parçalanması” ve belli bir sınıfın tekeli olmaktan çıkmasıdır. Marx proletaryayı emek sınıfı olarak değerlendirmekte ve ‘dünyayı imar eden’ bu insanların tek bir sınıfa mensup olduklarını, her birinin bir diğeri üzerine ikamesinin mümkün olduğunu söylemişti. Dahrendorf ise proletaryanın kendi içinde katmanlaşmaya uğradığını, bu nedenle homojen bir proletaryadan söz edilemeyeceğini öne sürer. Dahrendorf'a göre, toplumsal yapıyı iki kutuplu sınıfsal yapıyla değerlendiren Marx “yeni orta sınıfın” gelişimini ve kendine özgürlüğünü göremedi. Orta sınıfı, devrim zamanı geldiğinde proletaryaya destek olacak bir ara birim olarak değerlendirmeyi tercih etti. Marx'ın öngöremediği en önemli husus kapitalist toplumda çatışmanın kurumlar aracılığı ile düzenlenmesiydi. Ayrıca, sosyal hareketliliğin olağanüstü bir biçimde şiddetlenmesi sürmekte olan dayanışma gruplarının biçimsel halini korumasını olanaksız hale getirdi, bu yüzden (Marxist) sınıf teorisi açıklayıcı bir nosyon olarak değerini kaybetti ve esasında, eşit pozisyonları ve koşulları temel alan farklı bir sosyal çatışma teorisi ile yer değiştirmelidir”.

Marxist sınıf teorisinin eleştirisinin eleştirisi, sınıf teorisinin kendisini geliştirdi. Ancak çift kutuplu dünyanın çözülmesiyle sınıf teorilerinde ve sınıf konusuna dair yaklaşımlarda daha farklı yaklaşımlar gündeme geldi. Özellikle Marxist düşünürler, soğuk savaş dönemini oluşturan siyasal koşulların çözülmesiyle birlikte hem sınıf teorisini hem de sınıf kavramının içeriğini ve işlevini yeniden düşünmeye başladılar. Marxist düşünürlerin, Marxist epistemolojiden kopmadan sınıf teorisi üretmesi başlı başına bir sorundur. Ancak bazı metodolojik revizyonlar sayesinde, sınıf teorisine yönelik oldukça tartışmalı iddialar öne sürülmüştür. Marxizm içerisinden geliştirilen iddialardan bir kısmı, günümüzdeki kapitalist modelin monolitik bir yapısının olmadığı temasını vurgulamaktadır. Toplumdan topluma ya da kültürden kültüre değişen kapitalist üretim modeli, artık içine girdiği toplumu kendine göre biçimlendirmeyip ilgili toplumun özgün formuna bürünmektedir. Bir başka iddia ise kapitalizmin artık sona erdiği ve post-kapitalist sosyoekonomik düzenin var olduğudur. Bu yaklaşıma göre post-kapitalist sosyoekonomik düzenin sınıf sorunu yerine farklılık, kimlik gibi sorunları vardır. Marxizm'in sınıf teorisinin yerine ikame edilmeye çalışan bu yaklaşımların temaları birbirinden farklıdır. Örneğin sınıf teorisini, ideoloji sorunu gibi tek boyutlu perspektifler etrafında açıklayanlar olduğu gibi (Daniel Bell) tarihsel özne deneyiminin açılması olan işçi sınıfının, ideolojik ve politik ilişkilerinin, sınıf ekseninden bağımsızlaştığını öne süren (Laclau, Mouffe, Aron, Giddens) yaklaşımlar da bulunmaktadır. Gorz (1986) *Elveda Proleterya* isimli eserinde Marxizm'i epistemolojik bir temel üzerinden eleştirmiş ve Marxizm'in "proletarya illüzyonu" ürettiğini, mevcut durumun antagonist bir karşıtlığı aştığını ve üretici sermaye mantığının proletaryanın mantığı ile örtüştüğünü öne sürmüştür. Michael Hardt ve Antonio Negri (2001) ise, kısa süre önce, küreselleşmeye bağlı gelişmeleri emperyalizmin ortadan kalkması ve işçi sınıfının öldüğü şeklinde yorumlamayı tercih etmiş ve yerel ya da küresel iktidarlara karşı evrensel yurttaşlık hakkını kazanarak mücadele etmeyi teklif etmişlerdir. Böylelikle hem Marxizm'in enternasyonal vurgusunun pratik olanağını yaratmayı hem de kapitalist sistemi içinden çökertmenin stratejisini kurmaya çalıştılar. Bunun için yapılması gereken şey *posse*'in politik olarak gelişmesi ve olgunlaşmasını beklemek gerekir.

Marx'ın yaklaşımını temellendirdiği somut/toplumsal koşulların bağlamından kopartılarak farklı yorumlanması, yeni koşulların Marxist kuramın sınıf bağlamından bağımsız değerlendirilmesi, mevcut siyasal/toplumsal koşulların kurama montajlanması, ya da Marx'ın yaklaşımının doğrudan olumsuzlanması gibi durumlar Marxist sınıf

kuramının açıklama gücünü yeni toplumsal kuramlara uyarlama çabasının temelini üretmiştir. Marx'ın sınıf analizi, modern sınıf tartışmalarından çok daha sade ve anlaşılırdır. Bilindiği üzere Marx'ın sınıf analizi iki temel üzerine oturur. Birinci dayanak noktası *nedensel tarih anlayışı*dır. Bu tarih anlayışı, tesadüf ile açıklanamayacak olan ve somut olguların karşılıklı ilişkileri içerisinde şekillenen bir tarih anlayışını içerir. İkinci dayanak noktası ise üretim araçları ve üretim ilişkileri ile ilgili klasik denklemdir. Marx'ın analizinde üretim denklemi, Hardt ve Negri (2001, s. 407–410) *posse* kavramını “politik otonomculuğu ve üretici eylemliliği içinde çokluğu” ve “eylemlilik olarak” güce sahip olmanın yerine ikame ederler. Bir başka ifadeyle, Hardt ve Negri'ye göre *posse*, yeni politik öznenin kendisidir. Sınıfsal ilişkileri belirler. Dolayısıyla Marx'ın sınıf konusundaki yaklaşımı, bir yanda tarihin niteliği ile ilgili bir soruşturma diğer yanda ise üretim ilişkilerinin bilinci belirlemedeki rolünün keşişmesinin sonucu olarak ortaya çıkar. Giddens'in (1999a, s. 29) ifadesiyle Marx'ın sınıflı toplum tasavvuru üretim ilişkileri çerçevesinde “birbirini belirleyen tarihsel değişimler zincirinin bir ürünü” dür. Marx'a göre, feodalizmden kapitalizme geçiş örneğinde olduğu gibi, toplumsal tipler arasındaki geçiş süreci sınıf çatışmaları sayesinde gerçekleşir. Sınıf çatışmaları aynı zamanda toplumsal değişimin başlıca sebebidir. Bilindiği üzere Marx, materyalizmin temel referanslarını kabul ediyor ancak bu referansları Hegelci diyalektik ile birleştiriyordu. Varlığın kendi çelişkisini kendi içinde gören diyalektik materyalist perspektifin toplumsal alana uyarlanması, her toplumsal durumun kendi iç çelişkisini kendi içinde ürettiği sayılına dayanır. Bu nedenle, Marx'a göre, kapitalizm kendi iç çelişkisini yine kendi içinde üretir ve sınıflar arasındaki çelişki ve çatışma, rekabet toplumunun yaratılması gibi toplumsal olguların mevcudiyeti toplumsal/sınıfsal çatışmanın kapitalist toplumdaki göstergeleridir. Marx'ta somut olarak gözlemlediğimiz bu çatışmanın, sınıf çatışması olarak değerlendirilmesini sağlayacak bir sınıf tanımına sahip miyiz, sorusunu sordüğümüzde net ve açık bir cevaba ulaşamıyoruz. Bir başka ifadeyle Marx'ın sınıf tanımı nedir, sorusuna Marx tarafından verilmiş kesin bir tanım bulunmamaktadır. Bu nedenle Marx (ve Engels) sınıf kavramını sıklıkla kullanmasına rağmen sınırları belirlenmiş bir sınıf modeli kurmaması konusunda sıklıkla eleştirilmiştir. Giddens Marx'ın sınıf yaklaşımı konusundaki genel eleştirileri “üç etken kümesi” olarak ifade eder ve her birini genel özellikleri bağlamında tanımlar: “Bunlardan birincisi; basit bir şekilde, terminoloji sorununa –Marks'ın ‘sınıf’ terimini kullanımında mevcut olan çeşitliliğe- ilişkindir. İkincisi; sınıf terimine itibar eden Marks yazılarında görülebilecek iki kavramsal

yapılanımın var olduğu gerçeğiyle alakalıdır: Bunlar, tüm sınıf sistemi tarzlarına ait olan *sınıf hakimiyetinin soyut ya da ‘saf’ modeli*, ve belirli toplumlarda sınıfların spesifik niteliklerinin daha somut tanımlanmalarıdır. Üçüncüsü; Marks’ın kapitalizmdeki sınıflar analizini kapsar; bu problem çok güçlü bir şekilde onun ilgilerinden kaynaklanır: Tıpkı Marks’ın ‘saf’ sınıf modellerinde olduğu gibi, kapitalizmin ve kapitalist gelişim sürecinin ‘saf’ ve ‘somut’ modelleri vardır” (1999a, s. 31). Görüldüğü gibi Giddens (1999a, s. 29–38) Marx’ın sınıf kavramının yeterli tanımlanmadığını ve bu nedenle kullanımında belirsizlikler bulunduğunu öne sürmektedir. Yine ona göre hakim sınıf düşüncesinin aşırı soyut bir biçimde modellenmesi, sınıf olgusunun sadece belirli özelliklerinin ön plana çıkartılarak değerlendirilmesine neden olmakta ve diğer içerimlerinin göz ardı edilmesini sağlamaktadır. Marx, sınıf modellemesine benzer bir biçimde, kapitalizm ile ilgili kurduğu modelde de aşırı soyut genellemeler yapmıştır. Giddens açısından bu genellemelerin tümünün kurama egemen olması, sınıf tartışmasını karmaşık hale getirmektedir.

Marx’ın sınıf kavramını geniş bir içerikle kullanarak toplumsal olguların sadece somut bileşenlerini değil aynı zamanda onların bilince nüfuz eden tesirlerini de gösterdi. Bu nedenle, Giddens’in öne sürdüğü gibi, sınıf kavramının geniş kullanılması bir sorun oluşturmaktan ziyade sınıf olgusunun sirayet ettiği tüm alanları ve toplumsal bağlamları göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Marx’ın sınıf kuramına göre sınıfsal aidiyetliklerin bulunmadığı bir toplumsal yapı düşünülemez, daha açık bir ifadeyle toplumsal temeller, sınıflar sayesinde var olur. Bu nedenle toplumsallığın oluşumunda sınıflar birincil derecede önemlidir ve tüm toplumsal açıklamaların sınıfsal temeller bağlamında üretilmesi kaçınılmazdır. Bu durum Marx’ın sınıf kavramını tanımlayarak daraltmak yerine, kavramın gidebileceği yeri görmek istediğini ve kavramın işlevini ön plana alan bir yaklaşım benimsediğini gösteriyor.

Marx’ın sınıf kavramını soyut/saf bir model olarak kurduğunun öne sürülmesi, sınıf kuramının toplumsal gerçekliği yansıtmada başarısız olduğunu ima etmektedir. Aslında sosyal bilimlerin soyut modellemelerle çalışmaları Marx’a ait bir icat değildir. Ayrıca soyut modellemeler yapmak, günümüzde metodolojik prensiplerle işletilen bir süreçtir. Weber’in ideal tipleştirmelemleri ile karşılaştırıldığında Marx’ın sınıf kuramı soyut/saf bir model olmanın ötesine geçer. Marx’ın sınıf modelinin soyut/saf kurulumunun somut temellerinin ihmal edilmesi kuramın kenetnodini ifade etmesini engelleyecektir. Giddens’in Marx’ın sınıf kuramıyla ilgili yaklaşımı, Marx’ı anlamaya

çalışmaktan ziyade, onu kategorize etmeyi amaçlar. Öncelikle vurgulanması gereken husus Marx'ın sınıf teorisindeki soyutlamaların somut temellere sahip olduğu ve kuramın tümünü içermediğidir. Marx'ın *Kapital I, Fransa'da Sınıf Savaşmaları* ya da *Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'i* gibi eserlerine bakıldığında sınıf konusundaki somut analizlerin yapıldığı görülebilir. Bu nedenle Giddens'in 'soyut/saf model' ve 'antagonist sınıflar' eleştirisi abartılıdır. Bilindiği üzere Marx, toplumsal gözlemlerinde birden çok sınıf ve sınıfsal konum belirlemekle kalmamış, bunlar arasındaki ilişkilere de dikkat çekmiştir. Her ne kadar eserlerinde bu sınıfların siyasi niteliklerine atıflarda bulunmuşsa da satır aralarında yapılan tahliller göz ardı edilmemelidir. Kuşkusuz Marx analitik bir düşünürdü ve bu nedenle çözümlemelerini maddi gerçekliklerden hareketle kurmaya çalışıyordu. Dolayısıyla sadece toplumsal sınıfları tespit edip, belirtmekle kalmamış, aynı zamanda bu sınıflar arasındaki karşılık ilişkilerinden, bağımlılık ve farklılıklarından da söz etmiştir.

Giddens'in ima ettiğinin aksine Marx'ın sınıf analizi, tek başına ve boşlukta duran bir sınıf olgusu üzerine kurulmaz. Marx'ın yapıtlarında yabancılaşma, sermaye, üretim, iş bölümü, emek, sanayi toplumu, ücret ve benzeri birçok sosyal olgunun görüntülediği toplumsal alanın genel çerçevesini betimleyen olgu, sınıfın bizatihi kendisidir. Bu nedenle Marx'ın ve Marxizm'in burjuva ya da proletarya kavramlarının oluşturulmasını basit zihinsel mütalaalara indirgeyerek açıklamaya, yorumlamaya çalışmak, sosyal gerçekliğin kurulumunda farklı bir perspektifin bakış açısıyla mümkündür. Bir başka ifadeyle Marxist sınıf kuramını reddetmek aynı zamanda kuramın sunduğu toplumsal perspektifi reddetmek anlamına gelir. Marx'ın buna eleştirisi "burjuva bilimi" yani burjuva sınıfının değerleri etrafında oluşturulmuş ve burjuva sınıfının çıkarlarını ön plana alan bilim, şeklindedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Marx ve Marxizm'in sınıf konusundaki yaklaşımları bir yandan tarihsel diğer yandan siyasal süreçlerle ilişkilidir.

2.1.3. Weber ve Sınıf Kavramı

Weber'i özel kılan en önemli faktör sosyolojik metodolojisini egemen bilim paradigmasının dışında şekillendirmiş olmasıdır. Giddens'a (2001, s. 49) göre Weber'in "metodolojik bakış açısı "öznellik" ile "nesnellik" arasında ve "rasyonalite" ile "irrasyonalite" arasında belli kutuplaşmalar yaratılmasına" dayanmaktadır. Dolayısıyla Weber, bir yandan egemen pozitivist yaklaşımı benimsemekte diğer yandan bireylerin

toplumsal yaşam alanında Ancak Marx'ın tüm toplumu ve toplumsal yapıları sınıfsal ayrımlar temelinde ele aldığını, değerlendirdiğini tekrar vurgulayalım: Marx, "...toplumsal yapının ve onunla birlikte egemenlik ve bağımlılık ilişkisinin siyasal biçiminin, kısacası, buna uygun düşen özel devlet biçiminin, en içteki sırrını, gizli temelini açığa vuran şey, her zaman, üretim koşullarına sahip olanlar ile doğrudan üreticiler arasındaki ilişkidir - bu, her zaman, doğal olarak, emek yöntemlerinin gelişmesinde belli bir aşamaya ve böylece de onun toplumsal üretkenliğine uygun düşen bir ilişkidir" (2006, s. 695) derken, sınıfın tanımından ziyade, sınıfın toplumsal yapının kurulumunda ve oluşumundaki rolünü vurgulamaya çalıştığını fark edebiliriz. Ürettikleri anlam ve değerleri eksene alan bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu nedenle Weber'in toplumsal olanı kavrama biçimi özgün temellere sahiptir. Weber'in özellikle sosyoloji disiplini içerisinde önemli bir etkiye sahiptir. Hem yaşadığı çağda hem de günümüzde Weber'in sosyolojik analizleri ve sosyoloji literatürüne kazandırdığı kavramlar önemlidir. Bu bölümde konumuz açısından, Weber'in sosyolojisinden hareketle sınıf konusundaki yaklaşımından söz edilecektir. Weber egemenlik tipleri üzerine düşündüğünde sadece geçmişteki toplumsal tiplerin üzerinde değil aynı zamanda modern toplumun içerisinde bulunan *tiplerin* biçimi üzerine de düşünüyordu. Ona göre, Marx ve Engels'in ekonomik-sınıf temelli açıklamaları modern toplumun kurulumunu ve sürdürülebilirliğini açıklamak bakımından tatmin edici değildi. Marxizm belli konularda doğru yaklaşımlara sahip olsa da, liberal gelenekten gelen Weber'in siyasal bağları, Marxist bakış açısını kabul etmeyi imkânsız kılıyordu. Weber, Marx ve Engels'in ekonomik-sınıf temelli çözümlemeleri yerine *toplumsal tabakalaşmayı* daha geniş bir çerçevede incelemeye karar vermiştir. Toplumsal tabakalaşma içerisinde sınıfların varlığı yadsınamazdı, ancak sınıflardan daha önemli olan şey toplumsal katmanların statü grupları, meslek örgütleri, siyasal partiler gibi kuruluşlar aracılığı ile eşitsizliği üretmesiydi (Turner, 1997, s. 74-75). Weber sosyolojisinin sınıf analizi, sınıflardan hareket eden ancak grup, meslek, parti gibi daha küçük ama daha yaygın örgütlenmeler üzerine kurulur. Weber'in sınıfları atlayarak grup, meslek, parti gibi daha küçük toplumsallıklara yönelmesi sınıfları yadsıdığı anlamına gelmez. Ancak Weber (2003, s. 269-270) açısından sınıfların toplumsal varlığı ikincil önemdedir: Bu temellerin oluşmasında tarihin ne olduğu sorusuna verdiği cevap önemlidir. Örneğin bir başka Alman düşünür Hegel tarihi idealist bir perspektiften kavramaktaydı; Marx'ın ise rasyonel tarih tasarımına sahipti. Ancak Weber açısından bu iki yaklaşımın hiçbirisi geçerli değildir. Weber açısından tarih toplumu anlama yollarından biridir. Herhangi bir

nesnelliğin (Geist) ürünü olmadığı gibi özel bir hedefi de (mutlak özgürleşim) yoktur. “Bizim terminolojimizde “sınıflar”, “sosyal topluluklar” değildir; yalnızca toplumsal eylemin mümkün ve muhtemel temellerini temsil eder. (1) Bir grup insanın yaşam olanaklarının belli bir nedensel ögesi ortak ise, (2) bu ögeyi, mal sahibi olmak ve gelir sağlamak gibi salt ekonomik çıkarlar temsil ediyorsa, (3) bu öge, meta ve işgücü piyasalarının koşullarında temsil ediliyorsa, “sınıf”tan söz edilebilir.”

Edgell (1998, s. 20) Weber’in sınıf teorisini Marx’ın sınıf teorisi ile paralel görür ve Weber’in Marx’ın sınıf teorisini geliştirdiğini öne sürer. Bu durum Marx’ın sınıflar düzeyinde bıraktığı analizi Weber’in statü, etnik ve mesleki katmanlaşma bağlamında geliştirdiği ve böylelikle sınıf analizinin açıklama olanağını arttırmış olduğu şeklinde anlaşılabilir. Bu açıklama özellikle modern yaşamın hemen her alanda ürettiği eşitsizlikler bağlamında düşünüldüğünde oldukça anlamlı bir çıkarsamadır. Weber’in modern dünyaya ilişkin analizi oldukça tutarlı ve kapsayıcıdır. Modern dünyada var olan eşitsizliklerin çözümlenmesinde sınıf analizi, her ne kadar belli olanaklar üretebilse de tüm durumları açıklayabilecek genel bir kuram üretebilme konusunda yeterli değildir. Bu nedenle, Weber açısından, sınıf analizinden daha ziyade toplumsal anlamların, değerlerin, farklılıkların veya eşitsizliklerin kabul edilmesini sağlayan toplumsal süreçlerin incelenmesi ve açıklanması daha önemlidir. Sınıf konusuna girmeden önce Weber’in “toplumsal ilişki” kavramından kısaca bahsedilmesi gerekir.

Weber’e (1995, s. 48–51) göre toplumsal ilişki, bireylerin davranışlarının “anlamsal içerikleri” dir. Bu anlamsal içerikler bireylerin karşılaştıkları her durumda birbirlerini gözetmeleri ve birbirlerinden etkilemelerini beraberinde getirir. Sınıfsal farklılıklardan statü farklılıklarına, toplumsal kurum ya da kuruluşlardan akrabalık ilişkilerine kadar tüm toplumsal tabakalaşmanın içerisinde, anlamsal içerikler bağlamında oluşturulmuş sözleşmeler vardır.

Weber’in (2003, s. 270) sınıf tanımı piyasa merkezli, ekonomik bir bakış açıdır. Buna göre sınıfsal konum, kişinin piyasa ile girdiği ilişkiyi biçimlendiren ve mülkiyet esasına göre belirlenen bir içeriğe sahiptir: “Sınıf konumuna ilişkin bu noktalar... kişilerin mal, yaşam koşulları ve kişisel yaşantılar için sahip oldukları tipik olanaklar demektir. Bu olanaklar ise, verili bir ekonomik düzen içinde gelir sağlamak üzere mal ya da beceri harcama gücünün derecesi ve türü ya da bu gücün yokluğu tarafından belirleniyor olmalıdır. “Sınıf” terimi, aynı sınıf konumunda bulunan insanlar grubu anlamına gelir.” Weber sınıf konusundaki çıkarsamalarına ‘olumlu ayrıcalıklı sınıf’, ‘olumsuz ayrıcalıklı sınıf’ ayrımı ile devam eder. Olumlu ayrıcalıklı sınıflar mülk

sahipleri (mülkiyetçi) ile ticaret sınıfını (eetnodinimci) içermektedir. Mülk sahipleri, genellikle toprak rantı ya da emlak rantına sahip olanları kapsamaktadır. Ticaret sınıfı ise piyasaya sunulacak malların ve hizmetlerin sağlanması ile ilgilenen tüccarları, bankerleri, meslek erbablarını, “tekelci nitelikleri ve becerileri olan işçileri” içerir. Olumsuz ayrıcalıklı sınıflar ise mülkiyet bağlamında özgürlüğü olmayanlar, sınıftan çıkarılanlar ve yoksulları içermektedirken ticaret sınıfı vasıflı, yarı-vasıflı ve vasıfsız işçileri içerir. Weber olumlu ve olumsuz ayrıcalıklı sınıf tipleri arasında farklı biçimlerde bulunan “orta sınıflar”ın varlığından söz eder. Orta sınıflar “köylüler, zanaatçılar, kamu sektörü ve özel sektördeki memurlar, serbest meslek sahipleri ve az rastlanır ehliyetlere ve/veya becerilere sahip işçi”lerden oluşur (Weber, 1968, 303–304, akt: Edgell, 1998, s. 22).

Weber’e göre toplumdaki güç dağılımı sınıflar, statü grupları ve partiler aracılığıyla gerçekleşmektedir. “Güç” ile kastedilen şey kimi zaman paranın/sermayenin gücü kimi zaman ise siyasetin/iktidarın gücüdür. Weber’in gücün dağılımı ile ilgili yaklaşımların yeniden değerlendirilmesini gerektirecek bir kavramı daha vardır: Onur. Weber’e göre “sosyal onur” her zaman parayla satın alınamadığı gibi siyasi iktidar aracılığı ile de elde edilemez. Hatta sosyal onur, güç temelinde oluşmayan bir güçtür. Bu nedenle sosyal onurun kendisi “itibar, siyasal ve ekonomik gücün temelini oluşturabilir”. Toplumsal onurun toplumdaki dağılımına “sosyal düzen” denir ve toplumsal düzenin sağlanmasında ekonomik, hukuki ve sosyal düzenin karşılıklı ilişkisi ve uyumu zorunludur (Weber, 2003, s. 268–269). Sınıf kavramının, Weber açısından, sadece ekonomik bir içeriğe sahip olduğunu ifade etmiştik. Sınıfın ortaya çıkmasına neden olan süreç piyasa ilişkileri çerçevesinde oluşur. Dolayısıyla Weber, ekonomik çıkarların sınıfsal durumları belirlediğini öne sürer. Ancak buna rağmen “sınıf çıkarı” kavramı Weber için, belirsizliğini korumaya devam eden bir kavramdır. Weber’e göre sınıf çıkarının belirsizliğine ek olarak, bir sınıfa ait olan bireylerin tümünün ortak eylemi olarak tanımlanan “sınıf eylemi”nin gerçekleşmesi neredeyse olanaksız bir durumdur. Sınıfsal farklılıklar ne kadar çok olursa olsun, bu durum *tek başına*, bir sınıf mücadelesi üretmek için yeterli olmaz.

Bir diğer husus “sınıfsal değişim” ile ilgilidir. Weber’e göre sanayi kapitalizminin gelişmesiyle birlikte küçük burjuva sınıfı gerileyecek ve beyaz yakalı sınıf yükselecektir (1968, s. 305 akt. Edgell 1998, s. 23). Weber’e (2003, s. 269–286) göre sınıf, sınıf hareketleri, ekonomik çıkarlar arasında Marx’ın iddia ettiği şekliyle bir

ilişki kurmanın anlamlı gerekçeleri yoktur. Ayrıca sınıf çıkarı kavramının belirsiz olması, sınıf hareketlerinin istikametinin tayin edilemeyeceği anlamına gelmektedir.

Şerif Mardin (2003, s. 13), Weber'in *Sosyoloji Yazıları* adlı kitabın önsözünde Marx ve Weber'in sınıf konusundaki yaklaşımlarını çok kısa bir biçimde özetleyerek şunları söyler: "Weber metodolojisinin önemli bir yönü toplum içinde grupların belirleyici rolü ile ilgili fikirleridir. Marks için "sınıf", toplum analizinin esas miyarıdır. "Sınıf" topluluğun "şekli"ni verir. Weber'de ise "sınıf" topluluk içinde belirebilecek birkaç grup tipinin yalnız biridir. Weber'e göre sınıf "pazar şansları"na göre kümeleşen bir gruptur. Fakat bunun yanında siyasî güce sahip olmanın kümeleştirdiği gruplar vardır. Bunların küme esası "statü"dür. Osmanlı topluluğu için "statü" çok önemli bir rol oynar. Weber'e göre bu gruplardan yalnız biri değil, tümü birden toplum denkleminin dinamiğinin içine girer. Gene bunların Weber açısından "şeyler" olmadığı, Weber'in burada bir kontrast yaratarak topluluğun çalışmasını anlatmaya çalıştığını hatırlamak gerekir."

Daha önceki kısımda Marxist sınıf analizinden söz ederken, Marx'ın (ve Engels'in) sınıf kavramına yükledikleri anlam genişliğinden söz edilmişti. Gerçekten Marx'ın sınıf analizinde sınıf ve sınıfsal konumlar, sosyal gerçekliğin hemen her türünü belirleyen somut var oluşlar olarak resmedilir. Sınıf hem nirengi noktasıdır hem de son tahlil birimidir. Kendi içinde kenetnodini doğrulayan ve tutarlılığını kendinden hareketle kuran bir açıklama birimidir. Weber, sınıf olgusunu kısmen Marxist ekonomi-politik içerisinde gözlemlese de Marx'ın ulaştığı sonuçları ikna edici bulmamıştır. Marx'ın modern toplumun asli ögesi olarak değerlendirdiği sınıf olgusunu, Weber sadece ekonominin ve ekonomik faaliyetlerin alanı içerisinde değerlendirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Weber'in (2002) ünlü eseri *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* Marxist ekonomi-politiğin bir çeşit olumsuzlanmasını içerir. Weber bu eserinde, Marx'ın ekonomik sermayeye yüklediği belirleyicilik erkini, ahlakın özel bir türüne yükler. Böylece Marx için sermaye, kendine özgü bir ahlak yaratırken, Weber için durum tersine döner ve (Protestan) ahlak kendi sermayesini yaratır. Bu bir anlamda Weber tarafından üretilen *politik-ekonomi*dir. Marx için statü grupları sınıf içerisinde tanımlanan sembolik alanlardır ve sınıftan bağımsız düşünülemez. Weber açısından ise statü grupları sınıftan bağımsızdır ve toplumsal yapıyı *anlamak* için daha elverişlidir. Ekonomik olgular tarafından belirlenen "sınıf konumu"na karşı "sosyal onur" çerçevesinde belirlenen statü durumları vardır. Weber açısından, demokrasinin naif amacı olan statüsüzlük durumu, toplumsal gerçekliğin doğasını yadsımaya yönelik bir

tutumudur. Çünkü statü toplumsal kurulumun kendiliğinden ürettiği bir zorunluluk gibi değerlendirilmelidir. Statünün mülkiyet ile ilişkisi de doğrudan değildir. Öncelikle mülkiyet, tek başına bir statü nedeni olamadığı gibi mülkiyet sahibi olanlar ile mülksüzler aynı statüye sahip olabilirler. Öyleyse statü kavramı, ağırlıklı olarak belli *hayat tarzları* ile ilişkili olarak düşünülmelidir (Weber,, 2003, s. 273–286). Weber sınıfları ekonomik alana, statü gruplarını toplumsal alana karşılık gelecek şekilde idealize eder. Ona göre sınıflar ve statü grupları arasındaki ilişkiden, bir başka ifadeyle ekonomik alanla toplumsal alan arasındaki ilişki, hukuk düzeninin nasıl olması gerektiğini belirler. Ancak bir diğer toplumsal katman olan “partiler” ise siyasal iktidarın, güç ve kudretin, alanıdır. Toplumsal yapıyı anlayabilmek için toplumsal ilişki tiplerinden grup tiplerine, iktidar tiplerinden uygarlık tiplerine kadar birçok ideal tip öneren Weber, toplumsal olguların siyasal bileşenlerini bu tipleştirmeler aracılığıyla değerlendirir. Siyaset alanı bir yanıyla tarih, diğer yanıyla gündelik toplumsal aktivitelerle doğrudan ilintili olduğu için sosyolojik analizin, siyaseti sürekli göz önünde tutması gerektiğini düşünür. Weber’in siyasete olan ilgisinin altında tarihsel ve toplumsal ilgisinin bulunduğu kuşku yok. Özellikle siyasete verdiği önem ve siyasal eğilimlerini hem politik hem de akademik bir misyon olarak yürütmesi bunun en önemli göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca Almanya’nın Birinci Dünya Savaşındaki yenilgisinden sonra tüm mesaisini demokrasi, cumhuriyet, sosyal sınıflar üzerine yoğunlaştırması (Diehl, 1923, s. 92) Weber’in yeni siyaset arayışının göstergesidir.

Weber’in sınıflarla ilgili sosyolojik yaklaşımı genel olarak değerlendirildiğinde birkaç nokta göz önüne alınmalıdır. Öncelikle Weber sınıf olgusunu, başlı başına bir toplumsal belirleyici olarak değerlendirmez. Mülkiyetin iki temel varyantıyla, yani mülkiyete sahip olma ve mülkiyetten mahrum olma, kurgulanan sınıf teorisini benimsemekle birlikte eğitim, meslek ve benzeri durumların sınıf konumlarını etkilediği sonucuna varmıştır. Bir anlamda çoğulcu sınıf analizine sahip olan Weber sosyolojik analizini ekonominin sınıflar üzerindeki etkisine üretimin dışında ‘tüketim’ değişkenini de ekleyerek geliştirmiştir.

2.1.4. Modern Sosyolojide Sınıf Kavramı

Marx’ın sınıf analizinin açıklama gücü, Marxizm’in politik mücadelesi içerisinde etkisini kısmen kaybetmesine rağmen politik tartışmaların temel argümanlarından biri haline geldi. Bu konu ile ilgili Lipset ve Bendix (1951, s. 151)

zımnen, Marx'ın sosyal bilimler üzerindeki siyasi etkisine atıfta bulunarak, Marx'ı "çürütme" misyonunun yerine getirilmediğini, bunun yerine, uzun tartışmalar yapılarak hem ekonomi hemde sınıf konularının bir anlamda, yaftalandıklarını ifade ederler. "Bu uzun tartışma hem ekonomik hem de sınıf konusu açısından vurgulanan talihsiz bir damga olarak kaldı. Her iki vurgu da yanıltıcıdır. Sınıfları sadece ekonomik terimlerle tartışan her girişim, insanların ulusal ekonomi içerisindeki müşterek deneyimleri ile bağını kaybeder. Ancak, öznel terimler içerisinde yapılan bir sınıf tartışması döngüsel bir riske dönüşür: eğer sınıf analizimizi bu şekilde kuracak olursak, halk kendisini sınıf olarak düşünür, o zaman sonuçlarımız aydınlatıcı olmaz." Lipset ve Bendix'in tespitlerindeki en önemli noktalardan biri ekonomi ve sınıf konularının ekonomi ve sınıf tartışmalarını bir anlamda politik cepheleşmelerin akademik alandaki görüntüleri olarak değerlendirmiş olmalarıdır. Bununla birlikte, örneğin Marx'ın sınıf teorisinin tamamlanmadığı konusundaki yaygın eleştiriye tekrarlamaları ve bunun yerine bir sınıf analizi oturtmaya çalışmaları ya da "sınıfsız toplum" olarak lanse edilen SSCB'yi aşırı bürokratik yapısı ile eleştirmeleri dönemin koşulları içerisinde anlamlıdır. Fakat Marx'ın teorisini "çürütmek" için bunlar yeterli argümanlar olarak görülemez.

"...Marks'ın işe yarar bir eleştirisini yapmak için Max Weber'le başlayan ve sonra Gelger, Renner ve Dahrendorf'la devam eden" (Giddens, 1999a, s. 49) süreç, genelde Marx'ın ekonomi-politik yaklaşımını, özelde ise sınıf konusundaki analizlerini toplumsal gerçeklik ile ilişkilendirerek eleştirmeyi amaçlamıştır. Weber (2003, s. 268) *Sınıf, Statü, Parti* isimli makalesiyle kendi yaklaşımının temellerini ortaya koyarak sınıf tartışmasına yeni açılımlar getirip ve bir yandan konunun boyutlarını genişleterek diğer yandan tartışmanın dayandığı felsefi temelleri *yeniden* belirlemiştir. Bu nedenle Alman sosyolojisindeki egemen perspektif ne olursa olsun, Weber'in göz ardı edilmesi mümkün değildir. Marx'ın statüleri oluşturan farklılıkları ekonomik verilerle açıklama eğilimine karşı Weber'in sınıflardan bağımsız ve çoğu zaman ekonomik bağlardan ilintisiz olarak kurulan statü kavrayışı gibi, aynı kavram üzerine inşa edilen ancak dayandıkları temeller bakımından birbirinden farklı iki yaklaşım söz konusudur. Böylece Marx'ın sınıf analizi ile ilgili eleştiri sosyolojik temellerine kavuşmuş olur.

Marx ve Weber'in toplumsal yapıyı anlamak ve açıklamak üzere ürettikleri modelin sosyal bilimlerdeki egemenliği, kendilerinden sonra gelen sosyal bilimcileri de etkilemiştir. Erik Olin Wright Marxist sınıf kuramını yeniden değerlendirip, Marxist sınıf şablonunu kullanarak farklı sınıfsal konumlar geliştirmiştir. John H. Goldthorpe ise Weber sosyolojisinin sınıfsal temellerini yeniden üretmeyi

amaçlayarak, toplumsal hareketliliğin sınıfsal temellerini İncelemiştir. Her iki sosyal bilimcinin sınıf tartışmalarına yaptıkları katkı *yeni*-klasiklerin üretilmesini sağlamıştır.

2.1.5. Günümüz Yüz Yılında Güncel Tartışmalarda Sınıf Kavramı

Marx ve Engels'in sınıf kavramı üzerinden ürettikleri açıklama modeli ve yaptıkları çalışmalar sosyal bilimleri ve sosyoloji disiplini doğrudan etkilemiştir. Belki de bu yüzden Marx'ın toplumsal açıklama modelini benimseyen sosyal bilimciler, genellikle Marx'ın öngördüğünün dışında yorumlara ulaşamadılar. 1980'li yıllarda başlayan hızlı liberalleşme ve sosyalist politikaların çözülesi, batılı kapitalist aklın gündelik yaşamda belirgin hale gelmesi Marxist sosyal bilimcileri toplum üzerinde *yeniden* düşünmek zorunda bırakmıştır. Marx'ın sınıf modeli üzerine değerlendirme yapan düşünürlerden biri olan Nicos Poulantzas (2004) Marxist düşüncenin ekonomik indirgemeciliğini eleştirerek bir yandan devlet kuramı diğer yandan faşizm eleştirisi kurar. Bu çabası onu sınıf konusuyla da kesiştirir ve sınıf mücadelesi, karşıt sınıflar ve özellikle küçük burjuva konularını modern siyaset dili içerisinde ve güncel sosyal bilim perspektifiyle *yeniden* tartışır. Buna rağmen temel ilgi alanı devlet olan Poulantzas'ın başlı başına ve özgün bir sınıf kuramı olduğunu söylemek doğru olmaz. Ancak Marx'ın sınıf analizlerini yeniden değerlendiren ve bu temelden hareket eden, bu konuda birçok çalışma yapan Amerikalı sosyolog Erik Olin Wright, Marxizm'in sınıf sorununu aşmada önemli açılımlar sağlamıştır. Erik Olin Wright'ın 1985 yılında yaptığı *Classes* adlı çalışmasıyla, yukarıda sözü edilen Marxist sosyal bilim ihtiyacının etkili örneklerinden biri olmuştur. Wright bu çalışmasıyla Marx'ın sınıf modelini yeniden gözden geçirir ve farklı ülkelerdeki sınıf yapılarını kendi aralarında karşılaştırır. Bu karşılıklı analiz sayesinde Wright (1985, s. 16), Marx'ın (2006, s. 776) *Kapital*'in üçüncü ciltinin son bölümünde sorup yanıt aradığı soruya cevap vermeye çalışır: “Yanıtlanması gereken ilk soru şudur: Bir sınıfı oluşturan şey nedir?” Diğer taraftan John H. Goldthorpe, Weber'in sınıf sosyolojisinden hareketle öncelikle sınıf belirleyicilerini belirlemek için meslek eksenli araştırmalar yapmış, daha sonra sınıf hareketi, hizmet sektörü gibi konularla ilgilenerek Weber'in sınıf sosyolojisini geliştirmeyi amaçlamıştır. Weber sosyolojisini temel alarak çalışan bir diğer sosyolog ise Giddens'tır.

Giddens'in (1999a) sınıf konusu ile ilgili olarak yayınladığı *İleri Toplumların Sınıf Yapısı*, Weber sosyolojisinin sınıf konusuna yaptığı en önemli katkılarda biridir. Giddens, bu eserinde sınıf kavramını Marx'ın ve Marxist analizin etkisinden kurtarıp,

Marxist olmayan sosyologların da rahatlıkla kullanabilecekleri bir “atmosfer”e taşımayı amaçlamıştır. Bu amaçla öncelikle Marx’ın sınıf nosyonunu eleştirir ve bunun karşısına kapitalizm ve sanayi toplumu kavramlarının modern görüntüsünü koyar. Giddens’in (1999a, s. 199-247), Weber’in sınıf sosyolojisi bağlamında yaptığı en önemli katkı kurumsal güç aracılığı ile değişen toplumsal yapının yeni kontrol araçlarını tartışması ve orta sınıf problemini “yeni işçi sınıfı” tartışması bağlamında değerlendirmesidir.

Wright’ın (1979) *Sınıf Yapısı ve Gelir Tayini* isimli kitabında öncelikli amacının, Amerikan toplumunu anlamak isteyen, Marxist olmayan sosyal bilimcilere Marxist sınıf kavrayışını anlatmak olduğunu belirtir. Aslında Wright’ın bu eseri yazdığı dönemlerde de Avrupalı ve Latin Amerikalı Marxistler sınıf teorisine çeşitli katkılarda bulunuyorlardı. Ancak ampirik çalışma yapılmamaktaydı. Bu nedenle Wright’ın en önemli özelliğinin ampirik çalışmalar yaparak sınıf teorisindeki boşlukları doldurmayı ve sınıf olgusunun etkisini göstermeyi amaçlaması olduğunu söyleyebiliriz.

Edgell (1998, s. 26-28) Wright’ın sınıf teorisini özetlerken orta sınıfları kurama dahil ettiğinden ve böylelikle Marx’ın sınıf analizinde boş bıraktığı alanın Wright tarafından doldurulduğundan söz eder. Wright (1976, s. 26) bunu yaparken sadece Marx’ın analiz boşluğunu doldurmayı değil aynı zamanda “sınıfsal sınırlılıklar kavramsallaştırmasına bir alternatif” sunmayı amaçlar. Bu amaçla Wright’ın sınıfsal şemasında Marx’ın belirlediği iki sınıflı modele, kısmen Poulantzas’dan aktarılan -orta sınıf olarak okuyabileceğimiz- küçük burjuva sınıfı dahil olur. Dolayısıyla Wright burjuva, proletarya ve küçük burjuva olmak üzere üç sınıf tespit etmiştir. Bu üç sınıfın oluşturduğu toplumsal yapı içerisinde Wright’ın “tutarsız sınıflar” olarak isimlendirdiği sınıflar temel sınıflarla ilişkilerine göre yerini alır. Wright’ın hazırladığı *Kapitalist Toplumda Tutarsız Sınıfsal Konumlar ile Temel Sınıf Güçlerinin İlişkisi* isimli tablosuna göre (Wright, 1976, s. 27) burjuva sınıfı ile küçük burjuva sınıfı arasında bulunan tutarsız sınıf: küçük işverenler (Small employers). Aynı şekilde proletarya sınıfı ile küçük burjuva sınıfı arasında bulunan bir başka tutarsız sınıf: yarı-özerk/gündelikçi işçi (wage-earners). Son olarak burjuva sınıfı ile proletarya sınıfı arasında bulunan tutarsız sınıf: yöneticiler ve müdürler/şefler (managers and supervisors). Wright bu şemadan hareket ederek kendi araştırma alanını da belirlemiş olur.

Goldthorpe, en genel anlamda, sınıf analizlerini Weber sosyolojisinin temel yapısını kullanarak gerçekleştirmiştir. Böylece Weber’in sınıf sosyolojisi için niceliksel bir alan oluşmuş ve bir yandan Marxist sınıf modelinden bağımsız çalışmalar gerçekleştirilirken diğer taraftan sınıf sorunun sosyolojik anlamda geçerliliği

araştırılmıştır. Edgell'in belirttiği şekliyle (1998, s. 36).Goldthorpe'un temel ilgisi sınıf yapısı, özellikle İngiliz sınıf yapısıdır. Sınıf üzerine yapılan niceliksel çalışmaları kendi çalışmalarına uyarlaması ve o çalışmaları geliştirmesi Goldthorpe'un sınıf analizlerinin geçerliliğini arttırmıştır. Birçok ampirik çalışmaya sahip olan Goldthorpe orta sınıf içerisindeki kafa işçisi ve kol işçisi bağlamındaki mesleki ayrımlardan erkeklerin sosyal hareketliliğine kadar bir çok konuda çalışmış ve genel bir sınıf şemasına ulaşmıştır. Genel bir biçimde ifade edilecek olursa, bu model üç grup etrafında şekillendirilir: “beyaz yakalılar/hizmet sınıfları; ara sınıflar; kol işçileri/işçi sınıfları.” (Daha detaylı bilgi için bakınız Öngen Tülin, Prometheusun Sönmeyen Ateşi, Günümüzde İşçi Sınıfı)

Goldthorpe'a (1987, s. 40) göre piyasaya ilişkin bir tanımlama ancak mesleğin kaynakları ve gelir düzeyi, istihdam durumu, meslek sahibi olan kişi için ekonomik anlamda ne derece güvenlik sunduğu ve ekonomik olarak sunduğu avantajlar olarak düşünülmelidir. Piyasa kadar önemli olan diğer durum iş ve işin toplumdaki konumudur. Goldthorpe iş durumunu, otorite ve üretim süreçlerindeki kontrol sistemlerinin içerisinde yer alan bir durum olarak değerlendirir. Erken dönem sınıf modellerini geliştiren Goldthorpe kendi sınıf şemasında bir takım değişimler yapma ihtiyacına girer. Hatta sınıf modelini kurma işinin kendisini daha farklı bir denkleme oturtur: “Sınıf şemasının amacı işgücü piyasası ve üretim öğelerinin içerisindeki farklılaşan pozisyonları açıklamaktır... İhtiyaç duyulan istihdam ilişkileri açısından bu gibi pozisyonları ayırt etmektir (Erikson ve Goldthorpe, 1992, s. 37). Böylelikle bir önceki modelin içeriğini dolduran piyasa –iş/meslek durumu tanımlaması, konumunu koruyarak mülkiyet – ilişkiselitekseninde geliştirilmiş olur. Breen (2005, s. 36) bu yaklaşımın, Weber'in sınıf sosyolojisi içerisinde yer alan mülk sahipliği ve mülkiyet yoksunluğu yaklaşımıyla bağının altını çizerek, Goldthorpe'un sınıfları iki temel husus bakımından değerlendirdiğini söyler. Gerçekten de Goldthorpe'un söz konusu sınıf şeması, sınıf olgusunu üretim araçlarına sahip olma ve olmama, yani mülkiyet sorununa ve işçi ile işveren arasındaki “ilişkinin doğası”na taşımaktadır. Burada emek üzerinde gözlemlenen bir çatallanma mevcuttur.

Goldthorpe'un (1987, s. 305) yaptığı araştırmalar onu yedi sınıftan oluşan bir değerlendirmeye ulaştırır. Bu yedi sınıflı yapı, temelde üç ana grupta toplanmaktadır: hizmet sınıfı, ara sınıf, işçi sınıfı. Goldthorpe'un sınıf şeması; Sınıf I ile Sınıf II = **Hizmet Sınıfı**; Sınıf III, Sınıf IVab, Sınıf IVc = **Ara Sınıf**; Sınıf V, Sınıf VI, Sınıf VIIa ve Sınıf VIIb = **İşçi Sınıfı**, (Daha detaylı bilgi için bkz. Edgell 1998, s. 39).

Gerek Marx'ın gerek Weber'in sınıf sosyolojisine katkıları yirminci yüzyıl içerisinde de devam etti. Wright, Goldthorpe, Carchedi, Giddens, Renner, Dahrendorf gibi birçok sosyal bilimci sınıf konusunu eksene alan çalışmalar yapmıştır. Marx ve Weber eksenli sınıf çalışmalarının yanı sıra sınıf konusunun siyasetin ve hatta sosyal bilimlerin gündeminden çekilmesini öneren, Laclau ve Mouffe gibi düşünürler de olmuştur. Sınıf olgusunun toplumsal farklılıklar ekseninde açıklanmasını öneren ya da mesleki statü kavramını ön plana alan veya tüketimi modelleştiren, kimi zaman iç içe giren, birbirlerini kapsayan ya da dışlayan Weberci sınıf sosyolojisi özellikle Amerika ve İngiltere gibi “gelişmiş” ülkelerde geliştirilmeye devam etmektedir.

Weber'in sosyolojik perspektifinin gücü ve açıklama aralığının zenginliği kuramın kenetnodini geliştirmesi ve çeşitlenmesi için mümbit kavrayışlar olanağını sunmaktadır. Diğer taraftan Marxist literatür içerisinde önemli bir yer tutan sınıf konusu üzerine yorum yapmak için başlı başına bir araştırma konusudur. Çünkü Marxizm, sınıf kavramının içeriğinin ne olması gerektiği konusunda temel açıklamalara ve verilere ulaşmış olmasına rağmen sınıf olgusunun modern görüntülenişi ile ilgili çalışmalarla kuramını destekleme ihtiyacındadır. Bunun başlıca nedeni sınıf kavramının öncelikle Marx ve daha sonra Marxistler tarafından bir yandan bilimsel diğer yandan politik içerikli bir kavram haline getirilerek hem kuramsal hem de politik olarak çok yönlü kullanılmış olmasıdır. Bu durum Marxizm'in bugünü için “bir sınıfı oluşturan şey”in ne olduğu sorusunun hala geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Ancak sınıf konusundaki tüm bu tartışmalara rağmen toplumsal eşitsizliklerden kişisel tercihlere kadar birçok alanda sınıfların etkisinden söz edebiliriz. Toplumsal sınıf olgusu, toplumsal yaşamın örgütlenmesi ve iş bölümünün gelişmesi gibi birçok olgudan sadece etkilenmekle kalmıyor aynı zamanda bu alanları etkileyerek karşılıklı bir ilişkinin oluşmasını sağlıyor. Bu nedenle günümüzde, modern toplumların kendi var oluşlarını anlamlı kıldıkları pratiklerin, duygulanımların, düşüncelerin, tek kelimeyle *habitus*ların mensubu oldukları sınıf ile ilişkisi modern sınıf araştırmalarının başlıca konuları arasına girmiştir.

2.2. İdeoloji ve İdeoloji Kavramı Üzerine Tartışmalar

Siyaset bilimi alanında üzerinde ortak bir tanıma ulaşılamayan pek çok kavram vardır. Bunlardan biri de ideoloji kavramıdır. Bu kavram özellikle Fransız Devrimi sonrasında kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte kavramın Sanayi Devrimi'ne

eşlik eden toplumsal, siyasal ve düşünsel değişimlerin; yani demokratik ideallerin yayılmasının, kitle hareketlerine dayalı politikaların ortaya atılışının ve dünyayı biz yaptığımıza göre bir daha yeniden inşa edebiliriz düşüncesinin ürünü olarak ortaya atılmış olduğu görülmüştür (Mclellan, 1999, s. 13). Genel olarak bakıldığında, ideoloji kavramıyla ilgilenen düşünürlerin pek çoğunun maddeci bir dünya görüşünü benimsemiş oldukları görülmüştür. Özellikle kavramın ortaya atıldığı dönemin Fransız materyalistleri, İngiliz deneyciliğinin kurucusu sayılan John Locke'un liberal, din karşıtı ve hazcı felsefesinin etkisinde kalmışlardır (Çelik, 2005, s. 33). Ama daha da öncesine gittiğimizde özellikle Francis Bacon'ın idol(put) öğretisi hem Thomas Hobbes, John Locke ve İngiliz görgül geleneğini hem de ideoloji kavramını üreten Fransız materyalistlerini derinden etkilemiştir. Fransız materyalist filozoflar, iki Latince sözcüğün yani fikir (idea) ve herhangi bir nesneye ilişkin bilim (logos-logy) sözcüklerinin birleşiminden oluşturulan ideoloji kavramını kullanmış ve kendilerini ideologlar olarak adlandırmışlardır (Çelik, 2005, s. 27, Kaya, 2004, s. 68). Böylelikle kavram olarak ideoloji; “insan fikirlerine ilişkin bilimsel araştırmaya yakın” (Atılğan, 2001, s. 13) bir anlam ifade etmiştir. Bu bağlamda, ideoloji kavramının içermiş olduğu anlamda Aydınlanma düşüncesi, çok önemli bir yer edinmiştir. Çünkü kavramın bu anlamı, burjuvazinin feodalizme karşı verdiği ilk mücadeleler sırasında yani geleneksel aristokratik toplumun sonuna yaklaştığımız yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu mücadeleler 18. yüzyıl Aydınlanmacılığının arka planında yer almakla birlikte, ideoloji kavramı da bu dönemin kültürel ve felsefi ortamı içinde üretilmiştir.

Aydınlanmacı filozoflara göre, aristokratik iktidarın desteğindeki akıldışı, metafizik ve dinsel düşünceler, kitleler arasında yanlış kavrayışın yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Aklın karşısında yer aldığı için ilerlemeyi engellediği varsayılan, feodal lordlar ve rahipler tarafından temsil edilen bu düşüncelerle ne doğa kontrol altına alınabilmiş ne de üretimin artırılabilmesi sağlanabilmiştir. Bunların karşısına ise burjuvazi ve bilim adamlarıyla eğitimciler konumlandırılmıştır (Larrain, 1995, s. 21-22-23). Fransız Devrimi'nin son aşamasında Konvansiyon idaresi esnasında ortaya çıkmış olan ideologlar “fikirlerin uyum ürünü” olduğunu ileri sürmüşler ve kaynağını ruh gibi metafizik olgularda aramanın yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Boş inanç ve önyargılardan arınmış bir dünya kurma düşünüyü paylaşan Aydınlanma filozofları açısından, hakikate ancak akılcı ve bilimsel bir yoldan ulaşılabilirdi. Bu durumda ise, toplumun akılcı yoldan yeniden inşası mümkün olabilirdi. Toplumu oluşturan fertlerin akılcı düşüncelerle donatılmasının toplumu yeniden ve bu kez akılcı esaslara göre inşa

edebilmenin ön koşulu olduğunu öngören Aydınlanmacılar, ideoloji kavramının temellerini bu koşullarda ortaya attılar. Kavram, bu haliyle, insan zihninde fikirlerin belirme sürecinin nesnel olarak incelenmesinin olanaklı olduğunu ve istenildiğinde insanları “doğru” düşünmeye sevk etmenin yollarının bulunduğunu anlatıyor ve “doğru düşün(dür)me bilimi” anlamına geliyordu (Larrain, akt. Atılğan, 2001, s. 13, Mardin, 1995, s. 19-20).

1795 yılında Fransız Cumhuriyeti Konvansiyonu tarafından kurulmuş olan Ulusal Bilim ve Sanat Enstitüsü (Institut de France, 1795) ideolojiyi düşünce bilimi olarak değerlendiren ve bu bağlamda ideolojiyi daha da geliştirmeyi hedefleyen filozofları bünyesinde barındırmıştır. Aydınlanma ilkelerine dayanan yenedünya görüşü doğrultusunda bir yüksek öğrenim sistemi kuracak olan bu aydınlar arasında Destutt de Tracy de bulunmuştur. Tracy ideoloji kavramını düşünce bilimi olarak kullanan ilk düşünürdür. Bununla birlikte Tracy’ye göre, ideoloji bilimin nesnesi, düşüncelerin kökenidir ve bilimsel ilerleme ancak yanlış düşüncelerden kurtularak mümkün olabilecektir, bilim olarak ideoloji, dinlerin ve metafizik önyargıların üstesinden gelmek üzere halk eğitime yeni bir temel teşkil edebilecek bir yapıya sahip olmuştur (Larrain, akt. Atılğan, 2001, s. 14). Böylece eski toplumun ideolojisi olan etnodinin ve metafiziğin, dünyayı kavramaya ve açıklamaya yetmediği görülmüştür.

Bu noktada etnodinin işlevini görecektir ve yeni toplumsal yapıyı açıklayacak yeni bir ideolojiye gereksinim duyulmuştur. İdeoloji kavramının olumlu anlamda kullanılışı diğer bir ifadeyle doğru düşünmenin bilimi olarak ifade edilişi iki yüzyıllık geçmişi içinde çok kısa bir süre için geçerli olmuştur. İdeoloji çok geçmeden siyasal gelişmelerin gölgesinde kalmış ve ilk kullanımından tamamen farklı biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Napolyon’un iktidarının ilk yıllarında ciddi anlamda desteklenen ideologlar, siyasi koşulların değişmesiyle birlikte, başlangıçta sahip oldukları siyasi destekten yoksun kalmışlar ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi çalkantılardan sorumlu tutulmuşlardır. Bu durumun ideoloji kavramına yansımaları da olumsuz bir yönde olmuştur. Napolyon, 1799 yılında iktidara geldikten kısa bir süre sonra kiliseyle siyasal anlamda ilişkilerini geliştirmiş ve kendisinin iktidara gelmesinde önemli rol oynayan Enstitü ile ilişkilerini sınırlamıştır. Bununla birlikte kiliseye eğitime müdahale hakkını yeniden tanımıştır. Bir durum karşısında ürettikleri ideoloji kavramı üzerine yeni bir bilimsel ve toplumsal düzen kurmak isteyen laik ideologlar Napolyon karşıtı bir tutum takınmışlardır. Napolyon’un kendi konumunu güçlendirmek için verdiği bu taviz ideologlarla arasının açılmasına neden olmuştur (Mardin, 1995, s. 22).

Bundan sonrasında ise Napolyon'un iktidarı etnodinin desteğini almış olan bir imparatorluğa dönüşmüştür. Bu bağlamda liberal ve cumhuriyetçi ideolojilerin yoğun bir şekilde eleştirisine uğrayan Napolyon için ideoloji kavramı, aşağılayıcı bir anlam kazanmıştır. O zamana kadar sürekli olarak olumlu bir anlam içeren ideoloji kavramı, Napolyon ile birlikte ilk defa olumsuz anlamda kullanılmıştır. Napolyon etnodini ve metafiziği reddeden ideologları gerçek hayattan kopuk, politikadan anlamayan ve metafizik yapan kişiler olarak suçlamış ve onlarla alay etmiştir. (Atılğan, 2001, s. 14, Eagleton, 1996, s. 105, Mardin, 1995, s. 22-23). Napolyon'dan sonra ideoloji kavramına olumsuz anlamda yaklaşan bir diğer önemli kişi Marx'tır.

2.2.1. Yanılsama/Yanlış Bilinç Temelli Eleştirel İdeoloji

Markist teoride ideoloji kavramı, en genel anlamıyla 'kapitalizmin yarattığı çelişkilerin üstünü örten ve bu çelişkileri görünmez kılarak insanların bilincinde maddi olarak egemen güçlerin çıkarlarıyla uyumlu bir yaşam bilgisi yaratan bilinç türü' olarak ifade edilmektedir (Üşür, 1997, s. 26). İdeoloji kavramı Marx'ta, erken ve geç dönem yazılarında farklı bakış açıları ve yaklaşımlardan hareketle, farklı anlamlar yüklenerek ele alınmıştır.

Marx'ın ideoloji tanımına geçmeden önce Marx'ın gelişiminde Hegel ve Feurbach'ın katkılarının altını çizmek gerekmektedir. Özellikle Hegel ile olan karşılığında temel çıkış noktası problemi, ön plana çıkmıştır. Hegel'in temel çıkış noktası olarak yanlı bir noktadan hareket etmesi Marx'ı harekete geçirmiştir. Marx-Hegel ilişkisinde Marx hiçbir zaman Hegel'in felsefesini doğru kabul eden bir düşünür olmamıştır. Marx'ın Hegel yorumu, Hegel'in gerçekçiliğin doğru bir yorumu olmadığı, gerçekleştirilecek bir program olduğu yönünde olmuştur. Böylelikle Marx, Hegelle ve dolayısıyla Alman idealizmiyle hesaplaşırken, bu felsefeyi Almanya'nın geri kalmışlığıyla da ilişkilendirmiş ve gerçekliği ters yüz ederek sunan felsefenin var olan sistemi meydana getiren siyasal ve toplumsal koşulları meşrulaştırdığını iddia etmiştir. Bununla birlikte Marx'ın Hegel ile girmiş olduğu bu entelektüel mücadelede Feurbach'ın kendine özgü natüralist felsefesinin belirleyici bir etkisi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda Marx'ın Hegel'i yorumlayışında Feurbach önemli bir yer edinmiş olsa da, Feurbach'ın Hegel eleştirisine ve maddeci felsefi yaklaşımına karşı tutumu zamanla değişmiş ve bunu da *Feurbach Üzerine Tezler* adlı çalışmasında ifade etmiştir (Çelik, 2005, s. 60). Marx'ın din ile ilgili yapmış olduğu ilk eleştirilerinde

Feurbach maddeciliğinin izleri yoğun biçimde görülmüştür. Bu bağlamda Marx, Feurbach'ın etnodinin bir ters yüz oluş şeklindeki düşüncesini benimsemiştir. Yani insanın kendi zihninin yaratmış olduğu tanrı yaratan, insan ise kendi yaratmış olduğu tanrının kulu olmuştur. Marx ile Feurbach'ın bu noktada bir ayrışmaya gitmiş olduğu görülmüştür. Marx, insanların kendi başlarına oluşturduğu doğmaların boyunduruğuna girdiğini, bunun çözümünün ise insanların kendi içlerinde yaşamış oldukları çelişkileri çözmelerinde olduğunu söylemektedir (Atılğan, 2001, s. 16-17). Bu noktada Marx, insanın yaşamış olduğu iç yaşamdan çok maddi yaşama dikkatleri çekmiştir. Sonuçta insanlar maddi yaşamlarındaki sorunları hallettiklerinde zaten din denen olguya ihtiyaç duymayıp, bir tanrı imgesi oluşturmayacaklardır.

Marx'ın ilk çalışmaları arasında yer alan *1844 El Yazmaları* adlı eserinden itibaren ideoloji kavramı ele alınmaya başlanmıştır. *1844 El Yazmaları*, daha sonraki çalışmalarına kaynaklık etmesi bağlamında çok önemlidir. Bu durumu Atılğan (2001, s. 17) şöyle değerlendirmektedir: Marx'ın ideoloji kavramsallaştırmasında, onun iktisadi araştırmalarının ilk müsveddeleri niteliğindeki 1844 El Yazmaları önemli bir adım teşkil eder. El Yazmaları, her ne kadar müsvedde şeklinde de olsa, bu yazının çerçevesi bakımından iki önemli özelliğe sahiptir. Birinci olarak Marx, din konusunda geliştirdiği ideoloji kavramsallaştırmasını üretim alanına aktarmaya esas olarak burada başlar. Diğer yandan, Kapital'deki meta analizinin temellerini de burada atar.

K. Max'ta din olgusuyla başlamış olan ideoloji kavramsallaştırması, üretim alanına doğru kaymış ve Marx'ın en önemli çalışması olan Kapital'in meta analizinin öncülleri de yine bu çalışmasında yer almıştır. Marx "tersyüz etme" kavramını iktisadi ilişkilerin açıklanmasında, maddi hayatın çelişkileri ile insan bilinci arasındaki bir ilişki şeklinde kullanmaya başlamıştır. Marx kendi ideoloji kavramı için yavaş yavaş sahneyi hazırlamaya başlarken, din ve meta olgularının üzerinde durmuş ve insanların kendi yaratmış oldukları nesnelerin bir süre sonra özneye dönüştüğünü, özne olan insanın ise, özneleştirdiği nesneler karşısında nesneleşmeye başladığını belirtmiştir. Din olgusundan oluşan tanrılar ve metalar her ne kadar insanların kendilerinin oluşturmuş oldukları kavramlar olsalar da bir süre sonra din ve metayı yönlendiren küçük bir insan grubu tarafından insanları kontrol altına almayı başarmışlardır.

Marx'ın ideolojiyi nasıl ele aldığına dair en somut verilerin olduğu çalışması ;*Alman İdeolojisi*'dir. 1845 ile 1846 yıllarında Fredrich Engels ile birlikte yazmış olduğu *Alman İdeolojisi* adlı çalışmada ideoloji kavramını ilk kez ele alan Marx, önceki eserlerinde kullandığı ters yüz etme kavramını, burada ideoloji olarak sunmuştur. Marx

ve Engels (1970, s. 21) çalışmalarında Hegelci Alman idealistleriyle açık bir hesaplaşmaya girmiştir. Onların insanın eyleminin bilince bağlı olduğu görüşüne karşılık bilincin maddi koşulların yansıması olduğu fikrini sıklıkla savunmuşlardır. “Bireylerin şöyle ya da böyle oluşları, onların üretimlerini belirleyen maddi koşullara bağlıdır”. Marx ve Engels’e (1992, s. 41-42) göre; sahip oldukları fikirleri üretenler yine insanların kendileridir: Fikirlerin üretimi insanların maddi faaliyetlerine yani gerçek yaşamın kendisine bağlıdır. Ama bu insanlar, sahip oldukları üretici güçlerin gelişmişliğinin ve bunlara tekabül eden karşılıklı ilişkilerin koşullandırdığı insanlardır, belirli maddi ve kendi iradelerinden bağımsız sınırlılıklar ve koşullar altında faaliyet gösteren gerçek insanlardır. Böylelikle Marx, Klasik Alman idealizminin bilincin oluşumuyla ilgili iddiasını –yani bilincin gökten yeryüzüne indiğini- da cevaplandırmıştır. Marx, insanın kendi bilincinin yine kendisi tarafından üretilmesi ile insan bilincine kaynaklık eden maddi koşullar (üretim ilişkileri) arasındaki ilişkiye işaret etmiştir. Yani bu tanım “hem nesnel hem de öznel belirlenime atıfta bulunmaktadır” (Üsür, 1997, s. 12). İdeoloji ile ilgili bu tespitten sonra oldukça tartışmalı bir ideoloji tanımı daha gündeme gelmiştir. Marxologların büyük bölümünün sahip çıkmadıkları bu tanım şöyledir: İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki *camera obscura*’daymış gibi baş aşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün ağ tabakasında ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir (Marx ve Engels, 1992, s. 42). Terry Eagleton, Marx ve Engels’in Alman İdeolojisi’ndeki ideoloji ile ilgili açıklamalarında insanın, şeyleri gerçekte olduğu gibi görmelerini engellediğinden bahsetmiştir (1996: s. 130). Bu tanımlamada ideolojinin maddi gerçekliğin tersine dönmüş hali ya da ideolojinin hemen hemen her düşüncenin, gerçek bir şeyin tersine çevrilmiş hali olduğu söylenmiştir (Üsür, 1997, s. 12, Williams, 1990, s. 50). Bu bağlamda maddi düşüncenin terse dönmüş hali olarak veya maddi toplumsal süreci görmezlikten gelen düşünce biçimlerini belirtmek için ideoloji kavramını kullandığımızda, “ideoloji”nin “yanlış bilinç” olarak Marx tarafından yorumlandığı düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte gözden kaçan bir diğer tanımlama ifadesi olarak “tersine dönme” metaforu gözden kaçırılmıştır. Aslında bu metafor Hegel’e aittir. Üsür’e göre insanın maddi nesnel gerçeklik içindeki konumunun onun zihninde kamerada tersine dönmüş görüntü gibi olduğu şeklinde bir düşünceye kapılmak, doğru ve yanlış bilinç arasında bir ayırım yapmayı da gerektirmiştir. Bu bağlamda ideoloji maddi koşulların yansıması olmaktan

çıkılmış ve bundan farklı olarak ideoloji, maddi koşulların yanlış bilgisi olarak yorumlanmıştır. Yani bu tanıma göre, yanlış bilginin kaynağı olarak ideoloji gösterilirken, doğru bilginin kaynağı olarak ise bilim gösterilmiştir. Böylelikle ideoloji ve bilim birbirlerini dışlayan iki kavram olarak sunulmuştur (Üşür, 1997, s. 12-13).

İdeolojinin Marx tarafından yanlış bilinç olarak tanımlandığı noktasında tartışmalar günümüzde bile sürmektedir. Bununla birlikte ideoloji alanında yapmış olduğu çalışmalarla tanınan David Mclellan ideolojinin hiçbir zaman “yanlış bilinç” olarak tanımlanmadığını, bu ifadenin yaratıcısının ise Engels olduğunu ifade etmiştir (Mclellan, 1999, s. 32). Bununla birlikte sadece Mclellan değil, diğer Marxologlar da aynı düşünceleri paylaşmışlardır (Barrett, 2000, s. 14). Her ne kadar Marx ideoloji kavramıyla ilgili “yanlış bilinç” ifadesini kullanmamış olsa da, yukarıdaki pasajdan ideolojinin Marx tarafından “yanlış bilinç” olarak kullanıldığı düşüncesi de son derece yaygın hale gelmiştir. Ama Marx’ın ideoloji ile ilgili söyleyecekleri bitmemiştir. Marx’a göre “Fikirler ve kategoriler, ifade ettikleri ilişkilerden daha ebedi değildir, onlar tarihsel ve geçici ürünlerdir” (akt. Coser, 2010, s. 58). Bu açıdan, ideolojinin gerçeklik hakkında bir yanılsamadan çok, gerçekliğin bilinç düzeyindeki bir yansıması olduğuna işaret eden aşağıdaki pasaj hem ideoloji konusundaki materyalist tutumun en önemli ifadesi, hem de yanlış bilinç olarak algılanan ideoloji kavramıyla ilgili fikirleri yeniden sorgulatmış olması bağlamında oldukça önemlidir.

Etten ve kemikten insanlara varmak için ne insanların söylediklerinden, imgelerinden kavradıklarından ve ne de anlatıldığı, düşünüldüğü, imgelendiği ve kavrandığı biçimiyle insandan yola çıkılır; gerçek faal insandan yola çıkılır ve bu yaşam sürecinin ideolojik yansı ve yankılarının gelişmesi de, insanların bu gerçek yaşam süreçlerinden hareketle ortaya konulabilir. Ve hatta insan beyninin olağanüstü hayalleri bile deneysel olarak saptanabilen ve maddi temellere dayanan, insanların yaşam süreçlerinin zorunlu yüceltmeleridir. Bu bakımdan ahlak, din, metafizik ve ideolojinin geri kalan tüm kısmı ve bunlara tekabül eden bilinç biçimleri, artık o özerk görünümelerini yitirirler. Bunların tarihi yoktur, gelişmeleri yoktur; tersine maddi üretimlerini ve karşılıklı maddi ilişkilerini geliştiren insanlar, kendilerine özgü olan bu gerçek ile birlikte hem düşüncelerini hem de düşüncelerinin ürünlerini değiştirirler. Yaşamı belirleyen bilinç değil, bilinci belirleyen yaşamdır (Marx ve Engels, 1992, s. 42-43). İdeolojinin insanın gerçek yaşam pratiği karşısındaki bir refleks olarak tanımlanması, yanılsama kavramından çok yansıma kavramına daha yakındır. Bu bağlamda ideolojik olguların maddi yaşamın bir yansıması olarak oluştuğu gerçeğiyle

karşı karşıya kalınmıştır. İnsanların maddi yaşam koşulları onların yaşam tasavvurlarını ve düşüncelerini dolayısıyla da bilinçlerini de belirlemiştir (Üsür, 1997, s. 13-14).

Yine yukarıdaki pasajda ahlak, din ve metafizik kavramları, ideolojik formlar olarak ele alınmıştır. Özellikle bu üç olguya gönderme yapan Marx ve Engels, böylelikle, ideolojinin zorunlu bir biçimde çarpık veya yetersiz bir dünya görüşü olduğunun temel esaslarını da sergilemişlerdir (Barrett, 2000, s. 15). Yukarıda da belirtildiği gibi Marx'ın ideoloji kavramı belirli bir toplumsal gerçeklikten bağımsız ortaya çıkamamıştır. Burada belirtilen toplumsal gerçeklik modelinin temellerine bakıldığında; en başta toplumsal gerçekliği belirleyen şey; maddi yaşam koşulları olmuştur. Maddi yaşam koşullarından bağımsız herhangi bir eylemin gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda insanın düşüncesinin temelinde de maddi yaşam koşulları yer almıştır. Toplumsal gerçekliği belirleyen ikinci şey ise, maddi gerçekliğin karşısında düşüncelerin özerk bir alana sahip olup olmadığı sorunu olmuştur. Çelik bu noktada şunu söyler; “gerçeklikle temsile dayalı bir ilişki içindedir; Marx bu ilişkiyi yansıma ya da karşılıklılık ifade eden imgeler ve metaforlarla ifade etmektedir. Gerçek yaşam süreçlerinin deneysel olarak kanıtlanabilir biçimde türevi olmaları nedeniyle hiçbir düşüncenin bağımsızlık iddiası içinde olması artık mümkün değildir” (2005, s. 121).

Toplumsal gerçekliği belirleyen üçüncü şey ise, düşüncenin artık tarihin öznesi olmaktan çıkarılmış olmasıdır. Böylelikle tarihin ilerleyişini düşüncenin ilerleyişiyle özdeşleştiren Hegelci anlayış yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Marx'a göre insanlık tarihinin ilerleyişinde temel etmen, üretici güçlerin gelişmesi olacaktır. Üretim güçlerinin gelişmesine paralel olarak gelişecek olan üretim biçimleri, ideolojinin gelişiminde önemli rol oynamıştır (Çelik, 2005, s. 122).

Marx'ın Alman İdeolojisi'nde değinmiş olduğu bir diğer ideoloji tanımı ise, egemen sınıfların düşüncelerinin kendilerini egemen kılacakları bir ideolojik yapıyı içermesidir. Yani yönetici sınıfların, sınıfsal yapının ve eşitsizliğin devamı için ortaya atmış olduğu düşüncelerin toplamı olarak ideoloji kavramı ele alınmıştır. “Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da elinde bulundurur...” (Marx ve Engels, 1992, s. 70). Bu tanımla birlikte, egemen sınıfın düşüncelerinin sınıflı toplum yapısı sürdüğü müddetçe egemen düşünceler olacağı gerçeğinin altı çizilmiştir. Bu bağlamda toplumsal anlamda egemen sınıf yalnızca maddi gücü elinde bulundurmamış, aynı zamanda manevi (zihinsel) ya da diğer bir ifadeyle entelektüel gücü de elinde bulundurmuştur. Bununla birlikte egemen sınıfın

meşruiyetini sağlayan ideoloji bir sınıfın çıkarını toplumun bütününün çıkarıymış gibi sunabilmektedir. Böylelikle egemen sınıf ideolojiye istediği biçimi verip onu istediği gibi kullanmıştır. David Mclellan ise *İdeoloji* adlı çalışmasında Marx'ın sözlerini, ekonomik anlamda egemen olan sınıfların düşüncenin üretimini ve dağıtımını da belirleyebileceklerini ifade etmiştir. Düşünceleri ideolojik kılan şey ise, egemen sınıfların ekonomik ve toplumsal anlamda gerçekleşen ilişkilerin doğasını gizlemesinde ve buna bağlı olarak da bu ekonomik dağılımın haksızlığını haklılaştıracak bir konuma getirmiş olmalarında aranmalıdır. Bu bağlamda Mclellan'a göre bütün düşünceler değil, sadece toplumsal çelişkileri gizleyen veya gizlenmesine yardımcı olan düşünceleri ideolojik olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda işçi sınıfı da dâhil olmak üzere bütün sınıflar ideoloji üretseler de, ideolojinin sadece egemen sınıfların doğasına hizmet edeceği apaçık ortadadır (Mclellan, 1999, s. 27).

Alman İdeolojisi ideolojinin formüle edilmesi anlamında Marx'ın yazmış olduğu önceki eserlerine göre bir gelişme kaydettiğinin açık bir ifadesidir. Marx, ideoloji kavramını ilk kez bu çalışmasında kullanmış olmakla birlikte, olumsuz anlamdaki ideoloji kavramının yerleşmesi noktasında önemli bir aşama kaydetmiştir. Larrain 1858 Grundrisse ile başlayan ve 1867 Kapital'in birinci cildi ile son bulan dönemi, Marx'ın entelektüel gelişiminin üçüncü aşaması olarak değerlendirmiş ve ideoloji kavramı açısından da bu dönemi oldukça önemsemiştir (Larrain, akt. Atılğan, s. 23). Bu kapsamda Marx'ın 1959 yılında yayımlanan çalışması olan *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*'da ideoloji kavramı, farklı bir ifadeyle karşımıza çıkmaya devam etmiştir. Buradaki ideoloji kavramı, altyapı-üstyapı metaforu kullanılarak tanımlanmakla birlikte esas olarak "ideoloji", üst yapı kurumlarını nitelemek için kullanılmıştır. Marx'a (1970, s. 24) göre: İktisadi temeldeki değişme, kocaman üst yapıyı büyük ya da az bir hızla devirir. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde daima iktisadi üretim şartlarının maddi altüst oluşuyla ki - bu bilimsel bakımdan kesin olarak tespit edilip - hukuki, siyasi, etnodini, artistik, ya da felsefi biçimleri, kısaca insanların bu çatışmaların bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik şekilleri ayırt etmek gerekir. Nasıl ki bir kimse hakkında kendisi için taşıdığı düşünceye dayanılarak bir karar verilmezse, böyle bir altüst oluş dönemi de, bu dönemin kendi kenetnodini değerlendirmesi göz önünde tutularak, onun hakkında bir karara varılamaz, tam tersine, bu değerlendirmeleri maddi hayatın çelişkileriyle, sosyal üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çatışmayla açıklamak gerekir. Üstyapı kurumlarının ideolojik olarak tanımlanmasının sebebi, söz konusu formların maddi hayatın çelişkilerini

gizleyen bir işlev görüyor olmasında yatmıştır. Hem hukuk, hem siyaset, hem de yukarıda belirtilen diğerleri aslında ideolojik bir işlev görmekte tam da olmadıkları şeyi temsil etmektedirler. Bununla birlikte bu pasajda Marx, ideolojinin yanıltıcı ya da yansıtıcı biçimlerine gönderme yapmaktan vazgeçmiştir. Artık ideoloji kavramı yalnızca egemen sınıfı ya da sınıfları değil, bütün insanları kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bununla birlikte bu pasaj insanların ekonomik üretim koşulları ve bunlardaki değişimlerden doğan çatışmanın bilincine vardıkları anlamını taşımaktadır. Bu anlamda ideoloji kavramını sadece yanılsama olarak görmenin zor olduğuna dikkat çekilmiştir (Williams, 2005, s. 188). Bu bağlamda Marx'ın daha önceki çalışmalarında belirtmiş olduğu insan bilincindeki ters yüz olunmuşlukla maddi çelişkiler arasındaki ilişki açıklanmıştır. Bununla birlikte bu ilişki doğrudan bir ilişki olarak görülmüş ve maddi dünyanın ters yüz olunmuşluğu ile insanın bilincindeki ters yüz olunmuşluk arasında bir bağlantı kurulmuştur.

Marx'ın 1867 yılında yazmış olduğu *Kapital* adlı çalışması, kapitalist ekonomik sistemin eleştirel bir analizini yapmakla birlikte ideoloji kavramının hemen hemen hiç kullanılmadığı bir çalışma olmuştur. Bununla birlikte, her ne kadar ideoloji kavramı kullanılmamış olsa da bir ideoloji versiyonu sunan bir çalışma olarak *Kapital*'de kavramın anlamı daha da belirginleşerek, kapitalist toplumda insanların, kendi toplumsal ilişkileri sonucu ürettikleri metalarla girdiği sözde bağımsız etkileşim tarafından yönlendirildiği (Eagleton, 1996, s. 126) öne sürülmüştür.

Atılğan *Kapital*'deki ideoloji kavramsallaştırmasının daha önceki eserlerinde geliştirmiş olduğu yaklaşımlar doğrultusunda ve onların devamı olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bu bağlamda Marx'ın önceleri din eleştirisindeki ideoloji kavramsallaştırmasıyla metanın fetiş karakterinden bahsederken kullanmış olduğu argümanlar arasında devamlılığın bulunduğu belirtilmiştir. Bu noktada Marx'ın önceki eserlerinde geliştirmiş olduğu ideoloji kavramsallaştırmasıyla, sonrakilerde geliştirmiş olduğu kavramsallaştırmalar arasında bir farklılık değil, devamlılık söz konusu olmuştur. Gökhan Atılğan (2001, s. 26) şu şekilde konuyu devam ettirmektedir:

Marx'ın, kapitalist üretimi analiz ederken, işe tek bir metadan başlamasının nedeni, kapitalist toplumun baş aşağı duran görüntüsünden kaynaklanır. Kapitalist pazarın vitrininde duran bin bir çeşit meta, insanın insan olarak var olmasını sağlayan şeyler olarak görünür. Bu gizemli görünüş biçiminde, meta, insanın ürettiği bir değil, insanı üreten, nesnel bir niteliğe sahip olan bir şeymiş gibidir. Marx *Kapital*'de metaların iki nedenden ötürü fetişist karakter taşıdıklarını belirtmiştir. Bunlardan ilki,

çalışmanın yani emeğin sonucu oluşan metaların, bir süre sonra insana hükmeder bir yapıya bürünmesi ve insana nasıl ve ne şekilde varlığını sürdüreceği noktasında emir vermesi noktasında olmuştur, yani insanlar bir süre sonra kendi yaratmış oldukları metaların emirleri altına girmişlerdir. İkincisi ise, çalışanlar arasındaki ilişkiler, nesneler arasında ve bir süre sonra da çalışanlarla nesneler arasındaki ilişki görünümüne sahip olmuştur. Bu durum Marx'ın daha önceki eserlerine de bakıldığında ideolojik bir baş aşağı olma durumunu da beraberinde getirmiştir. Ama bu baş aşağı olma durumu insanın zihninde oluşan bir ters baş aşağı olma durumu değildir. Marx'ın *Hegel'in Hukuk Felsefesi'nin Eleştirisi* çalışmasında bahsetmiş olduğu din bağlamındaki baş aşağı olma durumuyla *Kapital*'deki meta çözümlemesinde geliştirmiş olduğu yaklaşım arasında kayda değerlik ve benzerlik olduğuna dikkat çeken Atılğan'a göre Marx; "Dinsel ideolojinin bilinçteki bir baş aşağılıktan değil, baş aşağı duran gerçekliğin, kendisinden kaynaklandığını savunmakla, insan ürünü metaların insanı kendi emri altına almış olması arasındaki ilişki son derecede net bir şekilde görüldüğü" (Atılğan, 2001, s. 27) biçiminde ifade etmiştir. Yani insan zihninin yaratmış olduğu tanrı kavramı bir süre sonra insanı ve zihnini tamamen ele geçirip, insanı yaratanın tanrı olduğu fikrini oluşturmuştur. Aynı durum metalar için de geçerlidir. İnsan emeğinin sonucu oluşan metalar da bir süre sonra insanın toplumsal ilişkilerinde söz sahibi olmuş hatta belirleyici bir konuma sahip olmuştur. Yani insanlar tarafından yaratılmış olan metaların insanlar üzerinde gizemli bir etki bırakması, insan tarafından yaratılan dinlerin insan üzerinde kurmuş olduğu etkiyle eşdeğer görülmüştür. İnsanlar dinler tarafından yönetilir hale gelmiştir. Marx (1986, s. 88), *Kapital*'de bu durumu şöyle ifade etmiştir; "...din âleminin sislerle kaplı katlarını dolaşmamız gerekir. Bu âlemde insan beyninin ürünleri, bağımsız canlı varlıklar gibi görünür ve hem birbirleriyle hem de insanoğlu ile ilişki içine girerler. İşte metalar âleminde de insan elinin yarattığı ürünler için durum aynıdır".

Sonuç olarak her iki olgu da -yani din de meta gibi- insanın yaratmış olduğu olgular iken bir süre sonra her ikisi de insana egemen olup, insanı kendilerinin yaratmış olduğu imgesini sunmuşlardır. Buradan yola çıktığımızda ortaya çıkmış olan ideolojik baş aşağılığın nasıl çözüleceği sorusuna Marx, gerçek yaşamda meydana gelmiş olan çelişkilerin ortadan kalkması sonucunda ideolojik baş aşağılığın çözülebileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Marx'ın ilk eserlerinden itibaren hem din eleştirisi hem de ideolojik baş aşağılığın nasıl giderilebileceğine dair ortaya atmış olduğu tez *Kapital*'de de sürdürülmüştür (Atılğan, 2001, s. 28).

İdeolojinin nasıl üretildiği sorusuna Marx'ın cevabı, kapitalist üretim ilişkilerinin çözümlenmesi bağlamında ele alınmıştır. İdeolojinin nasıl oluştuğunu anlayabilmek için meta üretimine bakmak gerekmektedir. Marx, ideolojinin görünüş veya gerçeklik temelinde işleyen mekanizmasını açıklamak için “meta fetişizmi” kavramını kullanmaktadır ki; meta fetişizmi basitçe insan ilişkilerinin şeyler arasındaki ilişki biçimi değildir. Kapitalist üretim ilişkilerinde meta fetişizmi insanlar arasındaki toplumsal ilişkinin onların gözünde “deyim yerindeyse fantastik bir ilişki biçimine dönüşmüş halidir” (Çelik, 2005, s. 179). Bu durum yalnızca kapitalist üretim ve değişim ilişkilerine özgün bir yanılsama olarak değerlendirilmiştir. Kapitalist ekonomik ilişkilerde meta ve metayı üreten insan emeği arasındaki ilişki bir süre sonra gözle görünür olmaktan çıkmıştır. Üretim sürecinde emek ve sermaye arasında ortaya çıkan sömürü ilişkisi, üretilen malların değişim sürecinde metaların normal bir değiş tokuşuymuş gibi algılanmasına neden olmuştur. “Fiziksel nesnelere, gerçekte toplumsal ve insana özgü olan birtakım nitelikler atfedilmektedir. Meta fetişizminin mekanizmasını açıkladığı kadarıyla ideoloji, toplumsal ilişkilerin özüne körleştirici bir olgudur” (Çelik, 2005, s. 180). Yani ideoloji kapitalist üretim ilişkilerinin çelişkili doğasının üstünü örtmüştür. Aslında buradan yola çıktığımızda üstü örtülen şeyin kaynağı gerçekliktir. İdeoloji bununla da kalmamıştır. Yani görünüşle, ideal olanla ya da temsille özdeşleştirilen ideoloji sadece üstünü örtmemiş aynı zamanda tam tersini de işaret etmiştir. Bununla birlikte Çelik, ideolojinin, her ne kadar, belli bir sınıfın yararına örtme işlevini yerine getiriyormuş gibi görünüyorsa da aslında, sonuçlarının değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Yani Çelik’e göre ideoloji toplumsal sınıfların tümünü etkileyen genel bir mekanizma olarak değerlendirilmiştir. “Kapitalist üretim biçimi, herkes için, gerçekliğin ters dönmüş imgesi temelinde gizemleştirilmekte ve özgürlükle bu üretim ilişkileri arasında kurulan simgesel ilişki yine bu temelde mümkün olabilmektedir” (Çelik, 2005, s. 180).

Çelik’e benzer ifadeleri Serpil Sancar Üsür de *İdeolojinin Serüveni* adlı çalışmasında ifade etmiştir. İnsan toplumsal yapı içinde kendi gereksinimlerini karşılamak için çalışmak zorunda kalmıştır. Bunu yaparken de hem doğayla hem de diğer insanlarla özgür bir ilişki içinde olmuştur. Bu duruma bağlı olarak da toplumsal işbölümü ortaya çıkmış ve insanın üzerinde baskı kurucu ve insanı insanlıktan çıkaran yabancılaştırıcı bir güç haline dönüşmüştür. Daha açık bir ifade kullanmak gerekirse, yaşamını sürdürmek isteyen bir çalışan, çalışmasının karşılığında oluşan ürünlerinin bir bölümünü hiçbir zaman elde edemeyip, artı değer olarak kapitalistlerin cebine

aktarmıştır. Böylelikle çalışan kenetnodini kapitalist işbölümüne dayalı bir sömürü sisteminin içinde bulmuştur. “İnsanın emeğinin kendi ürettiklerine bu anlamda yabancılaşması toplumsal pratiğin kendisinde bir çarpılma, tersine dönme yaratır” (Üsür, 1997, s. 20). Bu noktada bilinç dediğimiz şeyin bir yanılsama olarak ortaya çıkışı, emek sürecinin -ki en başta özgür bir seçimmiş gibi görünür- sömürü ve tahakküm ilişkisine dönüşüp, insanı tahakküm altına almasının ve ona hükmetmesinin göstergesi haline gelmiştir. Böylelikle üretim sürecinde insanla insan arasında bir sömürü ilişkisi, üretilen ürünlerin bir değişim sürecinde metalar arasında bir değiş tokuş meydana gelmesiyle birlikte çalışan ile kapitalist arasında eşit ve özgürce yapılmış bir sözleşme gibi algılanmasına yol açmıştır. “Bu durum, Marx’ın öz-görüngü, gerçek ilişki-fenomen biçimler, v.b. kavramlarla ifade ettiği tersine dönmedir. Bilincin zorunlu yanılsamasıdır. Çarpık olan bilinç değil, gerçeğin (maddi toplumsal pratik) kendisidir” (Üsür, 1997, s. 20).

2.2.2. Marx Sonrası İdeoloji Tartışmaları

Marx ile birlikte ideoloji kavramına yüklenen anlamlar, Marx’ın ölümünden sonra bile Marx eksenli yürütölmeye devam etmiştir. 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başlarında kapitalizm batı toplumlarında tamamen egemen olmuştur. Kapitalizmin bu hâkimiyetine koştut olarak, işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki uçurum gün geçtikçe açılmış ve sınıfsal anlamdaki çelişki daha da derinleşmeye başlamıştır. Bu noktada Marx’ın düşünceleri bir kitle hareketinin öğretisi olarak kurgulanmış ve Marxizm proletaryanın ideolojisi olarak anılmıştır. Bu bağlamda Marx’ın düşüncelerinin yalnızca yanlış bilinç olarak ideoloji tanımını karşılamaz. Çünkü Marx’ın görüşleri sadece yanlış bilinç olarak değerlendirildiğinde Marx kendisiyle çelişmiş olacaktır.

Bu dönem boyunca Marxist ideoloji anlayışında üç ana gelişmeye dikkat çeken Mclellan’a göre ilkin, ideolojiyi yanlış bilinçle eşdeğer görme eğilimi ön plana çıkmıştır. İkincisi ise, Lenin ile birlikte ideoloji tüm olumsuz çağrışımlarından arınmış ve proletarya ideolojisi yani sosyalist ya da Marxist ideoloji olarak anılmaya başlamıştır. Son olarak ise 20. yüzyılın başlarından itibaren Batı Marxistlerinin ideolojiye olan yoğun ilgisi ön plana çıkmıştır. Batı Marxistleri içinde de özellikle Gramsci ve Althusser’in görüşleri çok önemli olmuştur (Mclellan, 1999, s. 36-37).

Marx’tan hemen sonra Engels’in ideoloji ile ilgili düşünceleri son derece önemlidir. Özellikle ideolojinin “yanlış bilinç” olarak ele alınması noktasında Engels

Marx'tan daha önce gelmiştir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi Marx hiçbir zaman ideoloji kavramı için "yanlış bilinç"tir dememiştir (Eagleton, 1996, s. 132). Bu tanımlamanın Engels'e ait olduğundan ve Engels'in maddeci tarih anlayışını açıklamaya çalışırken ideoloji kavramına sıkça başvurduğundan söz edilmiştir.

Engels, Marx'tan üstyapı anlamını alarak din ve felsefeyi ideolojinin ön plana çıktığı alanlar olarak görmüştür. McLellan, Engels'in (1999, s. 39-40) ideolojiye yüklediği anlamı ve Marx ile Engels'in ideoloji bağlamındaki karşıtlıklarını şöyle değerlendirmiştir: Engels; ideoloji hakkındaki Marxist yaklaşıma, ilk olarak, materyalist tarih anlayışının, ideolojinin zarıfçe üstyapının tepesine tünediği değişik etmenlerin karşılıklı etkileşimi biçiminde oldukça yavan bir versiyonunu geliştirerek, ikinci olarak da, diyalektik materyalizm kılığında, ideoloji hakkında onu basitçe yanlışlıkla eşitleyen dar bir bakışı teşvik eden bir materyalist metafiziğin önünü açarak, iki yeni katkı yapmıştır. Marx ile karşılaştırıldığında, ideolojinin gücünü ve inceliğini göz ardı ettiklerinden Engels'in bu katkılarının etkisi, geriletici olmuştur.

Görüldüğü üzere Engels'in ideoloji noktasında geliştirmiş olduğu düşünceleri geriletici bulunmuştur. Engels ideolojiyi gerçeklikten kopuş ve cehaletle eşdeğer görmüş ve bu anlamda da ideolojiye bakışı olumsuz olmuştur. Yani Engels ideolojiyi, yanlış bilinç olarak algılayanların düşüncelerini haklı çıkartırcasına bir ideoloji tasavvuru oluşturmuştur. Bu durum materyalist metafiziğe yaramış ve diyalektik materyalizmden uzaklaşmıştır.

İdeoloji kavramını ele alan bir diğer önemli düşünür ise Lenin'dir. Çünkü, ideoloji kavramını Marxist kuram ve bilim olarak Marxizm kavramlarıyla birlikte kullanan ilk kişi Lenin'dir (Oskay, 2000, s. 265). Lenin, Marx ve Engels'in bütün çalışmalarını irdelemiş ve ideoloji kavramından söz ederken de vurgusunu Marx ve Engels'in yapmış oldukları noktalara değil başka bir noktaya yapmıştır. Lenin, Marx'ın tanımladığı egemen ideoloji olan 'burjuva ideoloji'sinin yanı sıra "sosyalist ideoloji'nin de olabileceğini hatta olması gerektiğini vurgulamıştır (Kaya, 2004, s. 70). Bu manada Lenin her sınıfa ideolojik bir konum atfetmiştir. Bununla birlikte Lenin'in de ideolojiyi ikili görünüm bağlamında değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Proletaryanın ideolojisinden bahsederken ideoloji kavramı olumlu kullanılmış, burjuva ideolojisinden bahsederken de ideoloji kavramı olumsuz kullanılmıştır (Oskay, 2000, s. 265). Bunun en önemli sebebi olarak ise içinde yaşanan dönemde sınıf mücadelelerinin artmış olması gösterilmiştir.

Lenin’e (1968, s. 51-52) göre hareketleri esnasında işçilerin kendiliğinden bir ideoloji üretmeleri beklenemez. Bu nedenle zaten sınıf çelişkileriyle bölünmüş bir toplumda sınıfsal bir ideolojiye ihtiyaç vardır. Yapılacak tek şey sosyalist ideolojiyi işçilere dışarıdan götürmektir. Aksi halde burjuva ideolojisine talim etmeye devam edilecektir. Lenin’in ideoloji değerlendirmesini ele alan Özbek’e göre Lenin bir yandan iktidarda olanların iktidarlarını nasıl sürdüreceklarını diğer taraftan da bu iktidarın nasıl yıkılıp yerine yeni bir iktidarın nasıl oluşacağını düşünerek ideoloji kavramını ele almıştır. Bu bağlamda Lenin’in ideolojiye bakışı olumsuz bir anlam içermemiştir. Bununla birlikte Lenin’in sadece ideolojiyi ele alan bir teorik çalışması da bulunmamaktadır. Bir politik önder olan Lenin önüne çıkan problemlere göre ideoloji kavramını kullanmıştır (Özbek, 2003, s. 85-86). Bu noktada yukarıda da değinildiği gibi Lenin’in “burjuva ideoloji”sine karşı “sosyalist ideoloji”den bahsetmesi son derece normaldir. Proletaryanın bir ideolojisi var olduğu gerçeğinden yola çıkmış ve proletaryanın bunu kullanmasını doğal hak olarak değerlendirmiştir. Proletaryanın yanında mücadele eden ideologlar yanlış bilincin içerisinde değil aksine toplumsal yasaların farkında olan ve yasaları bilimsel olarak kullanan kişiler (Eagleton, 1996, s. 134) olarak değerlendirilmiştir.

Lenin her ne kadar bu görüşleriyle ideolojiyi bilimin önüne geçirmekle ve Marxist analizden açık bir kopuşla suçlansa da onu bir mücadele aracına döndürmekle Marx’ın sık sık kullandığı “praksisi”gerçekleştirmiştir. Lenin’inideoloji bağlamındaki görüşleri Lukács’ın çalışmalarında daha ince bir biçime yerleşmiştir. Ünlü Macar Marxist düşünür Lukács Marxizm’den proletaryanın ideolojik ifadesi olarak söz ederek, ideoloji sözcüğünün aşağılayıcı olumsuz yanına katılmamış ve olumlayıcı anlamda bir ideoloji kavramından söz etmiştir. Böylelikle II. Enternasyonal’de ideoloji kavramına yüklenen olumlu anlamı devam ettirmiştir.

Lukács’ın ideolojiyi yanlış bilinç olarak kavramsallaştırmamasının en önemli nedenlerinden birisi, bütün bilinç biçimlerinin tarihsel gerçeklik bakımından analiz edilebileceği ve böylece, “yanlışlığın” bilince değil, bilincin bir parçasını oluşturmuş olduğu topluma dayandırılacağına olan inancında yatmıştır (Barrett, 2000, s. 34). Sınıf bilincini proleterlerin kendi nesnel durumlarına göre uygun düşen duygu ve düşünceler olarak değerlendiren Lukács’a göre bu bilinç; “...sınıfı oluşturan bireylerin düşündüklerinin, duyumsadıklarının v.b. ne toplamı ne de ortak kesimidir. Ama sınıfın bir bütün olarak yaptığı tarihsel anlamdaki eylemi, tikel’in düşüncesi, duyumsaması v.b. değil, bu bilinç belirler ve bu eylemden çıkan bilgiyi de yalnız bu bilinç fark edebilir”

(Lukács, 2006, s. 116). Lukács bu pasajda da görüldüğü gibi, ideolojiye son derece önemli bir rol çizmiştir. İdeoloji kavramı üstyapının en üstünde bulunan gerçekliğin bir yansıması olarak değerlendirilmeyip, tarihin hareket ettirici gücü olarak değerlendirilmiştir.

İdeoloji ile ilgili çalışmaları açısından Marxist düşünür Antonio Gramsci özel bir önem taşır. Gramsci içinde yaşamış olduğu ileri endüstriyel toplum yapısı içinde zora dayalı olmayan iktidar biçimlerinin anlaşılmasında çok önemli bir yere sahiptir. Gramsci'nin kuramsal katkısının önemi bu bağlamda değerlendirilmiştir. Yani Gramsci'ye göre zora dayalı bir kapitalist iktidar biçiminin görünürlüğünden söz etmek mümkün değildir. Bu anlamda Gramsci'nin önemi; “kapitalist devletin zora dayalı iktidarını vurgulamak yerine, bu zoru görünmez, hatta giderek gereksiz kılacak iktidar biçimlerine dikkat çekmesidir” (Üsür, 1997, s. 28) biçiminde değerlendirilmiştir. Bu tür iktidar, ideolojinin dolayımı sayesinde var olabilmektedir ve hegemonya kavramında somutlaşmıştır. Serpil Sancar Üsür'e (1997, s. 29) göre, Gramsci, kuramsal modelinin temelinde sivil toplum ile devlet arasında kurmuş olduğu ilişkiyi tarihsel blok kavramı aracılığıyla hegemonya kavramına bağlamıştır. Bununla birlikte devlet ile sivil toplum alanı iki farklı tür iktidar ilişkisine karşılık gelmiştir. Devletin diktatörlüğe (zora ve siyasal egemenliğe) dayalı iktidar alanına karşı sivil toplum, onaya dayalı hegemonya alanını oluşturmuştur. Bu noktada Gramsci'nin ilgisini çeken temel nokta, nasıl olup da kapitalizmin devletin baskı ve şiddet içeren boyutuyla birlikte, kurmuş olduğu bu baskıyı meşru ve görünmez kılarak “sivil toplum alanında kitlelerin onayına dayalı bir entelektüel ve moral egemenliğine olanak sağladığı sorusuna yönelmiştir”. Gramsci sivil toplum kavramını üretim etkinliğinin dışında kalan ve özel olarak adlandırılan kurumların tamamını içine alan bir alan olarak tanımlamıştır. Yine bu kavramı, kendi devlet teorisinin kilit kavramı haline getirerek siyaseti de tartışmanın içine sokmuştur. Sivil toplum Marx ve Engels'te yalnızca altyapıyı (ekonomik ilişkiler) temsil ederken Gramsci'nin “entegral devlet”inde bu kavram üst yapının bir parçası haline gelerek, içine kültürel ve ideolojik hegemonyayı da alan geniş bir boyut kazanmıştır (Bobbio, 1993, s. 102). Gramsci sivil toplum ile siyasal toplumun birbirine karıştırılmasının devleti putlaştıracağını iddia ederek devleti bir zorba gibi görmemek gerektiğini, devletin bir ikna edici yönü de olduğunu kabul etmektedir. Sivil toplumu sadece ekonomik ilişkiler ağı olarak görmeyen Gramsci, sivil toplumun, devletin ideolojik ve kültürel hegemonya alanına denk düştüğünü belirtmiştir. Gramsci, Marx'ın görüşlerine zıt bir biçimde sivil toplumun “maddi ilişkilerin tümünü” değil, ideolojik-kültürel

ilişkilerin tümünü içerdiğini belirtmiştir (Bobbio, 1993, s. 103). Gramsci ideoloji kavramını ise sivil toplum kavramından ayrı düşünmemiştir ve ideoloji kavramını sivil toplumu çözümlemede kullanmıştır, “toplumsal bir grubun, toplumun bütünü üzerindeki siyasal ve kültürel hegemonyası, devletin etik bir içeriği olarak sivil toplum” derken sivil toplumla ideoloji neredeyse örtüşen kavramlar olarak değerlendirilmiştir (Özbek, 2003, s. 144-145). Yani Gramsci’ye göre sivil toplum egemen toplumsal grubun, toplumun tümü üzerindeki siyasal ve kültürel hegemonyası olarak tarihsel bloğun düşünsel ve etik boyutunu oluşturmuştur (Özbek, 2003, s. 144).

Gramsci ideolojiyi toplumsal ya da gündelik yaşamın bilincini oluşturan (Oskay, 2000, s. 279) en önemli etken olarak görmekle birlikte ideoloji ile ilgili çalışmalarında kullanmış olduğu temel kavram “hegemonya”dır. Hegemonya kavramı köken olarak, Grekçedeki “egemonia” kelimesine dayanmakta, hegemonya ise Grekçe kök sözcük egemen (önder, yönetici)dan gelmektedir ve sistem Hegemonya sözcüğünün tanımlanmasının birbirine karşıt iki anlamda kullanıldığını belirtilmiştir. Bundan dolayı da sözcüğün anlamı karmaşıklık göstermiştir. Marxist Düşünce Sözlüğü’nde ilk olarak sözcüğün “hegemonyacılık”ta olduğu gibi hakimiyet anlamı içerdiği ikinci olarak ise bir tür “rıza”anlayışı anlamında kullanıldığı belirtilmiştir (2002, s. 273). Kavramın “dominance” yani egemenlik kelimesine dayandığı ve bir toplumun diğerleri üzerindeki üstünlüğü anlamına geldiği de ifade edilmiştir (Williams, 2005, s. 174-175).

“Hegemonya” kavramı Gramsci’den önce de kullanılmıştır ama kavrama en ayırt edici ve önemli anlamı yükleyen düşünür Gramsci’dir, bununla birlikte özellikle sosyalist çizgi içinde hegemonyanın bir dizi anlam kazandığı görülmüştür. Perry Anderson, Komintern kuramcılarının hegemonya kavramını Rus Sosyal Demokratları’ndan aldıklarını, Gramsci’nin de bunlardan aldığını tespit etmiştir. Rus Sosyal Demokratları arasında kavram, Plehanov’un aşamacı anlayışına göre, tarihin normal bir gelişim göstermesi halinde olması gereken şeyin krize girmesiyle ortaya çıkan boşluğu doldurmuştur. Ona göre, bazı tarihsel güçlerin veya bir görevin hegemonize edilmesi, tarihsel olumsuzluk alanına aittir (Laclau ve Mouffe, 1992, s. 63). Gramsci hegemonya kavramını özellikle Batılı toplumlardaki iktidar yapısını ve iktidar ilişkilerini çözümleyebilmek amacıyla kullanmıştır (Anderson, 1988, s. 39), başka bir deyişle Gramsci hegemonya kavramını, elit bir grup olarak yöneticilerin kendi hâkimiyetlerini sürdürebilmeleri için insanların rızalarını almak bağlamında değerlendirmiştir (Eagleton, 1996, s. 162). Özellikle Batılı kapitalist toplumlardaki iktidar ilişkilerini irdelerken iktidarın varlığını sürdürebilmesi ve toplumsal denetimi

sağlayabilmesi için iki temel şeyden bahsetmiştir. Bunlardan ilki güç (zor), ikincisi ise rıza üretimidir. Bu bağlamda ideoloji toplumsal düzenin içinde egemen sınıfın ya da Gramsci'ye özgü ifade biçimiyle “tarihsel blok”un “güç” ve “zor” kullanmadan rıza elde etmesini sağlayan bir araç olarak ele alınmıştır (Oskay, 2000, s. 279).

Lenin'in bu noktadaki yaklaşımı ise, hegemonik bağlantının siyasi karakterinin önemli olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Leninizm'e göre hegemonya, bir sınıf ittifakı (fakir köylülük ve proletarya ittifakı) içinde siyasi önderliği belirleyecek ve doğuracaktır (Hall vd. 1985, s. 138, Laclau ve Mouffe, 1992, s. 71). Üçüncü Enternasyonalde birlikte, kavramı Lenin'in sınıf ittifakı anlayışından uzaklaştıran Gramsci olmuştur. Gramsci'nin siyasi düzlemde entelektüel ve ahlaki düzleme doğru yaptığı açılım Gramsci'yi sınıf ittifakının ötesine geçiren adım olarak değerlendirilmiştir. Gramsci'ye göre, entelektüel ve ahlâki önderlik, organize bir çimento gibi tarihsel bloğu birleştirir ve daha yüksek bir sentez olarak kolektif iradeyi oluşturur (Laclau ve Mouffe, 1992, s. 86).

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer önemli saptama ise, Gramsci'nin Lenin ve Lukács'tan farklı olarak olumsuz anlamdaki ideoloji anlayışını önemsemiş olduğudur. Ama bu önemsemenin sebebi, olumsuz anlamdaki ideoloji anlayışı tezini reddetmek içindir. Bunun temel nedeni ise olumsuz anlamdaki ideoloji kavramının aşırı derecede indirgemeci oluşudur (McLellan, 1999, s. 46). Üsür, Mouffe'den yapmış olduğu alıntıda, Gramsci'nin ekonomizm ve indirgemecilik sorununun ötesinde değerlendirilmesi gerektiğine değinmiştir. Çünkü Gramsci ideolojinin indirgemeci bir biçimde ekonomik altyapıya bağımlı hale getirilmesine veya indirgenmesine karşı çıkmıştır. Tam tersi bir biçimde insanların üzerinde hareket ettikleri, kendi toplumsal konumlarına varmalarını sağlayan ve bunun için mücadele etmeleri gerekliliğine vurgu yapan etkin bir örgütleyici güç olarak değerlendirilmiştir (Eagleton, 1996, s. 168-169).

Gramsci ideolojinin indirgenmecilik ve ekonomizm bağlamında değerlendirilmemesi gerektiğini iki sebebe bağlamıştır. Birincisi, Gramsci'nin ortaya atmış olduğu ya da ideolojiden anlamış olduğu şeyin indirgemeci bir yapısının olduğu söylenemez, çünkü Gramsci'ye göre ideoloji, maddi toplumsal pratiğin öznelerin katılımıyla kurulan ve sadece Althusserci manada bir üst-belirlenmeyle meydana gelen bir pratik olarak değerlendirilmiştir (Üsür, 1997, s. 34). İkincisi ise, hegemonik ideolojik mücadele içinde kurulmuş olan ideolojik öznelerin direkt sınıfsal çıkarı temsil eden özneler olarak kavranmaması gerektiğidir, çünkü hegemonya direkt olarak egemen

bir sınıfın çıkarını diğer yönetilen sınıflara empoze ettiği bir tek yönlü ilişki biçimi mevcut değildir. “Hegemonya, kapitalist bir ekonomik sistemde temel bir sınıfın diğer müttefik sınıfları yanına alarak, karşıt ve tabi sınıf ya da sınıflarla arasındaki mücadele pratiği içinde ulaşılan ve nihai olarak da sistemin bir bütün olarak yeniden-üretimini olanaklı kılan bir ideolojik sentezdir” (Üsür, 1997, s. 34). Buradan da anlaşılacağı gibi hegemonyayı sadece bir sınıfın maddi çıkarlarına uygun bir yapı olarak sunmak yanlış olacaktır. Hegemonya farklı ya da karşıt sınıflar arasındaki çatışma ya da uyumun yaratmış olduğu ve doğrudan hiçbir sınıfın maddi çıkarlarına indirgenemeyecek bir sentez olarak değerlendirilmiştir. Bundan dolayı da hegemonik çatışma içinde yer almış ideolojik öznelerin açıkça ve gözle görülür biçimde sınıfsal bir aidiyetlerinin olması mümkün değildir. Serpil Sancar Üsür (1997, s. 35) bu konuyu şöyle değerlendirmiştir: İdeolojik özneler ortaya çıkan yeni ortak iradenin yarattığı sınıflar arası özneler olarak tanımlanabilirler. Hegemonyanın yaratılması, ortak iradeyi oluşturacak bir dünya görüşü yaratmak için ideolojik alanın dönüştürülmesidir. Bu anlamda ideoloji, özneleri oluşturmaya yönelik bir pratiktir. Bu öznelerin kurulma pratiği olarak hegemonya, farklı sınıfların dünya görüşlerinin eklemlenmesidir ve yöneten sınıfla yönetilenler arasında bir tür ideolojik homojenliğin kuruluşudur... Hegemonik ideolojinin sınıfsal karakterini belirleyen temel birleştirici unsur çimento görevini yerine getiren ideolojik öğelerin daima temel ekonomik sınıfın maddi çıkarlarının dünya görüşünün ifadesi olmasıdır. Hegemonik ideoloji, bir ideolojik içerme ve özümseme olarak bu temel sınıfsal ilke etrafında farklı sınıfların dünya görüşlerine ait öğelerin bir eklemlenmesidir. Bu anlamda bir ideolojik öğeye sınıfsal nitelik kazandıran öge bu söz konusu hegemonik ilkedir.

Stuart Hall, Bob Lumley ve Gregor McLellan (1985, s. 13-14) *Siyaset ve İdeoloji Gramsci* adlı çalışmalarında Gramsci’yi gündelik yaşamın üstesinden gelmenin bir parçası olarak ideoloji kavramını daha alt kesimlerde de gözden geçiren ilk Marxist düşünür olarak görmüşlerdir. Her ne kadar hegemonya kavramının Lenin tarafından yaratıldığı düşünülse de Lenin’in bu kavrama ilişkin düşüncelerinin siyasi düzeyde kaldığı düşünülmüştür. Lenin’in kavramı köylülerle ittifak içinde olacak olan proletarya önderliğindeki bir yapılanma olarak tanımlamıştır. Gramsci ise kavramın düzlemini biraz daha genişletmiş sivil toplum alanında hegemonya kurabilmek için bir savaşım içinde olunması gerektiğini düşünmüştür. Gramsci’ye göre yönetici sınıfın hegemonyası yalnızca siyasi düzlemde yer almamış bununla birlikte, toplumsal yaşam ve düşüncenin her yönünü etkilemiştir. Bu bağlamda Gramsci’nin ideoloji kuramı şöyle

değerlendirilmiştir: Gramsci'nin ideoloji kuramı, yönetici sınıf tarafından empoze edilen bir ideoloji kuramı olmadığı gibi, Lukács'inkine benzer bir biçimde kendiliğinden olma ve her yerdeki de değildir. Gramsci her ikisindeki öğeleri birleştirmekte, ancak bunu, basit bütünsellikten farklı bir sorunsal içerisinde çalışarak yapmaktadır. İdeoloji kuramcılarının büyük bir çoğunluğu onu yalnızca sistemli düşünce olarak değerlendirirken ya da çeşitli biçimlerinin birlikteliğini ortaya çıkarabilmek amacıyla onu sistemleştirebilmek için ellerinden geleni yapıyorken Gramsci, ideolojinin bir 'yaşanan ilişki' biçiminde anlaşılması gerektiğinin farkındadır.

Hall, Lumbey ve Mclellan Gramsci ile Lenin ve Lukács arasındaki farkı açıkça dile getirmekle birlikte, diğer düşünürlerle aralarındaki temel farklılığa da değinmişlerdir.

Gramsci için hegemonya yalnızca ideolojik alanı kapsamakla kalmaz, o aynı zamanda ekonomik ve politik ilişkilerin de bir görünümüdür. İdeoloji prensip olarak ekonomik mücadelenin cereyan ettiği ekonomik alt yapıyla karmaşık üst yapı alanını biraraya getiren harç görevi görür. Başka bir deyişle ideoloji altyapı ile üstyapının uyumunu sağlayan temel toplumsal pratiklerden biridir (Eagleton, 1996, s. 164; Hall vd. 1985, s. 137; Üsür, 1997, s. 29).

Gramsci hegemonya kavramının çözümlenmesiyle birlikte, ideoloji kavramını sistematik düşünce biçiminde tanımlanmaktan kurtarmış ve kavramı, toplumsal mücadele ve uyum pratikleri içinde kolektif öznelerin kendilerini sürekli yeniden temsil etmeye çalıştıkları dinamik alanın analiz edilmesiyle ilişkilendirmiştir. Böylece ideoloji artık maddi temelden bağımsız hareket edemeyen toplumsal pratikler içinde yer alan bir pratik türü olmuştur. Bu tanım ideolojinin durağan bir tanımdan kurtulmasına yardımcı olmuştur. Artık ideoloji kavramı toplumda her gün çeşitli biçimlerde yaşanan bir pratiğin parçası haline dönüşmüştür (Üsür, 1997, s. 37).

İdeoloji tartışmalarında üzerinde durulması gereken en önemli düşünürlerden bir diğeri de Louis Althusser'dir. Althusser ideoloji konusundaki en kötümser düşünürlerden birisi olarak değerlendirilmiştir (Oskay, 2000, s. 285). Bununla birlikte Althusser'in çabasının Gramsci'ninkine benzediği biçiminde yani ileri kapitalist sistemde ideoloji ile iktidar arasındaki bağlantıyı açığa çıkarma girişimi olarak da değerlendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, açık bir biçimde zor kullanılmadan yönetme süreçlerinin bilgisini açığa çıkarma girişimi olarak da bahsedilebilir (Üsür, 1997, s. 41).

Louis Althusser'in *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı çalışmasının Önsöz kısmında Murat Belge toplumsal formasyonu oluşturan üç ana düzeyden birisi olarak ideoloji kavramını ele almıştır. Böylelikle Klasik Marxist kuramdaki toplumsal yapının altyapı üstyapı kavramlarıyla açıklanmasının dışında kalmıştır. Üç ana düzeyden diğer ikisi ise; ekonomi ve politikadır. Ekonomik düzeyde doğanın toplumsal ilişkiler içinde dönüştürüldüğü, politik düzeyde, toplumsal ilişkilerin dönüştürüldüğü, ideolojik düzeyde ise, insanın kendi yaşamıyla girmiş olduğu ilişki anlamındaki ideolojik tasarımların somut bilgilere dönüşmesi söz konusu olmuştur. Buradan yola çıkıldığında ideoloji kavramı, klasik ya da Ortodoks anlayışta hakim olan, ekonomik pratiğin bir uzantısı olarak gösterilmeye çalışıldığı gibi değildir. İdeoloji “son kertede ekonomik pratikle belirlenmekle birlikte, kendi özerk belirleyici etkisi olan, maddi bir pratiktir” (Belge, 1978, s. 9).

Görüldüğü gibi Althusser üstyapıya görece bir özerklik tanımakla birlikte, ekonomizmin indirgemeciliğine karşı çıkmıştır. Bununla birlikte ideoloji ekonomik pratiğin belirleyiciliğine tabi olan maddi bir pratik olarak sunulmuştur. Ekonomik, politik ve ideolojik süreçler birbirinden farklı toplumsallık düzeyleri olarak birbirlerine indirgenemezler, yani ekonomik, politik ve ideolojik süreçler karşılıklı bir etkileşim içinde birbirlerinden bağımsız bir özerklik ilişkisi içinde olmuşlardır. Ekonomik olgular, politik ya da ideolojik bir düzlemde kendilerini oldukları gibi yansıtamazlar ve temsil edemezler; bu ilişki dolaylı, sembolik ve çoğu zaman farklılaşmış bir hale gelebilmiştir. Bundan dolayı kapitalist toplum yapısı içinde sistemin devamlılığı için, ideolojik ve politik süreçlerin süregelen ilişkileri yeniden ve çelişkisiz bir biçimde kurup öznelere oynatması gerekmektedir. Bütün bu işlemler yapıldığında sistemin devamı mümkün olacaktır.

Serpil Sancar Üsür (1997, s. 42-43) bu konuda şunları belirtmektedir: Althusser kapitalizmin bu temel sorununun ideolojik aygıtlar içinde ve ideolojik öznelere yaratıldığı mikro-yapıların işleyişiyle gerçekleştiğini iddia eder. Bu tanım, ideolojik ve politik düzey çözümlemesinde devletin baskı aygıtları ve devletin ideolojik aygıtları kavramsal ayrımını hem kuramsal hem de işlevsel ayırım olarak devreye sokar. Bu noktada Althusser'in modelinde birbiriyle çoğu zaman çelişen iki farklı ideoloji kuramsallaştırmasının ilki ve en sorunlu olanı karşımıza çıkmaktadır. Yapısalcı, işlevselci ideoloji kuramı olarak adlandırabileceğimiz bu yaklaşımın temelinde ideolojinin özneye dışsal koşullar tarafından belirlendiği ve toplumsal yapının bir tür zorunlu gelişim uğrağı olarak var olduğu düşüncesi yatar. İdeoloji, yapının özne

üzerindeki bir etkisidir; özneye dışsaldır, çoğu zaman bilinçdışı olarak yaşanır ve öznelerle egemen değerleri benimseterek onları sistemle uyumlu hale getirir.

Althusser *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı çalışmasında öncülü olarak kabul edilen Gramsci'nin, devlet konusunda açtığı yoldan gitmiştir. Althusser'in devletin ideolojik aygıtı (DİA) olarak gördüğü yapılar Gramsci'nin hegemonya aygıtı dediği yapılarla benzerlikler taşımıştır. Bu bağlamda Gramsci'deki politik toplum, Althusser'deki devletin baskı aygıtlarına, Gramsci'deki sivil toplum ise Althusser'deki devletin ideolojik aygıtlarına karşılık gelmiştir. İdeolojinin toplumsal yapılanma noktasında üzerine aldığı fonksiyonları ele aldığımızda, Althusser'in Gramsci'den ne kadar etkilendiği daha da önem kazanmıştır. Althusser (1978, s. 37) Devleti, Devlet Aygıtı ve Devlet İktidarı olmak üzere iki ögeye ayırmıştır. Devlet Aygıtı da Althusser tarafından Devletin Baskı Aygıtı ve Devletin İdeolojik Aygıtı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Buradaki temel ayrım noktası işleyişlerindeki öncelikten dolayıdır. Yani devlet baskı aygıtlarını ön plana çıkarıyorsa –ki bunlar hükümet, ordu, polis, mahkeme, hapisane gibi kurumlardır devletin baskı aygıtları; devlet ideolojik aygıtlarını ön plana çıkarıyorsa –ki bunlar dağınık görünümlü ve çok sayıdadır, örnek olarak, din, eğitim, siyaset, sendika, kültür, aile, kitle iletişim araçları... gibi yapılardır- devletin ideolojik aygıtları ön plana çıkmış demektir. Althusser'e göre ideoloji de devletin ideolojik aygıtlarının içinde üretilmiştir. Bu aygıtlar devletin baskı aygıtlarıyla aynı şey değildir. Althusser devletin baskı aygıtlarıyla devletin ideolojik aygıtları arasındaki farklara da değinmiştir. Öncelikle devletin bir tek baskı aygıtı varken, devletin ideolojik aygıtı çok sayıdadır. İkinci olarak, devletin baskı aygıtları tümüyle kamuya özgü iken, devletin ideolojik aygıtlarının büyük bir bölümü özel alan içindedir. Bu noktada su soru ortaya atılabilir. Çoğunluğu özel alanda olan kurumlar neden devletin ideolojik aygıtı olarak gösterilmiştir? Althusser bu konuda Gramsci'ye başvurmuştur.

Gramsci'nin kamu ve özel ayrımının burjuva hukukunda yer alan ve burjuva hukukunun otoritesini uyguladığı alanlarda geçerli olan bir ayrım olduğunun altını çizdiğini belirtmiştir. Hâlbuki devletin alanı bu ayrımın dışında kalmıştır. Çünkü devlet hukukun üstünde yer almıştır. Yönetici sınıfın devleti olan devlet, ne kamu ne de özeldir (Anderson, 1988, s. 62). Bu noktada Althusser'in dikkat ettiği şey devletin ideolojik aygıtlarını oluşturan kurumların özel ya da kamusal olmasının hiçbir anlamının olmadığıdır. Çünkü önemli olan özel ya da kamusal olması değildir. Önemli olan, işleyişleridir. Özel kurumların da devletin ideolojik aygıtları gibi işleyebileceğini belirtmiştir. Devletin ideolojik aygıtını devletin baskı aygıtından ayıran temel farka

gelindiğinde Althusser (1978, s. 40-41) şunları belirtmiştir; “Devletin (Baskı) Aygıtı ‘zor kullanarak’ işler, oysa DİA’lar ‘ideoloji kullanarak işlerler’”. Althusser bu ayrımı düzelterek devletin her türlü aygıtının -hem devletin baskı aygıtının hem de devletin ideolojik aygıtının- hem baskı hem de ideoloji ile işlediğini belirtmiştir. Ama arada temel bir ayrım vardır. Althusser’e göre devletin baskı aygıtı ile devletin ideolojik aygıtını birbirine karıştırmamayı gerektiren temel nokta, devletin baskı aygıtının baskıya tamamıyla öncelik verirken, ideolojinin bu noktada ikincil bir konumda olmasıdır. Yani devletin baskı aygıtında öncelik baskıyayken devletin ideolojik aygıtında öncelik, ideolojiye verilmiştir. En son durumda hafifletilmiş, gizlenmiş ve çok az bir baskı uygulanabilir (Althusser, 1978, s. 41).

Var olan sistemin devam ettirilmesi anlamında üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesi gerekmektedir. Bunun için de devlet iktidarının devlet aygıtına, devletin ideolojik aygıtına ve devletin baskı aygıtına ihtiyacı vardır. Üretim ilişkileri bağlamında yeniden üretim bütün bu aygıtların işbölümüne uygun bir biçimde yeniden üretilmiştir. Devletin baskı aygıtı, doğası itibarıyla sömürü ilişkileri olarak değerlendirilen üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin siyasal koşullarını baskıyla sağlamaktadır. Devlet aygıtı sadece kendi yeniden üretimine katkıda bulunmaz, ama özellikle baskı sayesinde devletin ideolojik aygıtlarının işleyişinin siyasal koşullarını sağlamaktadır. Bu noktada devletin baskı aygıtını gizleyen devletin ideolojik aygıtlarıdır ve var olan sistemde son derece önemli bir işlev yüklenmiştir (Althusser, 1978, s. 46-47).

Althusser ideoloji kavramıyla ilgili düşüncelerini Marx ile ilgili değerlendirme ve görüşleriyle birlikte açıklamıştır. Bunun temel sebebi de ideoloji kavramının anlamının Marx’tan sonra şekillenmiş olmasıdır. Bu tanımı Althusser (1978, s.55) şöyle dile getirmiştir; “bir insanın ya da bir toplumsal grubun zihninde egemen olan fikirler, tasarımlar sistemidir”, ancak Althusser’e göre Marx’ın *Alman İdeoloji*’sinde ifade ettiği ideoloji tanımı Marxist değildir, çünkü Alman İdeolojisi’nde ideolojinin, yanlış bilinç olarak ifade edilmesi, her sınıfa ait tek bir ideoloji kavramından bahsedilmesi, bu kavramın özne ve öznenin içinde bulunduğu ilişkiler arasında bir süzgeç konumunda olması Althusser’in tepkisini çekmiştir (Demir, 2004, s. 18). Bununla birlikte *Kapital*’de ise ideoloji bağlamında birçok belirti olsa da genel anlamda bir ideoloji teorisine bağlılıktan söz edilemez. Bu bağlamda Althusser’in ideoloji kavramsallaştırmasında Alman İdeolojisi Kapital’den daha önemli bir yer edinmiştir. Bununla birlikte daha önce de söz edildiği gibi, Althusser’in ideoloji kavramsallaştırmasında Gramsci daha önemli bir yerde olmuştur. Bu noktada

ideolojinin bilim karşıtlığından çok, egemen ideoloji olarak egemen sınıfları toparlayıp birleştiren bir çimento görevi görmesi noktasında pratik ve işlevsel yönü daha ön plana çıkmıştır. Stuart Hall, Lummey ve Mclellan Althusser'in devletin ideolojik aygıtı listesinin Gramsci'nin Hapishane Defterleri'nden alındığını, Althusser'in devletin ideolojik aygıtı olarak gördüğü eğitim sisteminin Gramsci'nin çeşitli aydın kategorilerinin irdelenmesinde okulun ve eğitim sisteminin rolünün tartışılması gibi noktalarda Althusser ile Gramsci büyük ölçüde birbirlerine yaklaştırmışlardır. Gramsci gibi Althusser de ideolojinin yanlış bilinç olarak kavranmasının karşısında yer almıştır. Bununla birlikte aralarındaki en önemli ayrım noktası, ideoloji kavramının üstyapıların pratikleri ve yapıları içine sıkça oturtulması olarak görülmüştür, Althusser, sivil toplum kavramını reddeden tutumuyla bağlantılı olarak ideolojik aygıtların arasında ayrımı kabul etmemiştir. Bu durum Althusser'i ideolojik aygıtların tümünü devlet aygıtı olarak niteleme noktasına götürmüştür. Bunun yanı sıra Gramsci'den farklı olarak Althusser özne kavramını ideoloji teorisi içine yerleştirmiştir. Bu noktada Gramsci ile Althusser'in ilişkisini *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* çalışmasından yola çıkarak, Hall ve diğerleri şöyle yaklaştırmışlardır; "Althusser'in yapıtında 'ideoloji'ye ilişkin olarak vurgulamadaki değişim gündeme geldiğinde Gramsci açıkça, kuramsal açıdan 'el altındadır' (Hall vd, 1985, s. 53-54). Althusser, egemen ideolojinin oluşumunda ideolojik aygıtlar içinde yer alan maddi pratikleri önemsemiştir. Bununla birlikte egemen ideolojinin varlığını ve sürekliliğini bilinç yükleme işlemine bağlamıştır. Buna göre karşıt ideolojiler kendiliğinden işleyen yükleme alanlarının dışında kalmışlardır ve kendilerine ancak dış alanda yer tutmaya çalışmışlardır. Bunun sebebi ise başka seçeneklerinin olmayışıdır. Metin Kazancı *Althusser İle İdeoloji Üzerine Yapılmamış Bir Söyleşi* adlı çalışmasında egemen ideolojinin "isim koyma" (adlandırma) ve "çağırma"sını egemen ideolojinin her şeyi kaplama ve kapsamasına örnek olarak göstermiştir (Kazancı, 2003, s. 39). "Çağırma" ve "isim koyma" süreci ideolojik öznenin oluşum süreci olarak değerlendirilmiş, ideolojinin öznelere isim koyup onları çağırdığı dile getirilmiştir. Kazancı bu durumu şöyle örneklendirir; yolda karşılaşp tokalaştığımız birisiyle karşılıklı yapılan bu hareketin hem bizim onu kabul ettiğimiz, hem de onun bizi kabul ettiğini bildirdiği anlamına geldiğini belirtmiştir. Bununla birlikte birisini Hindu, işçi, evhanımı, yaşlı, asker, akademisyen... gibi isimlendirme yöntemleri de ideolojiktir. Böylelikle insanların birbirlerini bir özne olarak gördükleri ve ideolojik anlamda kabul etme kurallarını tekrar ettiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte belirli bir isimle çağrılmamızı da yeri doldurulamayacak,

taklit edilemeyecek bir özne oluşumuzun hem teyit edilmesine hem de güvenceye alınmasına bağlamıştır. “İdeoloji bireylere isim vererek ve bu isimle onlara seslenmeyi onları çağırmayı sağlayarak sistemi geleceğe yöneltir ve kendiliğinden kural koyar” (Kazancı, 2003, s. 39). Özne kategorisinin işlemesi sayesinde her ideoloji somut bireylerin her birini somut özneler haline getirmiş ve isimlendirmiştir. Tüm bunlardan yola çıktığımızda ideolojinin işlevini, ideolojik aygıtlar içindeki özneleri, bu aygıtların pratikleri içindeki maddi eylemleriyle belirleyerek tanımlamaktadır. İdeoloji özne aracılığıyla ve yine özneler için oluşmuştur. İdeolojinin temeline maddi pratikleri yerleştirmek demek, ideolojinin iktidar imkânlarını biriktiren ve barındıran aygıtlar ve yapılar içinde meydana geldiğini söylemektir. Bu noktada ideolojinin nesnel ve objektif olanın bir açılımı olduğunu ifade etmektedir. Üşür’e (1997, s. 46) göre ideoloji: Ekonomik, politik/hukuki ve ideolojik toplumsal düzeyler arasındaki ilişki ve çelişkilerin ortaya çıkardığı bir oluşumdur. Bu düzeyler arasındaki ilişkilerin temel mantığı kapitalizmi bir toplumsal sistem olarak yeniden üretme olarak tanımlanabilir. İdeoloji de bu noktada sistemin yeniden üretiminin gerektirdiği bilgilerin ritüeller aracılığıyla öznelerin zihinsel formasyonları olarak biçimlendirilmesidir.

Üşür’e göre Althusser’in ideoloji tanımlamalarında iki ayrı evre vardır. Öznelerin ideolojinin basit taşıyıcıları ve köleleri olduğu böylelikle farkında olmadan egemen ideolojiye teslim olduğu bir yanılsama olarak ortaya çıkmıştır. Bu evre Üşür tarafından yapısalcı, işlevselci ve kuramsal geçerliliğini yitirmiş biçiminde değerlendirilmiştir. Althusser’in ortaya atmış olduğu kuramın daha sonra gelişecek ve ufuk açacak yönünün ise ideoloji tartışmalarının merkezine yerleşmiş olduğu belirtilmiştir. Bu boyut ise üç temel evreden oluşmuştur. Üç evreden ilki, ideolojinin bir temsil sistemi olarak ele alınmasıdır, bireylerin gerçek yaşam ile kurmuş oldukları ilişkiyi nasıl yaşayacaklarını biçimlendiren bir temsiller bütünü olarak ifade edilmiştir (Althusser, 2002, s. 279). Yani ideoloji bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerini temsil eder. Bu ilişkilerin hayali bir tasarımı olarak sunulmuştur: İdeoloji insanların kendi dünyalarıyla yaşanan ilişkilerini içerir. Ancak bilinçsiz/bilinçdışı olmak koşuluyla ‘bilinçli’ gözükken bu ilişki, aynı şekilde karmaşık olma koşuluyla da basit olabilir; basit bir ilişki değil, ilişkilerin ilişkisi, ikinci dereceden bir ilişki olma koşuluyla basit olabilir. İdeolojide, insanlar gerçekten de, kendi varlık koşullarıyla ilişkilerini değil, kendi varlık koşullarını yaşama tarzlarını ifade ederler: bu hem gerçek ilişkiyi; hem de ‘yaşanan’, ‘hayali’ ilişkiyi içerir. İdeoloji, bu durumda insanların kendi ‘dünyalarıyla’ ilişkilerinin bir ifadesidir, yani gerçek varlık koşullarıyla

gerçek ilişkilerinin ve hayali ilişkilerinin birliğidir. İdeolojide gerçek ilişki kaçınılmaz olarak hayali ilişkinin içine dâhildir: Bir gerçekliği tarif etmekten çok, bir istenci (tutucu, konformist, reformist ya da devrimci), hatta bir umudu ya da nostaljiyi ifade eden ilişki (Althusser, 2002, s. 284). Buradan bakıldığında Althusser’e göre ideoloji, bir yanılsama değil, gerçeklikle hiçbir zaman birebir uyum göstermeyen, öznenin alanı içinde kurulmuş olan bir anlamsal akış olarak ele almayı anlamlı kılacak tartışmanın yolunu açmıştır. Althusser’in bahsetmiş olduğu ikinci evre, daha önce de üzerinde durulmuş olduğu gibi, öznelerin çağırılması ya da adlandırılması olarak da tanımlanan evredir. Özneler maddi pratiklerin tanımlamış olduğu ritüellere bağlı olarak onların gereksinimlerine göre tanımlanıp, adlandırılıp, çağırılıp, oluşturulmuşlardır. Bu noktada ideolojilerin temel işlevinin özneleri oluşturmak olduğu göze çarpmaktadır (Üşür, 1997, s. 48).

Althusser’in belirtmiş olduğu öznelerin çağırılması konusu çeşitli düşünürler tarafından eleştirilmiştir. Bunlardan birisi de Slavoj Žižek’tir. Žižek gibi bazı düşünürler Althusser’in devletin ideolojik aygıtlarıyla çağırılmanın arasındaki bağlantının kurulamadığının altını çizmişlerdir. Žižek (2002, s. 58) bu konuda şunların altını çizer; Althusser teorisinin en zayıf noktası devletin ideolojik araçları ile ideolojik çağırma arasındaki bağıntıyı açıklayamamış olması ve bu konuyu düşünmemiş olmasıdır. Althusser, sadece olayı içselleştirir ve yalın biçimde çağırmadan bahseder ve özne olmaya çağırılan birey, kavramsal olarak tanımlanmamıştır. Birey, önvarsayılması gereken hipotetik (koşullu) bir X’den ibarettir. Metin Kazancı (2003, s. 48) bu durumun balığın içinde yaşadığı su ile olan ilişkisine benzetmiştir. Kazancı’ya göre: Althusser ideolojisinin en basit anlatımı için ‘balığın içinde yaşadığı su’ benzetmesini yapmak gerekir. Su, balığın ayrılmazı ya da varlık nedenidir. Su olduğu için balık vardır ama balık başka yerde olmadığı için suyun içindedir. Balık için su her yerdedir ve her yerdir. Ama o, içinde yaşadığı suyun farkında değildir. Onunla ilgili her şey aynı zamanda suyla da ilgilidir. Sanır ki tüm dünya sudur. Yalnız suyu bilir ve tanır. Çünkü su kendisi ile birliktedir ve o, suyun içinde var olmuştur. Varoluşu suya bağlıdır. Suyun dışına çıktığında suyun ne olduğunu anlayabilir. Ama hiçbir zaman (çıkarılmadığı sürece) suyun dışına çıkmaz. Çünkü yaşaması suya bağlıdır. Suda yaşayabilmesi için yaratılmış, adlandırılmıştır. Öteki balıklarla iletişimi için su gerekir. Yani haberleşmesi için zorunlu ortam ‘sulu’ ortamdır. Başka bir yerden gelecek haberi kendisine su taşır. Su mesajın ayrılmaz parçasıdır. Su olmazsa haber de olmaz iletişim de. Kendisine gelen ve kendisinin gönderdiği tüm iletilere ancak su içinde ulaşabilir. Balığın başka bir ortamda

var olması ve başka öğelerle iletişim kurması olanaksızdır. Suyun dışında yasayabilmesi için balıktan başka, farklı bir şey olması gerekir.

Althusser’e göre ideoloji bir yaşam pratiğidir, yaşamla birlikte başlamıştır ve yaşamla birlikte süregelmiştir. Bireye ideolojiyi yüklemek için kullanılan yol ve yöntem bireyin içine doğmuş olduğu sistemin içinde var olmuştur. İnsana ideoloji yüklemek otomatikleştirilmiştir, hiçbir şey yapmaya gerek kalmadan kendiliğinden meydana gelir. Marx’ın *Kapital*’deki ünlü ideoloji tanımında söylemiş olduğu gibi; “Bilmiyorlar ama yapıyorlar” tümcesi Althusserci anlamda son derece önemli bir yer edinmiştir. Öğretmenler üzerine yapmış olduğumuz bu çalışmada da Marx’ın bu sözü ve Althusser’in bu görüşleri önemli bir etkiye sahiptir.

2.3. Yabancılaşma Kavramı Üzerine Görüşler

Yabancılaşma kavramı, batı kökenlidir. Kavramın kökü İngilizcedeki “alienist”, Fransızcadaki “aléné”, İspanyolcadaki “alienado” sözcüklerine dayanır (Coşturoğlu, 1999, s. 77). Latince “alienaner” fiilinden türetilen yabancılaşma kavramı; hukuk, sosyoloji ve psikoloji alanında farklı anlamlar kazanmıştır. Hukuk alanında, devretmek ya da elden çıkarmak anlamında kullanılırken; psikolojide çılgınlık, psişik bozukluk anlamındaki ruhsal rahatsızlıkların yerine kullanmıştır (Elma, 2003, s. 11). İnsanın kendi özünden, ürününden, doğal ve toplumsal çevresinden koparak onların egemenliği altına girmesi şeklinde tanımlanabilecek yabancılaşma kavramı, aynı zamanda sosyal bilimlerde bir moda olduğu kadar, insanı makineleştiren, metalaştıran ve sonunda köleleştiren rasyonalist ve teknokratik bir uygarlık biçimine karşı oluşan başkaldırının bir simgesi haline gelmiştir. Dolayısıyla, yabancılaşma hem sosyolojik, hem psikolojik, hem de siyasal ve felsefi bir anlam taşımaktadır (Tolan, 1980, s. 3).

1960’larda “yabancılaşma” kavramı Amerikan toplumbilim sözlüğüne girmiş ve yabancılaşma üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Soysal, 1997, s. 9). Yabancılaşma kavramı üzerine pek çok tanım bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını şöyle ifade edebiliriz: Ivan Frolov (1991, s. 519) yönetimindeki Bilimler Akademisinin hazırladığı “Felsefe Sözlüğü”nde, yabancılaşma; insan etkinliğinin ürünlerini olduğu kadar, insanın kendi temel özellikleri ile yapabilme gücünü de kendisine bağımsız ve kendi üzerinde egemenlik kuran bir şeye çevrilmesi süreci ile bu sürecin sonuçlarını gösteren bir kavram olarak tanımlanır.

Yabancılaşma terimi, günlük hayatta, bilimde ve felsefede çok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Günlük hayatta, yabancılaşma, toplumdan ya da bireyin çevresindeki insanlardan uzaklaşmasını ifade eder. Psikiyatride, yabancılaşma normalden sapmadır. Modern psikoloji ve sosyolojide ise, yabancılaşma, bireyin çevresinden, toplumdan, diğer insanlardan, doğadan ya da kendinden uzaklaşması anlamında kullanılmaktadır (Petrovic, 1972, s. 76-77). Yabancılaşma, toplum ve kültüre karşı bireydeki kayıtsızlık ve ilgisizlik hissi ya da bireylerin kendilerinden ve diğerlerinden uzaklaşma veya ayrılmaları olarak da ifade edilebilir (Bademci, 2001, s. 29). Yabancılaşma, ideal duyguların yerini fiili olguların, amaçların yerini araçların alması ile beliren hâkimiyet yerine tabiiyet getiren kişinin, kendinden, değerlerinden, kurumlardan ve toplumsal oluşumlardan uzaklaşması durumudur (Yeniçeri, 1987, s. 5). Ergil (1980, s. 73) ise yabancılaşmanın “genel düzeyde, bireylerin var olan yapılara (toplumsal kurumlara) bağlı beklentiler, değerler, kurallar ve ilişkilerden uzaklaşması” olarak tanımlamaktadır. Ergil (1980, 73), bireysel düzeydeki yabancılaşmayı ise, bu süreçlerin, bireysel denetiminden çıktığına ilişkin deneyim ya da deneyimsel algılanabilen kayıp duygusu olarak ifade etmektedir. Yabancılaşma, insanların kendileri, başkaları veya sosyal çevreleri hakkındaki belli anlayış ve duygularını ima ederken, toplumsal sistemde yer alan kişilerin davranışlarının, elde etmek istedikleri sonuç veya sonuçları ne dereceye kadar etkileyebildiklerine ilişkin inançları ile de yakın bir ilişki içindedir. Yabancılaşmada daha çok herhangi bir bireyin kişisel bazda kendinden, değerlerinden, kurumlardan, örgütlerden veya toplumsal oluşumlardan uzaklaşması eylemleri gündeme gelebilmektedir. Bu tanımlardan hareket ederek, yabancılaşmanın ne kadar geniş kapsamlı olduğu söylenebilir (Şimşek ve diğ., 2006, s. 573).

2.3.1. Yabancılaşma Kavramına Tarihsel Bir Bakış

Yabancılaşma kavramı, dünya literatüründe birkaç yüzyıldır yer almaktadır. Öncelikle din bilim alanında verilen eserlerde geçen yabancılaşma, laik felsefeye Hegel ile, iktisat ve siyaset alanına ise Marks ile girmiştir (Elma, 2003, s. 18). Batı’da yabancılaşma kavramı ilk kez Eski Ahid’de puta tapma ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Peygamberlerin anladıkları anlamda puta tapma, tek Tanrı yerine birçok Tanrıya tapma olgusu değil, putların insan tarafından yaratılmış olması ve insanın, kendi yarattığı nesneleri kutsal sayması olgusudur. İnsanlık kendi yaşamı ile ilgili özel nitelikleri nesnelere aktarmakta ve kendisini gerçekleştirme yerine, kendi varlığı ile ancak puta

tapma yoluyla ilişki kurabilmektedir. İnsan böylece kendi gücüne ve kendisinde var olan potansiyelin zenginliğine yabancı kalmakta ve kendi varlığının özelliklerine, ancak putların yaşamına boyun eğerek dolaylı yoldan ulaşabilmektedir (Tolan, 1980, 143).

18. ve 19. Yüzyılda ise durum farklıdır. Bu dönem düşünürleri yaşadıkları çağın katı, boş, amaçsız ve ruhsuz bir çağ olmasından yakınmaktadırlar. Spinoza, Goethe, Shiller, Fichte, Feuerbach, Hegel, Marks ile Kierkegaard'dan bu yana varoluşçular hep aynı temayı vurgulamışlardır. «Çağımızda hakikatin coşkusu, coşkuların da hakikati yok» diyen Marks veya varoluşçu düşünceyi «endüstriyel toplumda insanın insana özgü niteliklerini yitirmesine karşı yüzyılı aşkın bir süredir süregelen bir isyan» olarak betimleyen bir başka düşünür hep aynı noktada birleşmektedirler; yani bir yanda kendi içinde Tanrının varlığını reddetme, öbür yanda da kendi varlığını reddetme gerçeği söz konusudur. Yabancılaşma kavramını ilk olarak belirginleştiren Hegel olmuştur. Ona göre insanlık tarihi aynı zamanda insanlığın yabancılaşmasının tarihidir. Hegel'de olduğu gibi Marks da yabancılaşma kavramını, insan varlığının ve özünün ayrımı, insanın somut varlığının özüne yabancılaşmış olduğu düşüncesi üzerine inşa etmiştir (Tolan, 1980, s. 144–145). Böylece Klasik Yabancılaşma Kuramının öncüleri olmuşlardır.

2.3.2. G. W. Friedrich Hegel'e Göre Yabancılaşma

İlk olarak Hegel tarafından kullanılan yabancılaşma kavramına göre insan, tabii ve sosyal çevresi ile yabancılaşmakta; kendisini seven, hissedilen ve düşünen bir varlık olarak değil, fakat yarattığı ve ürettiği mal ve eşya dolayısıyla hatırlanır hale geldiğini görmektedir. Fert kendi anlamını ve değerini yitirdiği düşüncesine sahip olmaktadır. Hegel'e göre yabancılaşma kavramı fiziki anlamda insanın varoluşu ile ruhi anlamda varlığı arasındaki mesafeye dayanmaktadır (Erkal, 1993, s. 126). Hegel'in yabancılaşma konusundaki açıklamaları, idealist bakış açısına dayanmaktadır. Sağduyu, hakkındaki yaygın kanılara ve doğa bilimlerinin dünyanın bilincinin dışında birbirinden kopuk nesnelerden oluştuğu biçimindeki basitleştirmelere karşı çıkmıştır. Ona göre düşünen özne olarak oluşum halindeki insanla ilişkili olmayan hiç bir gerçek olamaz. Gerçek, insanın gerçeğidir. Doğa dünyasının sözde nesneliği, aslında bir yabancılaşmadır. Onun öğretisinde ruh, kenetnodini geliştiren gerçektir. Ruh önceleri, kendi dışında olduğuna inandığı bir dünya yaratmıştır. Ama daha sonra bu dünyanın kendi ürünü olduğunu anlamıştır. Dünya, yalnızca onun eyleminin içinde ve sonucunda vardır. Bu sürecin

başlangıcında ruh, kenetnodini dışladığının ya da yabancılaştırdığının farkında değildir (Ergil, 1980, s. 32). Daha sonraları, bunun farkına vardığında, somut gerçekliğe ulaşmış ve kenetnodini gerçekleştirmiş demektir (Kızıltan, 1986, s. 18-19). Böylece, Hegel, bir yaşam felsefesi ortaya atmıştır.

2.3.3. Karl Marks'a Göre Yabancılaşma

Marksizmde yabancılaşma sosyolojik bir sürecin anlatımı haline gelmektedir. Yabancılaşma sosyolojik olarak yorumlandığında, var olan toplumsal düzenin tarihsel, ahlâki ve sosyolojik bir eleştirisini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Marks'a göre kapitalist rejimde insanlar yabancılaşmıştır, toplulukta kaybolmuşlardır ve bütün yabancılaşmanın kökü ekonomik yabancılaşmadır (Aron, 1986, s. 172). Yabancılaşma kavramını iktisadi ve toplumsal alanı kapsayacak şekilde dile getiren Marks'a göre (1993, s. 140'tan aktaran Elma, 2003, s. 21), işçi ne kadar çok zenginlik üretir, üretimi erk ve hacim bakımından ne kadar artarsa, o kadar yoksul duruma gelir. Ne kadar çok meta üretirse, o kadar ucuz bir meta olur. İnsanların, dünyasının değersizleşmesi, nesnelerin dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artar. Emegın ürettiğı nesne, onun ürünü, yabancı bir varlık olarak, üreticiden bağımsız bir erk olarak ona karşı koyar. Emek ürünü, bir nesne içinde saptanmış, bir nesne içinde somutlaşmış emektir, emegın nesnelleşmesidir. Emegın edimleşmesi, işçi için kendi gerçekliğinin yitirilmesi olarak, sahiplenme yabancılaşma, yoksunlaşma olarak ifade edilir.

Karl Marks'ın yabancılaşma konusundaki genel düşünce yapısı ile toplumsal üretim ilişkileri üzerine, yabancılaşma ve maddeleştirmenin zorunlu olarak yer aldığı nesnel koşullar bağlamında yaptığı çözümlemeler, tam anlamıyla bir sistem oluşturur. Sistemin kendisini oluşturan kısımlardan bir tekinin bile dışta bırakılması, tek bir yönünün değil, serimin tamamının bozulması demektir. Aynı zamanda Marksist sistem, Hegel'in kurduğu sistemden daha fazla karmaşıktır; çünkü "düşünce- varlıkları" arasında, mantık bakımından uygun düşen "düşünceleri" oluşturmakta, çok çeşitli toplumsal olguların karmaşık iç bağlarını saptamakta; bunların kurumsallaştığı yasaları bulmakta ve bütün bunları, gerçek anlamda, insan etkinliklerinin bütün düzeylerinde ve alanlarında sergilemektedir (Mészáros, 1970, s. 27-65). Marks, yabancılaşmayı; emegın yabancılaşması, insan ilişkilerinin yabancılaşması ve meta fetişizmi olarak analiz etmektedir. Ona göre, emegın yabancılaşmasının insanın ve doğanın yabancılaşmasından soyutlanması olanaksızdır (Yeniçeri, 1987, s. 7). Bu sebeple

Marks, yabancılaşma sürecini soyut kavramsal bir sistem içinde ele almamış, yaşamın insan yabancılaşmasına yol açtığına inanan somut koşulları incelemiştir (Pappenheim, 2002, s. 75). Marks, emeğin yabancılaşmasının insanlığın bir yazgısı olduğu düşüncesini reddeder. Onun için emeğin yabancılaşması, insanın varoluşunun her yerdeki ve bütün gelecekteki sınırı, ayrılmaz doğası değildir. Belirli sosyo-ekonomik örgütlenme biçimlerinin belirli bir sonucudur. Bu görüşleriyle Marks, Hegel’ci yabancılaşmış emek düşüncesini eleştirir ve reddeder. Buna göre Marks insanın hür olabileceğini, emeğinin özgürleşebileceğini ve kendisini bu döngüden kurtarabileceğini dile getirmektedir (Elma, 2003, s. 20). Bu noktada, örgüt içi yönetim sistemlerinin emeğin yabancılaşmasında etkili olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, Hegel yabancılaşma sorununu içsel düzeyde ya da bilinç olguları düzeyinde işleyip onun dışsal yanını göz ardı ederken; Marks yabancılaşmaya toplumsal, iktisadi, kültürel bir anlam vermiştir ve onu bilinç düzeyinde ele almamıştır (Timuçin, 2008, s122).

2.3.4. Herbert Marcuse’a Göre Yabancılaşma

Marcuse çağdaş kapitalist toplumu irdelemiş ve işçi sınıfının Marks’ın beklediği doğrultuda yabancılaşmayı sona erdirebilecek güç olmaktan artık uzaklaşmış olduğunun altını çizmiştir. Marcuse özel olarak yabancılaşmanın ve genel olarak ileri derecede sanayileşmiş kapitalist toplum sorunlarının aşılmasında, işçi sınıfından çok toplumdaki marjinal kesimlere ağırlık vermiştir (Tolan, 1980, s. 159). Marcuse’a göre; teknolojik düzenlemenin egemen olduğu toplum, sistemin muhafazası ve idamesine yönelik olarak bütün öge ve değerlerin bütünleşmesiyle kapalı ve güdümlü bir toplum haline dönüşmektedir. İşçi sınıfının da karşı çıkma ve aşma gücünü yitirmesiyle silahsız kalmış bu toplum, böylece " tek boyutlu toplum" olarak nitelendirilmektedir (Tolan, 1980, s. 161).

2.3.5. E. Fromm’a Göre Yabancılaşma

Fromm, Marks’ın yabancılaşma kuramına psikoanalitik bir temel üzerinden bazı katkılar getirmeye çalıştığını ifade eden bir düşünürdür (Kızıltan, 1986, s. 54). Fromm’a (1982, s. 135) göre, yabancılaşma, kişinin kendisini bir yabancı gibi duyduğu deneyim biçimidir. İnsan, kendi kendisine yabancıdır. Kendisini dünyasının merkezi, edimlerinin yaratıcısı olarak görmez, tersine, edimleri ve bu edimlerin sonuçları, onun boyun eğdiği,

hatta taptığı efendileri olmuştur. Yabancılaşmış insan, başka herhangi bir kişiden koptuğu gibi, kendisinden de kopmuştur. Herkes gibi, o da kendisini nesneleri algıladığı gibi beş duyusu ve sağduyusuyla algılar; ama bunu yaparken kendisiyle ve dış dünyayla üretici bir ilişki halindedir. Fromm, çağdaş toplumları “hasta” olarak nitelendirdiğinden, ona göre, “yabancılaşmış insan, topluma uyan insandır” (Fromm, 1982, s. 216). Fromm, bireyin doğasını merkeze alarak yabancılaşmayı oluşturan etmenlerin üzerine durmuştur. Ona göre yabancılaşmanın nedenleri, hızlı değişen üretim yapısı, toplumsal yapı ve teknolojik yapının birey üzerinde yansımalarıdır. Fromm’a göre, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlardaki üretim ve tüketim ilişkisi içinde küçük veya büyük memur, satıcı, esnaf veya tüccar, özellikle hizmetler sektöründe çalışanların hemen tümüne yakını yabancılaşma içinde yaşamaktadır (Mercan, 2006, s. 35).

Marcuse ve Fromm yabancılaşma kavramının alanını genişletmişler ve bu kavramı çağımızdaki toplumsal koşulların bireye yansımaları açısından değerlendirmişlerdir (Mercan, 2006, s. 35). Marks’ın işçi sınıfı ve yabancılaşmış emek kavramını, bu çizgiden çıkartmışlardır. Toplumsal bağlamda yabancılaşmayı ele alıp örgütteki tüm işgörenleri sürece dahil etmişlerdir.

2.3.6. Melvin Seeman’a Göre Yabancılaşma

1960’lı yıllardan itibaren Amerika’da da yabancılaşma kavramı, toplumbilim sözlüğünde yerini almıştır ve yabancılaşma üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Amerika’da yabancılaşma konusunda çalışan bilim adamlarından biri olan Seeman’ın çalışmalarındaki amacı, toplum içinde hareket eden bireyin kişisel açıdan yabancılaşmasını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Seeman, yabancılaşmayı sosyal-psikolojik açıdan ele almış ve araştırmalarında toplumsal koşulları dışarıda tutmuştur (Esin,1982, s. 108’den aktaran Mercan, 2006, s. 36). Melvin Seeman ve onu izleyen araştırmaların odağını, yabancılaşmış emek, çalışanın iş süreci üzerindeki denetimi, ona kişisel olarak katılması, modern işçinin sıradanlaşması (rutinleşmesi) ve yönetimden uzaklaşması oluşturmuştur. Seeman, sosyoloji ve sosyal psikoloji literatüründeki doyumsuzluk, güçsüzlük, yalnızlık gibi toplumsal kökenli duygusal sorunlara ilişkin kavramlardan hareketle yabancılaşmanın beş ayrı boyutunun varlığını belirtir (Bayhan, 1997, 38–39). Bu boyutlar şunlardır:

- Güçsüzlük duygusu (powerlessness)

- Anlamsızlık duygusu (meaninglessness)
- Normsuzluk (normlessness)
- Yalıtılmışlık/Tecrit edilme duygusu (isolation)
- Kendine yabancılaşma (self-estrangement)

Seeman'ın yaptığı çalışmalar yabancılaşmanın tanımlanmasına ve tespit ettiği bu boyutları ile gözlemlenebilmesine çok büyük katkılar sağlamıştır. Seeman, yabancılaşma kavramını sınırlandırarak bireye etkilerini aşamalarla göstermiştir (Alkan ve Ergil, 1980, s. 218-219). Şunu söylemek gerekir ki; birbirinden farklı neden ve sonuçları olan bu boyutlar arasında bir etkileşim vardır. Özellikle kendine yabancılaşma ve güçsüzlük duygusu kategorileri büyük ölçüde Marksist öğretiyeye pek yabancı olmayan kavramlar olarak belirirken, normsuzluk ve anlamsızlık duygusu da normsuzluk sorunsalına yakınlaşmaktadır. Yalıtılmışlık duygusunu ise her iki sorunsalın çevresinde değerlendirmek gerekir (Tolan, 1981, s. 128). Bu beş boyuta göre Seeman şöyle bir sonuca varmıştır: Toplumsal yapıya ilişkin koşulların yabancılaştırıcı etkileri olduğu varsayılabilir ve bunlar bireysel tutum ve davranışlarda belirleyici sonuçlar yaratabilir (Ergil, 1980, s. 77). Böylece, toplumsal kaynaklı birtakım olaylar, bireyde çeşitli boyutlarda yabancılaşmaya sebep olabilir. Bunun sonucunda, birey sosyal çevresine yabancılaşır. Sonuç olarak Seeman, kapitalist toplumlarda var olan yapı ve ilişkileri, birey-toplum etkileşimi bağlamında incelemiştir. Diğer Amerikalı sosyologlar gibi, bu sorunları sadece davranışsal ve duygusal düzeyde çözümlemiş, yapısal ve tarihsel bakış açısını dikkate almamıştır (Tolan, 1980, s. 129).

Öğretmenler üzerine yaptığımız bu çalışmamızda, öğretmenlerdeki yabancılaşma durumunu irdelerken sosyolojik bir sürecin anlatımı çerçevesinde toplumsal ve iktisadi süreçle ilintisi üzerinden hareket edilmiştir.

2.3.7. Öğretmenlerin Sınıfsal Konumu ve Yabancılaşmaları İle İlgili Araştırmalar

Yukarıda kuramsal kısımda bazı temel değerlendirme ve araştırmalardan söz edilmiştir. Bazı temel ve öncü araştırmalardan daha söz edersek Eğitim Bilimlerinin önemli ve işlevsel bir disiplini olan Eğitim Sosyolojisi alanında bazı çalışmalara değinmek gerekir.

Fransız toplumunun sanayileşmeğe bağlı olarak yaşadığı toplumsal sorunlar döneminde Durkheim ve çağdaşları toplumun yaşamakta olduğu sosyal buhran ve

çalkantıların ortadan kalkması ya da bunların toplum üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması konusu üzerinde düşünmüşlerdir. Durkheim ve onun gibi düşünenler bu çerçevede sosyolojiye toplum sorunlarının gözlenmesi, betimlenmesi ile ilgili adeta ideolojik bir işlev de yüklemişlerdir. Buna göre Durkheim için toplumsal sorunlar temelde “ahlâki bir sorun, çağdaş toplumsal bunalımlar da yine bu toplumun yapısıyla ilişkili görülebilecek ahlâki buhranlardır” (Aron, 1973, s. 218). Bunlardan kurtulmak mümkündür ve bunun da kilit kavramı eğitimidir. Bir diğer deyişle eğitim modern toplumun beklentilerini birey özelinde gerçekleştirecek bir toplumsal işleve sahiptir. Modern toplumda yaşayabilmek için gerekli olan nitelikler ancak eğitim yoluyla insana kazandırılabilir. Bu bağlamda Durkheim’in Terbiye ve Sosyoloji adlı eserine bakılabilir. Durkheim tarafından üretilen bu işlevselci görüşler daha sonra Talcot Parsons, P. Turner, P.M. Blou ve diğerleri tarafından savunulmuştur. İşlevselcilerin bir başka kolu ise okulların toplumsal eşitsizliği üreten yanına dikkat çekmişlerdir. Okulu bu yeni eşitsizliklerin öznesi olarak gören bu yaklaşımın savunucuları arasında R.K. Merton, J.S.Coleman yer alır. Daha fazla bilgi için Talcott Parsons’un The Social System, Merton’un Social Theory and Social Structure adlı eserlere bakılabilir.

İşlevselciliğin alternatifi olan çatışmacı kuramı sistemli bir biçime büründüren K.Marx ve onun düşüncelerini geliştiren çatışmanın başlıca temsilcileri T.Veblen, R.Park, R. Dahrendorf, L. A. Coser, C.W. Mills ve J.Rex’tir. Çatışmacı görüşü savunanlar, kişiyi toplumsal olarak belirleyen, onun kişiliği ve toplumsal evrimine nihai şeklini veren sosyo-ekonomik yapı olduğunu düşünürler. Kendi aralarında çeşitli görüş ayrılıkları taşıyor olsalarda. Eğitim ve okul sisteminin egemen sınıfların avantajlarını sürdürmede bir araç olduğunu savunurlar. Bu kurama göre okullar ırk, cinsiyet ve toplumsal sınıf gibi akademik olmayan değişkenler temelinde öğrencileri kazananlar ve kaybedenler olarak sınıflandırır. Onlara göre eğitim sistemi toplumsal eşitsizliği korumak ve sürdürmek için planlanmıştır. Okulda bu temel işlevi yerine getirir, mevcut toplumsal eşitsizliği güçlendirir, yeniden üretir. Daha derinlikli bilgi için K. Marks (ve Engels) Kominist Manifesto, Kapital 1.Cilt, Fransa’da Sınıf Savaşlarını ya da Lous Bonaparte’nin 18 Brumaire, Ralph Dahrendorf’un Class and Class Conflict In Industrial Society, Paula Freire’nin The Politics Of Education: Culture, Power and Liberation adlı eserlere bakılabilir.

Yapısalcı Marxizmin öncü ismi Fransız filozof L.Althusser, okul sistemini devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak görür. Althusser’e göre aile, kilise, medya, ekonomi kurumları gibi okul kurumunda insanlara kapitalist düzenin kaçınılmaz ve

değişmez olduğunu anlatmada anahtar bir role sahiptir. Bkz. Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Althusserle birlikte Yapısalcı Marksizmde adı geçen düşünür Nicos Poulantzas'tır. Poulantzas'ın iktidar, kapitalist devlet tarzının aldığı biçimler altında şekillenen rejimler, bu rejimler içindeki devlet personeli(bürokrasi) hakkındaki görüşleri için Faşizm ve Diktatörlük adlı eserine başvurulabilir. Benzer bir biçimde modernliğin eleştiricilerinden İvan İlich, okulu, belirli bir azınlığın çıkarına hizmet eden sisteme (düzene) uyum sağlatıcı yerler olarak görür. Bkz.İvan İlich Okulsuz Toplum. Bu düşünürlerin yanı sıra ünlü İtalyan düşünür Gramsci de Marksizmi belli noktalarda eleştirmiştir. Görüşlerinde tarihsel ve kültürel etmenlere büyük bir önem vermiştir. Marksizmi önce bir tarih felsefesi olarak yorumlamış ve sonra da onu bir siyaset ya da praksis felsefesi olarak yeni baştan inşa etme çabası içinde olmuştur. Gramsci'nin bununla birlikte en önemli katkıları sivil toplum, hegemonya, eğitim aydınlar, determinizm konularındadır. Onun görüşlerine göre, bütün insanlar aydındır, herkes entelektüel ve akılcı yeteneklere sahiptir, ancak herkes aydınların sosyal işlevini yapamaz. Ayrıca kendini toplumdan ayrı bir sınıf gibi gören 'geleneksel' aydınlarla her sınıfın kendi safları arasından 'organik' olarak ürettiği düşünce grupları arasında ayrım vardır. Böyle 'organik' aydınlar sadece sosyal hayatı bilimsel kurallara uygun tanımlamazlar, kitlelerin kendilerinin ifade edemediği duygular ve deneyimleri kültür dili yoluyla ifade ederler. İşçi sınıfı kültürü yaratma ihtiyacı Gramsci'nin işçi sınıfı aydınları geliştirecek bir tür eğitim çağrısıyla ilintilidir. Gramsci'nin bu amaçlarla eğitim sistemi ile ilgili düşünceleri, sonraki yıllarda Paulo Freire'nin kuramlaştırdığı eleştirel pedagoji ve halk eğitimi tasarımıyla örtüşmektedir. Bu bağlamda daha geniş bilgi için Gramsci'nin Hapishane Defterleri, Aydınlar ve Toplum, Paulo Freire'nin Ezilenlerin Pedagojisi kitaplarına bakılabilir.

Günümüz sosyolojisinde önemli katkıları olan Bourdieu 'Dünya beni bir noktaymışım gibi içerir ve yutar ama ben onu kapsarım' demiştir. Toplumsal uzam beni bir noktaymışım gibi yutar. Ama o nokta bir *görüş açısıdır*; toplumsal uzam içinde konumlanan bir noktadan hareketle bir görüşün, hangi nesnel konumdan hareketle alınmışsa, biçimi ve içeriğiyle o konum tarafından belirlenen bir *perspektifin* kökenidir. Toplumsal uzam tam da ilk ve son gerçekliktir, çünkü toplumsal eyleycilerin kendilerine ilişkin olarak sahip olabilecekleri tasavvurlara da yön verir. Bourdieu toplumsal konumlar uzamı ve yaşam tarzları uzamını La Distinction haritasında dile getirdiğinde eyleyciler birinci boyutta, sahip oldukları sermayenin hacmine göre, ikinci

boyutta ise, sermayelerinin yapısına yani ekonomik ve kültürel sermayelerinin görece ağırlığına göre dağılmışlardır (Bourdieu, 2005, s. 27).

Böylece birinci boyutta, bu daha önemli boyuttur, patronlar, serbest meslek sahipleri ve üniversite profesörleri gibi güçlü bir toplam sermaye hacmine genellikle, vasıfsız işçiler gibi ekonomik ve kültürel sermaye konusunda en yoksul olanlarla karşıt konumdadırlar; ancak bir başka bakış açısından, yani malvarlıklarında ekonomik sermayeyle kültürel sermayenin görece ağırlığı açısından, profesörler (kültürel sermaye konusunda, ekonomik sermayeye oranla görece daha zengindirler.) patronları (bunlarda, ekonomik sermaye konusunda, kültürel sermayeye oranla görece daha zengindirler) ciddi biçimde karşıtıdır. İkinci karşıtlık ise birinci gibi, yatkinlıklardaki, buradan hareketle de tavır alışlardaki farklılıkların kökeninde yer alır: Entelektüellerle de, patronlar arasındaki karşıtlık ya da toplumsal hiyerarşinin daha alt bir düzeyinde, ilkokul öğretmenleriyle küçük esnaf arasındaki karşıtlık böyledir. Genel olarak şu söylenilebilir, toplumsal konumların uzamı, yatkinlıkların (ya da habituslerin) uzamı aracılığıyla, bir tavır almalar uzamında ifadesini bulur. (Bourdieu, 2005, s. 20) Habitus kavramı Bourdieu'nun teorisinde önemli bir yere sahiptir. Ona göre, Habitus, bir konumun içkin ve bağıntısal özelliklerini bütünleşik bir hayat tarzında, yani insanlar, mekânlar ve pratiklerle ilgili bütünleşik bir tercih dizisini dile getiren can verici ve birleştirici kökendir. Bourdieu'nin teorisi çerçevesinde bu kavram toplumsal sınıf, tabakaları anlamada kilt bir önem taşır.

Türkiyede eğitim sosyolojisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında batılı sosyologların 19.yy'ın ikinci yarısında eğitime sosyolojik yaklaşımlarını içeren çalışmalarının Türk aydınlarını da etkilediği görülür. Münif Paşa, Ali Suavi, Prens Sabahattin, Ziya Gökalp bunlar arasında yer alır. Bu aydınlar toplumun eğitim yoluyla değiştirilrebileceğini ve batılılaşmanın sağlanabileceğini düşünmüşlerdir. Prens Sabahattin'in sosyolojik tarzında Le Play ve arkadaşlarının etkisi olduğu görülür. Osmanlı bütüncü ve merkezîyetçi bir toplumdur ve her şey devletten beklenir. Osmanlı'da her şeyi devletten bekleyen bir memur ordusuna sahiptir. Bu durumu eleştiren Sabahattin kişisel girişimciliğe önem verir ve eğitimi, girişimci insanın yetişmesinde önemli bir vasıta olarak görür. Eğitimin üretici, girişken insanı yetiştirecek biçimde yeniden organize etme gereğini savunur. Ziya Gökalp de toplumun geleneksel (aile, aşiret vs.) ve bürokratik tüm kurumlarını eğitimden sorumlu kurumlar olarak görür. Bu kurumların ancak eğitim yoluyla yeni topluma uyum sağlayacağı düşüncesi onun eğitime toplumsal işlev ve önem atfetmesinden kaynaklanır. Ona göre eğitim

toplumsal bilinci ve ulusal duyarlıkları besleyip pekiştiren önemli bir kaynaktır. Bkz. Ziya Gökalp'ın Milli Terbiye ve Maarif Meselesi kitabı.

Ülkemizde Eğitim Sosyolojisinin kitaba dönüşen çalışmalarına bakıldığında, 1953 Tarihli Nusret Köyme'nin Eğitim Sosyolojisi Kitabı ve 1958'de Halil Fikret Kanad'ın Terbiye sosyolojisi adlı kitaplarıyla karşılaşılır. Ayrıca bu konuda hazırlanmış bazı kaynaklar ise şunlardır;

- Hasan Akdemir, Eğitim Sosyolojisi, 1966.
- Lütfi Öztabağ, Eğitim Sosyolojisi, İstanbul, 1968.
- Hamide Topçuoğlu (ve asistanları), Eğitim Sosyolojisi (Kaynak Metinler) , Ankara, 1971.
- Mahmut Tezcan, Eğitim Sosyolojisine Giriş, 1976.
- Ahmet Arvasi, Eğitim Sosyolojisi, Bursa, 1977.
- Amiran Kurtkan, Eğitim Sosyolojisi, Kavramlar-Teoriler, Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları, İstanbul, 1978.
- Hüseyin Öztürk, Eğitim Sosyolojisi, Ankara, 1979.
- Saffet Bilhan, Eğitim Sosyolojisi, Ankara, 1986.
- Mustafa Ergün, Eğitim ve Toplum, Malatya 1987.
- Mustafa Yılman, Çağdaş Eğitim Sosyolojisi, İzmir, 1990.
- Erdoğan Başar, Eğitim Sosyolojisi, Samsun, 1994.
- Eyüp Kemerlioğlu, Eğitim Sosyolojisi, İzmir, 1996

TÜRKİYE'de eğitim üzerine yapılan tez çalışmalarının bir kısmını gözden geçirdiğimizde Kemal Aytaç, Yahya Akyüz, Saffet Bilhan, Mahmut Tezcan, H. Ali Koçer gibi hocaların danışmanlığında yapılan çalışmalarda; İlköğretim Öğretmen Dağılımı Politikası ve Sorunları, Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme Problemi, Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme İstihdam Şartları, Öğretmen Yetiştirilmesi ve Atamalarının İncelenmesi (MEB, YÖK ve DPT Uygulamaları 1980-2000), Türkiye'de Öğretmen Okullarında Okutulan Meslek Kitaplarının Pedagojik Açıdan Değerlendirmesi (1948-1918), Türkiye'de Öğretmen Mesleğine İlişkin Bir Sözlü Tarih Araştırması, 1937-1954, Öğretmenlerin Toplumsal Mesleki Kimlikleri ve Rollerine İlişkin Değerlendirmeleri gibi konular irdelenmiştir.

Yukarıdaki tez çalışmaların yanı sıra öğretmenlik mesleğine yönelik yapılmış tez çalışmalarından birkaçına da aşağıda değinilmiştir.

Ekrem Gülören 2011 yılında yüksek lisans tezi olarak Teknik Öğretmenlerde Mesleki Yabancılaşma – İzmir örneği çalışmasında meslek liselerinde görev yapan teknik öğretmenlerin mesleki yabancılaşmalarının, belli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Çalışma 2010-2011 Öğretim Yılı güz Döneminde, İzmir il merkezi ve ilçelerinde bulunan Erkek Teknik Öğretim Müdürlüğüne bağlı Endüstri Meslek ve Çok Programlı Liselerindeki görev yapan teknik öğretmenler üzerinde yapılmıştır. Mesleki yabancılaşma boyut hesaplanmış olup, az derecede bir yabancılaşmanın var olduğu tespit edilmiştir. Yabancılaşmanın eğitim seviyesi, toplam mesleki hizmet ve bulunduğu okuldaki hizmet süresi, öğretmenliği ve branşı isteyerek seçme, mesleği kendine uygun bulma, aylık geliri yeterli bulma, çalışma ortamından memnuniyet, spor yapma, bilimsel ve sosyal etkinliklere katılma durumları ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Mustafa Mercan 2006 yılında yüksek lisans tezi olarak Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Yabancılaşma ve Örgütsel Vatandaşlık çalışmasında, örgütsel bağlılık, örgütsel yabancılaşma ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. İlköğretim öğretmenleri, örgütsel faktörler, bağlılık, yabancılaşma ve vatandaşlık davranışlarını esas alan faktörler açısından ele alınmıştır. Çalışmada örgütsel bağlılık, örgütsel yabancılaşma davranışlarıyla vatandaşlık davranışı arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler bulunamamıştır.

Hasan Bıçak'ın yüksek lisans tezi olarak Türkiye'de Öğretmenlik Mesleğinin Gelişim Süreci ve Konumu – Sakarya örneği çalışmasında öğretmenlik mesleğinin; ekonomik, sosyal, kültürel ve mesleki hak ve ödevlerinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği aşamalar belirtilmiştir. Öğretmenlerin güncel sorunları ve sosyal yapı içerisindeki konumları hakkında bilgi verilmiştir. Öğretmenlik mesleğinin ekonomik ve kültürel önemi belirtilirken, ileri toplumların yönlendiği, enformasyon toplumuna ulaşmak için, nitelikli öğretmenlere ihtiyaç duyduğu ve değişen bilgi aktarımının yapılabilmesi için çağın gerektirdiği ölçülerde vasıflı öğretmenlerin yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bilgi toplumunun özellikleri belirtilerek, değişen istihdam yapısı ortaya konulmuştur. Türkiye'de öğretmenlerin sosyal ve siyasal hayattan uzaklaşmaları, ekonomik yönden iyi durumda olmadıkları için, pasif bir yapıda davranış gösterdikleri belirlenmiştir.

Adnan Boyacı 1999 yılında yüksek lisans tezi olarak The Shifting Socio-Economic Status Of Teaching Profession: The Teachers İn Eskişehir (Öğretmenlik Mesleğinin Değişen Sosyo- Ekonomik Statüsü: Eskişehirdeki Öğretmenler) çalışması

Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve politik gelişimi dahilinde öğretmenlik mesleğinin değişen sosyo- ekonomik statüsünü ve profesyonelleşme sürecinin incelenmesine dönük yapılmıştır. Araştırmanın temel sonuçlarından ilki öğretmenliğin çoğunluk için, bir mesleği temsil etmediği, bunun ötesinde yaşamlarını kazanmak için kolayca edinebilecekleri bir iş olduğudur. İkinci olarak öğretmenlik prestijli önemli bir meslek olarak değerlendirilmemektedir. Üçüncü olarak, ilköğretim öğretmenleri için ailelerinin ekonomik sınırlılıkları içerisinde elde edebilecekleri en yüksek dereceli başarıyı temsil eden bir iştir. Diğer biryandan lise öğretmenleri için daha yüksek prestijli bir iş öncesi bir geçiş pozisyonudur.

Bilal Gün 2000 yılında yüksek lisans tezi olarak İlköğretim ve Ortaöğretimdeki Din Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleğine Bakışları çalışmasında din eğitimi öğretmenlerinin öğretmenlik mesleğine bakışları görev yapılan illere, cinsiyetlerine, medeni durumlarına, eşlerinin çalışıp çalışmamasına, çocuk sayısına, görevli oldukları okullara, mesleki kıdemlerine, mezun oldukları liselere ve yüksek öğretim kurumlarına, öğretmenliğin maddi imkânlarını yeterli bulup bulmamaya göre önemli bir farklılık göstermemiştir. Din eğitimi öğretmenlerinin öğretmenliği yeniden seçip seçmemeye, öğretmenliğin manevi yönden tatmin edip etmemesine, mezun oldukları yüksek öğretim kurumlarını tercih etme şekline göre öğretmenlik mesleğine bakışları arasında önemli farklar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada ilgili araştırmalardan sadece öne çıkan bazıları aktarılabilmektedir. İlgili araştırmaların daha kapsamlı aktarılması uygun olacaktı ancak bu tezde eksik kalmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, öğretmenlerin toplumsal uzamdaki yerleri (sınıfları) ile algı ve beklentilerini betimleyebilmek ve öğretmenlerin içine girdiği yabancılaşma durumunu analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırmanın türü ele alınan değişkenler açısından durum saptamaya yönelik, ilişkilerin analizi kapsamında da açıklayıcı bir özellikte survey (tarama) modelidir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Evren öğretmenlerden oluşmakla birlikte, seçim birimi Adana ili merkez ilçelerinde (Büyükşehir Belediyesi sınırlarında) bulunan devlet okulları, özel okullar ve dershanelerle sınırlandırılmıştır. Sınırlama zaman sıkıntısı, maliyet ve ulaşılabilirlik temelinde yapılmaktadır. Evrenden örneklem seçilirken kümelendirme (dört merkez ilçe) ve tabakalı (cinsiyet, görev yapılan okul türü ve okulun başarı düzeyi) örneklem yoluna başvurulmuştur. Bu çerçevede Adana ili dört merkez ilçe, altı okul türü (İlköğretim, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi, Düz Lise, Özel okullar, Dershaneler) ve beş okul başarı düzeyi (en alt okul, alt grup okul, ortaya yakın okul, üst grup okul, en üst okul) dikkate alınmıştır. Ayrıca mesleki konum, branş, sendika üyeliği gibi değişkenler de dikkate alınmıştır.

Adana ili merkez ilçelerinde yer alan 502 okul/kurum ve 133 dersane bulunmakta, bu kurumlarda 16.801 öğretmen bulunmaktadır. Araştırmada 20 ilköğretim okuluna, 20 liseye, 1 özel okula ve dört dershaneye gidilmiş; 311 öğretmen anket uygulamasına katılmıştır.

Örneklemi oluşturan öğretmenlerin yaş, yerleşim yeri, branş, konum, çalıştığı kurum, oturduğu ilçe ve sendikal tercihlerine göre dağılımı Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1

Öğretmenlerin Yaş, Yerleşim Yeri, Branş ve Konumlarına Göre Örneklem Dağılımı

	Kadın		Erkek		Toplam	
Yaşa Göre	f	%	f	%	f	%
25 ve altı	10	5,6	6	4,5	16	5,1
26–30	41	22,9	19	14,4	60	19,3
31–35	38	21,2	29	22,0	67	21,5
36–40	49	27,4	31	23,5	80	25,7
41 yaş+	41	22,9	47	35,6	88	28,3
Toplam	179	100,0	132	100,0	311	100,0
Doğduğu Yerleşim Yerlerine Göre	f	%	f	%	f	%
İl merkezi	109	61,2	53	40,5	162	52,4
İlçe merkezi	53	29,8	25	19,1	78	25,2
Bucak, nahiye	4	2,2	10	7,6	14	4,5
Köy	12	6,7	43	32,8	55	17,8
Toplam	178	100,0	131	100,0	309	100,0
Branşlarına göre	f	%	f	%	f	%
Matematik	15	8,4	21	16,4	36	11,7
Fen, FKB	24	13,4	15	11,7	39	12,7
Meslek, Bil. Tek.	13	7,3	20	15,6	33	10,7
Sınıf Öğr. OÖ Öğr.	51	28,5	26	20,3	77	25,1
Türkçe, Türk Dili	21	11,7	12	9,4	33	10,7
Sos.Bil.,Tarih,Coğrafya	11	6,1	16	12,5	27	8,8
Felsefe Grb.,PDR	14	7,8	12	9,4	26	8,5
Y.Dil	19	10,6	0		19	6,2
Din Bilgisi ve Ahlâk K.	1	,6	2	1,6	3	1,0
Resim, Müzik, Beden Eğ.	10	5,6	4	3,1	14	4,6
Toplam	179	100,0	128	100,0	307	100,0
Konumlarına göre	f	%	f	%	f	%
Devlet kurumunda idareci	1	,6	5	3,8	6	1,9
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	125	70,2	96	72,7	221	71,3
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	4	2,2	2	1,5	6	1,9
Özel okulda öğretmen	18	10,1	7	5,3	25	8,1
Dershanede öğretmen	23	12,9	19	14,4	42	13,5
Ücretli öğretmen	7	3,9	3	2,3	10	3,2
Toplam	178	100,0	132	100,0	310	100,0

Tablo 2

Öğretmenlerin Çalıştığı Kurum, Oturduğu İlçe ve Sendikal Tercihlerine Göre Örneklem Dağılımı

	Kadın		Erkek		Toplam	
Çalıştığı Kuruma Göre	f	%	f	%	f	%
İlköğretim	84	47,7	50	38,2	134	43,6
Lise	29	16,5	28	21,4	57	18,6
Anadolu Lisesi	10	5,7	10	7,6	20	6,5
Meslek Lisesi	15	8,5	20	15,3	35	11,4
Özel Okul	18	10,2	7	5,3	25	8,1
Dershane	20	11,4	16	12,2	36	11,7
Toplam	176	100,0	131	100,0	307	100,0
Oturduğu İlçeye Göre	f	%	f	%	f	%
Seyhan	79	44,9	58	47,5	137	46,0
Çukurova	76	43,2	48	39,3	124	41,6
Yüreğir	19	10,8	16	13,1	35	11,7
Sarıçam	2	1,1	0		2	,7
Toplam	176	100,0	122	100,0	298	100,0
Sendikal Tercihlerine Göre	f	%	f	%	f	%
Sendika üyeliğim yok	79	49,1	41	33,6	120	42,4
Eğitim Bir Sen	11	6,8	6	4,9	17	6,0
Türk Eğitim Sen	20	12,4	32	26,2	52	18,4
Eğitim İş	12	7,5	6	4,9	18	6,4
Eğitim Sen	39	24,2	37	30,3	76	26,9
Toplam	161	100,0	122	100,0	283	100,0

Örneklemde branşlarına göre Din Bilgisi ve Ahlâk Kültürü 3 kişi olup oransal olarak düşüktür. Oturum yerleri itibariyle de öğretmenler genelde Adana'nın kuzey yerleşimleirni tercih ettikleri için Sarıçam görece düşük yansımış bulunmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Veri Toplama

Ana veri toplama aracı anketten oluşmaktadır. Araştırmada veri toplamak için 54 soru altında 175 maddeden oluşan anket formundan yararlanılmıştır. Anket formu eksikliklerini tamamlamak için küçük bir grupta pilot uygulama yapılmış ve alınan dönütler sayesinde anket formunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Anket uygulaması 40–45 dakika sürmüştür. Anket uygulaması yapılan kişilerin bazıları farklı sebeplerden dolayı anket formlarını yarım bırakmıştır. Yarım bırakıldığı için 8 anket analize dahil edilmemiştir.

Anket formu;

- 1-7 ve 9. sorularda öğretmenlerin cinsiyet, konum, medeni durum, branş vb. betimleyici,
- 8-9, 12-13. Sorularda köken belirleyici,
- 14-17. Sorularda servet ve gelir belirleyici,
- 18-20. Sorularda yıllık ve aylık harcamaları belirleyici,
- 21-24, 32-43. Sorularda sosyal faaliyet, kültür sanat etkinliklerine katılma, sağlık hizmetlerini karşılama biçimi, tatil eğilimleri, okuma sıklıkları ve tercihleri, tv izleme sıklıkları ve tercihleri, konut tercihlerini belirleyici,
- 44-47. Sorularda sendikal ve siyasal tercih ve eğilimlerini belirleyici,
- 49. Soruda etnodini ve seküler eğilimlerini belirleyici,
- 50. Soruda yabancılaşma durumunu belirleyici,
- 51-54. Sorularda öğretmenlerin mesleklerini algılayışlarını belirleyici sorular yer almaktadır.

50. soruda on sekiz maddeden oluşan yabancılaşma ölçeği, 21-24 ve 32-43. sorularda ölçülen sosyo-kültürel etkinlikler, 49. sorudaki etnodini ve seküler eğilimlere yönelik maddelerin kendi içindeki ayrışmaları (faktör analizleri) bulgulara ilgili altbölümlerde gösterildiğinden burada tekrarlanmamaktadır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizleri SPSS 16 paket programı ile yapılmıştır. Ölçekler güvenirlik analizi ve faktör analizi yardımıyla kurgulanmıştır. Betimsel analizler için frekans dağılımı ve çapraz tablolardan yararlanılmış, açıklayıcı analizler için varyans, korelasyon, regresyon türü analizlere başvurulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın temel problemi öğretmenlerin mevcut konumları, algı ve beklentileri üzerinden sınıfsal bir çözümlemesinin ve yabancılaşma düzeylerinin irdelenmesidir. Bu problem doğrultusunda temel sorular oluşturulup bu sorulara cevaplar aranmaktadır. Bu bölümde amaç doğrultusunda elde edilmiş verilerin analizleri sonucu elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Kısaca öğretmenlerin mevcut konumları, algıları, beklentileri, yabancılaşma durumları aktarıldıktan sonra (4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5 ve 4.6), sırasıyla

- Öğretmenlerin kökenleri ve mevcut konumları
- Öğretmenlerin eş ve evlilikleri
- Öğretmenlerin servet ve gelirleri
- Öğretmenlerin aylık - yıllık harcamaları
- Öğretmenlerin konut ve yerleşim özellikleri
- Öğretmenlerin sağlık giderlerini karşılama biçimleri
- Öğretmenlerin çocuklarına yönelik tercihleri
- Öğretmenlerin sosyal yaşam faaliyetleri
- Öğretmenlerin siyasal ve sosyal konulara yaklaşımı
- Öğretmenlerin mesleklerine yaklaşımları
- Öğretmenlerde yabancılaşma durumu ve
sonuçta da öğretmenlerin algıları, beklentileri, yabancılaşma durumları değerlendirilmektedir.

Analiz sürecinde

- Cinsiyetleri
- Branşları
- Şu anki işteki konumları
- Doğduğu yerleşim yeri

- Annelerinin, babalarının eğitim durumu
- Annelerinin, babalarının iş durumu
- Öğretmenlerin gelir durumu,
- Sendikal konumları
- Siyasal tercihleri
- Etnodini ve seküler eğilimleri gibi değişkenlerle de çapraz analizlere yer verilmektedir.

4.1. Öğretmenlerin Kökenlerine Göre Cinsiyet Farklılaşması

Öğretmenlerin cinsiyet bazında köken dağılımları Tablo 3’de verilmiştir. Buna göre dağılımları **doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimlerine göre cinsiyet açısından farklılaşmakta mıdır?**

Tablo 3

Öğretmenlerin Cinsiyet Dağılımı

	f	%
Kadın	179	57,6
Erkek	132	42,4
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında cinsiyet dağılımında

- Doğdukları bölge,
- babalarının eğitimi ve
- ebeveynlerinin mesleğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Öğretmenlerin cinsiyet dağılımı

- kırsallık-kentsellik açısından ve
- ebeveyn eğitim ve mesleğine göre farklılaşmaktadır.

Ebeveynler açısından meslek ve eğitimin farklılaştırıcı bir faktör olması; kadınların eğitiminin mesleki bir karşılığının oluşmakta olduğuna işaret edebilir. Genel nüfus düşünüldüğünde okuyan kadınların görece daha fazla kentsel kökenli olup, öğretmenler arasında da benzer durumun olduğu gözlenmektedir. Ebeveyn eğitimi açısından, genel olarak kadın öğretmenlerin ve il-ilçe merkezli öğretmenlerin görece ebeveynlerinin daha fazla eğitilmiş olduğu gözlenmektedir. Öğretmenlerin ebeveyn meslekleri açısından memur ortalaması görece fazla bulunmaktadır.

Tablo 4

Öğretmenlerin Cinsiyet Bazında Köken Dağılımları

	Kadın %	Erkek %	Toplam %	Toplam Sayı
Doğ. Yerleşim				
İl merkezi	61,2	40,5	52,4	162
İlçe merkezi	29,8	19,1	25,2	78
Bucak, nahiye	2,2	7,6	4,5	14
Köy	6,7	32,8	17,8	55
Toplam	178	131		309
X ² Pearson, df., p.	43,307, 3, .000			
Anne Eğitimi				
Okuryazar değil	19,9	32,8	25,3	77
Okula gitmedi fakat okuryazar	8,5	18,8	12,8	39
İlkokul terk	9,1	5,5	7,6	23
İlkokul mezunu(5 yıllık)	36,9	28,1	33,2	101
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	9,1	4,7	7,2	22
Lise ve dengi	9,7	7,0	8,6	26
Yüksekokul ve üstü	6,8	3,1	5,3	16
Toplam	176	128		304
X ² Pearson, df., p.	18,450, 6, .005			
Baba Eğitimi				
Okuryazar değil	2,9	7,9	5,0	15
Okula gitmedi fakat okuryazar	6,9	9,5	8,0	24
İlkokul terk	8,0	15,9	11,3	34
İlkokul mezunu(5 yıllık)	34,3	34,1	34,2	103
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	12,0	8,7	10,6	32
Lise ve dengi	16,6	10,3	14,0	42
Yüksekokul ve üstü	19,4	13,5	16,9	51
Toplam	175	126		301
X ² Pearson, df., p.	12,780 ,6, .047			

(Tablo 4 Devam)

	Kadın %	Erkek %	Toplam %	Toplam Sayı
Anne Mesleği				
Ev kadını	75,7	78,7	77,0	224
İşsiz, çalışmıyor	5,9	11,5	8,2	24
Çiftçi		,8	,3	1
İşçi, SSK'lı, SSK emeklisi	3,6	4,1	3,8	11
Esnaf, işveren, serbest meslek ve BAĞKUR emeklisi	4,1		2,4	7
Memur ve ES emeklisi	10,7	4,9	8,2	24
Toplam	169	122		291
Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.				
Baba Mesleği				
İşsiz, çalışmıyor	,6	7,3	3,4	9
Çiftçi	1,3	7,3	3,8	10
İşçi, SSK'lı, SSK emeklisi	37,8	34,5	36,5	97
SSK'lı orta düzey yönetici	4,5		2,6	7
Esnaf, işveren, serbest meslek ve BAĞKUR emeklisi	28,2	21,8	25,6	68
Memur ve ES emeklisi	27,6	29,1	28,2	75
Toplam	156	110		266
X^2 Pearson, df., p.	20,752, 5, .001			

4.2. Öğretmenlerin Görevdeki Konumları

Öğretmenlerin **BRANŞLARI** ve görevdeki **KONUMLARI**; cinsiyet, branş, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 5

Öğretmenlerin Branşlarına Göre Dağılımı

	f	%
Matematik	36	11,6
Fen, FKB	39	12,5
Meslek, Bil. Tek.	33	10,6
Sınıf Öğr. OÖ Öğr.	77	24,8
Türkçe, Türk Dili	33	10,6
Sos. Bil. Tarih, Coğrafya	27	8,7
Felsefe Grb.,PDR	26	8,4
Y.Dil	19	6,1
Din	3	1,0
Resim, Müzik, Beden Eğ.	14	4,5
Kayıp Değer	4	1,3
Toplam Sayı	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin branşları

- Cinsiyete göre farklılaşmaktadır.

Branşlara göre cinsiyet farklılaşması modernite ve eşitlik tartışmaları açısından negatif bir durum olup, geleneksel patriarkal yapıların belli bir etkisinin devam ettiğini göstermektedir. Kadınlar sınıf öğretmenliği, FKB ve resim/ müzik/beden eğitimi gibi branşlarda yoğunlaşırken, erkekler daha çok meslek/bilgi teknoloji, matematik gibi branşlarda yoğunlaşmaktadır.

Tablo 6

Öğretmenlerin Cinsiyetlere Göre Branş Dağılımları

Branşları	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Matematik	21	16,4	15	8,4	36	11,7
Fen, FKB	15	11,7	24	13,4	39	12,7
Meslek, Bil. Tek.	20	15,6	13	7,3	33	10,7
Sınıf Öğr. OÖ Öğr.	26	20,3	51	28,5	77	25,1
Türkçe, Türk Dili	12	9,4	21	11,7	33	10,7
Sos. Bil. Tarih, Coğrafya	16	12,5	11	6,1	27	8,8
Felsefe Grb.,PDR	12	9,4	14	7,8	26	8,5
Y.Dil			19	10,6	19	6,2
Din	2	1,6	1	6	3	1,0
Resim, Müzik, Beden Eğ.	4	3,1	10	5,6	14	4,6
Toplam Sayı	128	100,0	179	100,0	307	100,0
Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.						

Öğretmenlerin branş bazında köken dağılımları Tablo 7’de verilmiştir. Çapraz tablolara bakıldığında branşları

- Cinsiyet ve
- Anne mesleğine göre

farklılaşma olup,

- doğdukları bölge,
- doğdukları yerleşim yeri ve
- ebeveynlerinin eğitime göre

belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 7

Öğretmenlerin Branşlar Bazında Köken Dağılımları

	Matemati k	Fen, FKB	Meslek, Bil. Tek.	Sınıf Öğr., ÖÖ Öğr.	Türkçe, Türk Dili	Sos.Bil., Tarih,	Fesefe Grb,	Y.Dil	Din	Resim, Müzik,	Toplam	Toplam Sayı
Cinsiyet	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Erkek	58,3	38,5	60,6	33,8	36,4	59,3	46,2		66,7	28,6	58,3	128
Kadın	41,7	61,5	39,4	66,2	63,6	40,7	53,8	100,0	33,3	71,4	41,7	179
Toplam	36	39	33	77	33	27	26	19	3	14		307
Anne Mesleği												
Ev kadını	72,2	79,5	64,5	85,3	55,6	96,3	83,3	72,2	66,7	64,3	76,7	220
İşsiz, çalışmıyor	11,1	2,6	9,7	7,4	18,5	3,7		16,7		14,3	8,4	24
Çiftçi	72,2	79,5	64,5	85,3	55,6	96,	83,3	72,2	66,7	64,3	76,7	1
İşçi, SSK emeklisi	11,1	2,6	9,7	7,4	18,5	3,7		16,7		14,3	8,4	11
SSK'lı orta düzey yönetici												
Esnaf, işveren,serbest meslek,BAĞK UR emeklisi			6,5		3,7		12,5	5,6				7
Memur ve ES emeklisi	13,9	10,3	12,9	4,4	14,8		4,2	5,6		14,3		24
Toplam	36	39	31	68	27	27	24	18	3	14		287
Boş hücre bulunduğundan X ² değeri hesaplanmamıştır.												

Öğretmenlerin konumlarına göre dağılımları 8. tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8

Öğretmenlerin Konumlarına Göre Dağılımı

	f	%
Devlet kurumunda idareci	6	1,9
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	6	1,9
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	221	71,1
Dershane de öğretmen	42	13,5
Özel okulda öğretmen	25	8,0
Ücretli öğretmen	10	3,2
Kayıp Değer	1	,3
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin görevdeki konumlarında

- Branşlara ve
- ebeveyn eğitime göre

farklılaşma olup,

- Cinsiyet,
- doğdukları bölge,
- doğdukları yerleşim yeri ve
- ebeveynlerinin mesleğine

göre anlamlı bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 9

Öğretmenlerin Görevdeki Konumlarına Göre Dağılım

	Dev. İdareci %	Dev. Kad. Öğr. %	Dev. Söz. %	Özel Okul Öğr. %	Ders. Öğr. %	Ücretli %	Toplam %	Toplam Sayı
Branşı								
Matematik		11,4		4,0	22,0		11,4	35
Fen, FKB		11,4		8,0	29,3		12,7	39
Meslek, Bil. Tek.	20,0	12,8		8,0	2,4	10,0	10,8	33
Sınıf/OÖ Öğr,	20,0	32,0	33,3	8,0		20,0	25,2	77
Türkçe, Türk Dili		9,1	50,0	12,0	7,3	40,0	10,8	33
Sos.Bil., Tarih, Coğ.	40,0	5,9		8,0%	22,0	10,0	8,8	27
Fesefe Grb, PDR	20,0	4,6		36,0	12,2	10,0	8,5	26
Y.Dil		7,3		8,0	2,4		6,2	19
Din		,9		4,0			1,0	3
Resim, Müzik, Bed. Eğ.		4,6	16,7	4,0	2,4	10,0	4,	14
Toplam	5	219	6	25	41	10		306

(Tablo 9 Devamı)

	Dev. İdareci %	Dev. Kad. Öğr. %	Dev. Söz. %	Özel Okul Öğr. %	Ders. Öğr. %	Ücretli %	Toplam %	Toplam Sayı
Baba Eğitimi								
Okuryazar değil	16,7	6,5					5,0	15
Okula gitmedi fakat okuryazar	16,7	9,8			2,5	10,0	8,0	24
İlkokul terk		13,5		12,5	2,5	10,0	11,3	34
İlkokul mezunu (5 yıllık)	66,7	35,8		29,2	22,5	60,0	34,3	103
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)		8,4	40,0	12,5	22,5		10,7	32
Lise ve dengi		13,0		16,7	25,0		14,0	42
Yüksekokul ve üstü		13,0	60,0	29,2	25,0	20,0	16,7	50
Toplam	6	215	5	24	40	10		300
Anne Eğitimi								
Okuryazar değil	50,0	30,	16,7	12,5	5,0	11,1	25,4	77
Okula gitmedi fakat okuryazar	16,7	15,1	33,3		5,0	11,1	12,9	39
İlkokul terk		7,8		12,5	5,0	11,1	7,6	23
İlkokul mezunu (5 yıllık)	33,3	31,7	16,7	29,2	45,0	44,4	33,3	101
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)		6,4	16,7	8,3	10,0	11,1	7,3	22
Lise ve dengi		6,9		20,8	15,0		8,6	26
Yüksekokul ve üstü		1,4	16,7	16,7	15,0	11,1	5,0	15
Toplam	6	218	6	24	40	9		303
Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.								

4.3. Öğretmenlerin Aylık Gelir ve Servetleri

Öğretmenlerin **GELİR ve SERVETLERİ**; cinsiyet, branş, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, ebeveyn meslekleri, ebeveyn eğitimleri, branş ve konumlarına göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin gelirlerine göre dağılımları 10. tabloda gösterilmiştir.

Tablo 10

Öğretmenlerin Gelirine Göre Dağılımı

	f	%
1500 - 1999	85	27,3
2000 - 2499	39	12,5
2500 - 2999	43	13,8
3000 - 3499	63	20,3
3500 - 3999	33	10,6
4000 - 4999	19	6,1
4500 ve üstü	18	5,8
Kayıp Değer	11	3,5
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin yıllık gelirleri

- Cinsiyet,
- konum ,
- doğdukları bölge,
- doğduğu köy, kent ve
- anne eğitimine

göre farklılaşmakta olup;

- branş,
- baba eğitimi ve
- ebeveynlerinin mesleğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Kadın öğretmenlerin gelirlerinin erkek öğretmenlere görece daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Kanımızca bu durum, çalışmada da gözlemlendiği gibi, kadın öğretmenlerin orta sınıf ve üstü sınıflardan eş tercihinde bulunması ve eşlerinin gelirinden dolayı gelirlerinin erkek öğretmenlerden yüksek olmasının açıklayıcısıdır.

Özel okulda çalışan öğretmenlerin gelirlerinin diğer konumdaki öğretmenlere görece daha fazla olduğu gözlenmiştir. Fakat bununla birlikte devlet okullarında kadrolu çalışan öğretmenlerin gelirlerinin dershanede çalışan öğretmenlerden daha yüksek

olduğu gözlenmiştir. Son yıllarda eğitim fakültesi mezunlarının sınava tabi tutulması sebebiyle mezun fakat atanamayan öğretmen yığılması açığa çıkmıştır, bunun da dershanelerde iş gücünün ucuzlamasına sebep olduğu söylenilebilir.

Marmara ve Ege bölgelerinde doğan öğretmenlerin gelirlerinin diğer bölge doğumlu öğretmenlere oranla daha yüksek olduğu ve il ilçe merkezli öğretmenlerin gelirlerinin kır kökenli öğretmenlere oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu noktadan hareketle kent kökenli öğretmenlerin gelir durumunun görece yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 11

Öğretmenlerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılım

	1500 – 1999 TL %	2000 – 2499 TL %	2500 – 2999 TL %	3000 – 3499 TL %	3500 – 3999 TL %	4000 – 4999 TL %	450 + TL %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyet											
Erkek	54,1	43,6	41,9	47,6	30,3	21,1	16,7	42,7	172	2636,72	896,658
Kadın	45,9	56,4	58,1	52,4	69,7	78,9	83,3	57,3	128	3081,40	1148,634
Toplam	85	39	43	63	33	19	18		300		
F,p	13,195, . 000										
Okul/Dershane'deki Konumu											
Devlet kurumunda idareci	3,5	2,6	2,3	1,6				2,0	6	2250,00	632,456
Devlet kurumunda kadrolu öğrt.	55,3	79,5	74,4	85,7	72,7	77,8	77,8	72,2	216	2988,43	1050,960
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	5,9			1,6				2,0	6	2000,00	612,372
Özel okulda öğretmen	4,7	7,7	9,3	4,8	15,2	22,2	11,1	8,4	25	3270,00	1131,739
Dershanede öğretmen	22,4	7,7	14,0	6,3	12,1		11,1	12,7	38	2526,32	1050,723
Ücretli öğretmen	8,2	2,6						2,7	8	1812,50	176,777
Toplam	85	39	43	63	33	18	18		299		

Öğretmenlerin ek iş yapma durumu 12. tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12

Öğretmenlerin Ek İş Yapma Durumlarına Göre Dağılımı

	f	%
Hayır çalışmıyorum	234	75,2
Küçük bir ek iş (maaşımın çeyreği kadar)	18	5,8
Maaşımın yarısı kadar gelir getirici bir iş	11	3,5
Maaşım kadar veya daha fazla gelir getirici bir iş	14	4,5
Kayıp değer	34	10,9
Toplam	311	100,0

Öğretmenlerin kısmi zamanlı ek iş yapma durumları cinsiyet, branş, konum bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Öğretmenlerin servet durumları 13. tabloda gösterilmiştir.

Tablo 13

Öğretmenlerin Servet Durumlarına Göre Dağılımı

	f	%
Otomobil sahipliği		
Yok	88	28,3
Var	203	65,3
Kayıp değer	20	6,4
Toplam	311	100,0
Şehirde ev sahipliği		
Yok	112	36,0
Var	179	57,6
Kayıp değer	20	6,4
Toplam	311	100,0

(Tablo 13 Devam)

	f	%
Sahilde ev sahipliği		
Yok	280	90,0
Var	10	3,2
Kayıp değer	21	6,8
Toplam	311	100,0
Köy/dağ/yayla evi sahipliği		
Yok	272	87,5
Var	19	6,1
Kayıp değer	20	6,4
Toplam	311	100,0
Mülk işyeri/ofis sahipliği		
Yok	280	90,0
Var	11	3,5
Kayıp değer	20	6,4
Toplam	311	100,0
Arsa sahipliği		
Yok	269	86,5
Var	22	7,1
Kayıp değer	20	6,4
Toplam	311	100,0
Tarla/bağ/bahçe sahipliği		
Yok	270	86,8
Var	21	6,8
Kayıp değer	20	6,4
Toplam	311	100,0
Diğer taşınmazlara sahipliği		
Yok	282	90,7
Var	4	1,3
Kayıp değer	25	8,0
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin şehirde ev sahipliği

- Konum ,
- baba eğitimine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş,
- doğdukları bölge,
- doğduğu köy, kent,
- anne eğitimi ve
- ebeveynlerinin mesleğine

göre bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 14

Öğretmenlerin Servetlerine (Ev Sahipliği) Göre Dağılım

	Yok %	Var %	Toplam %	Toplam Sayı
Okul/Dershaneadaki Konumu				
Devlet kurumunda idareci	1,8	1,7	1,7	5
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	61,6	81,5	73,8	214
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	4,5	,6	2,1	6
Özel okulda öğretmen	10,7	6,2	7,9	23
Dershane öğretmen	17,9	8,4	12,1	35
Ücretli öğretmen	3,6	1,7	2,4	7
Toplam	112	178		290
X ² Pearson, df., p.	16,597, 5, . 005			
Baba Eğitimi				
Okuryazar değil	,9	7,5	5,0	14
Okula gitmedi fakat okuryazar	4,6	9,8	7,8	22
İlkokul terk	9,3	13,9	12,1	34
İlkokul mezunu(5 yıllık)	38,0	32,9	34,9	98
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	10,2	9,2	9,6	27
Lise ve dengi	13,9	14,5	14,2	40
Yüksekokul ve üstü	23,1	12,1	16,4	46
Toplam	108	173		281
X ² Pearson, df., p.	14,735, 6, .022			

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin araba sahipliği

- Konuma

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş,
- doğdukları bölge,
- doğduğu köy, kent,
- ebeveyn eğitimi ve
- ebeveynlerinin mesleğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenmemiştir.

Öğretmenlerin kullandığı otomobillerinin değerinin orta gelir ve ortanın bir miktar üstünde gelire sahip olanların tercih edebileceği gruba girmekte olduğu gözlenmektedir.

Tablo 15

Öğretmenlerin Servetlerine (Araba Sahipliği) Göre Dağılım

	Yok %	Var%	Toplam %	Toplam Sayı
Okul/Dershanedeki Konumu				
Devlet kurumunda idareci	3,4	1,0	1,7	5
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	55,7	81,7	73,8	214
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	5,7	,5	2,1	6
Özel okulda öğretmen	6,8	8,4	7,9	23
Dershanede öğretmen	21,6	7,9	12,1	35
Ücretli öğretmen	6,8	,5	2,4	7
Toplam	88	202		290
X ² Pearson ,df., p.	35,508, 5, . 000			

Öğretmenlerin büyük oranda on yaş ve daha genç araba kullanmayı tercih etmekte oldukları ve bununla birlikte öğretmenlerin büyük oranının kullandıkları araçların değerinin orta gelir ve ortanın bir miktar üstü gelir grubunun tercih edebileceği nitelikte olduğu söylenebilir.

Tablo 16

Öğretmenlerin Sahip Oldukları Arabanın Yılına Göre Dağılımı

	Sayı	%
1987 ve altı	3	1,0
1990–1995	9	2,9
1996–2000	25	8,0
2001–2005	44	14,1
2006–2010	58	18,6
Kayıp Değer	172	55,3
Toplam	311	100,0

Tablo 17

Öğretmenlerin Sahip Oldukları Arabanın Değerine Göre Dağılım

	Sayı	%
10–19 milyar TL	35	11,3
20–29 milyar TL	38	12,2
30–39 milyar TL	64	20,6
40 milyar TL +	2	,6
Kayıp Değer	172	55,3
Toplam	311	100,0

4.3.1.Genel Değerlendirme

Bu bölümde öğretmenlerin mevcut konumları (öğretmenlerin cinsiyetleri, branşları, görevdeki konumları, servetleri ve aylık gelirleri) ele alınarak, öğretmenlerin algı, beklenti ve eğilimleri üzerinde ayırt edici bir durum yaratıp yaratmadığına bakılmıştır. Elde edilen veriler şu noktaları göstermiştir.

- Öğretmenlerin hane aylık gelirleri değerlendirildiğinde kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre gelirlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu

durum kadın öğretmenlerin eşlerinin genellikle orta gelir ve ortanın bir miktar üstü gelir grubunda yer almalarıyla açıklanabilir. Kadrolu öğretmenler ve özel okulda çalışan öğretmenlerin aylık gelirlerinin görece yüksek olduğu görülmüştür.

- Öğretmenlerin büyük çoğunluğu ev ve arabaya sahipken diğer taşınmazlara sahip olma durumlarının düşük olduğu gözlenmiştir.
- Öğretmenler büyük oranda 30-39 milyarlık araba kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Özel okulda ve devlet okullarında kadrolu çalışan öğretmenlerde otomobil sahibi olma ve ev sahibi olma oranının görece yüksek olduğu gözlenmiştir.
- Sınıf Öğretmenliği ve Türkçe, Türk Dili branşlarını % 60'ın üzerinde bir oranla kadın öğretmenlerin, Meslek ve Bilişim Teknolojileri branşlarında ise % 60 oranında erkek öğretmenlerin tercih ettiği gözlenmiştir. Bunun yanı sıra Felsefe Grubu, Matematik, Sosyal Bilgiler ve Tarih branşlarında kadın ve erkek öğretmenlerin bu branşları tercih etme oranlarının birbirine yakın olduğu gözlenmiştir.

4.4. Öğretmenlerin Eğilim ve Beklentileri

Genel olarak öğretmenlerin eğilim ve beklentilerinin ne olduğunu ve bu eğilim ve beklentilerinde farklılaşmaların olup olmadığını anlamak açısından bakacak olursak; kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere oranla roman ve aile eğitimi konulu kitap okuma oranının görece daha yüksekken bilimsel, akademik kitap okuma oranının daha düşük olduğu gözlenmiştir. Kadın öğretmenlerin servet ve gelirlerinin oranı –eşlerinin konumundan kaynaklı- erkek öğretmenlere oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Tüketim eğilimleri bağlamında kadın öğretmenlerin harcama oranlarının ve konforlu yaşam eğilimlerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Diğer bir yandan bir meslek grubu olarak öğretmenlerin eğilimlerinde, kır kökenlilikten anlamlı bir şekilde uzaklaşma gösterip kentlilik özellikleri gösterdikleri gözlenmiştir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin bu sürecinde ikili bir durum gözlenmektedir. Alış veriş, servet edinme, tüketim alışkanlıkları itibariyle kentli gibi yaşarken kültür sanat etkinliklerine katılma, sportif etkinliklere katılma, siyasal ve kültürel yaşama katılma boyutunda kentlileşmenin göstergelerini taşımamakta oldukları söylenebilir.

Bununla birlikte öğretmenler arasında eğilim ve beklentileri itibariyle ciddi bir farklılaşmanın olmadığı söylenebilir. Bunun sebebi olarakta öğretmenlerin yoğun bir şekilde birbirlerine benzerlikler gösterdikleri ve niteliksel bir yoksunluk içerisinde oldukları söylenebilir.

4.4.1. Öğretmenlerin Etnodini ve Seküler Eğilimleri

Öğretmenlerin **ETNODİNİ ve SEKÜLER EĞİLİMLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin etnoetnodini ve seküler eğilimleriyle ilgili 49.soruda on dört madde kullanılmıştır.

Tablo 18

Öğretmenlerin Siyasal Sosyal İçerikli Sorulara Verdiği Cevapların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Sıklık Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum (1)	Nadiren Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Katılmıyorum 3.Katılmıyorum (849)	Çok katılmıyorum (5)	Toplam	ArtçOrt.	Std Sp.
Kendi ait olduğum grupların diğer gruplardan daha başarılı olmasını beklerim.	23	20	42	117	61	263	3,66	1,171
Her insanın önce kendi ülke ve milleti ile dayanışması normaldir.	13	12	30	111	117	283	3,08	1,048
Kendi inançlarımızı öne almamız gerekiyor	71	38	72	54	31	266	1,76	1,352
Öğrencilerin kendilerini hangi etnik kimlikte ifade edip etmediği öğretmeni ve okulu ilgilendirmez	30	23	37	77	104	271	2,75	1,341
Öğrencilerin kendilerini hangi dil ile ifade edip etmediği öğretmeni ve okulu ilgilendirmez.	106	33	49	35	50	273	1,60	1,543
Geldiği köken ve kimliğini kaybeden değerlerini de kaybeder.	23	24	52	86	89	274	2,71	1,241
Kökenine bağlı olmayan kişiler de iyi bir şekilde yaşayabilir.	43	68	77	68	77	273	2,12	1,295
Her insan, etnodininin gereklerini sürdürmeli.	40	37	50	98	48	273	2,28	1,308
İnsan etnodini bir inancı olmaksızın da iyi olabilir.	53	26	30	81	79	269	2,40	1,487
Bağlı bulunduğum etnodininin gereklerini yerine getiririm	42	50	74	67	33	266	2,00	1,254
Öğrencilerin inanıp inanmaması okulu ve öğretmeni ilgilendirmez	14	12	20	101	129	276	3,16	1,072

Faktör analizlerine göre ise bu maddeler iki boyuta ayrılmıştır. Bunlar; etnik-etnodini eğilimleri ve seküler eğilimleridir.

Tablo 19

Öğretmenlerin Siyasal Sosyal İçerikli Sorulara Verdiği Cevapların Faktör Dağılımı

	F1	F2	Fak. Kor.	Tot. Kor.	Com.
Öğretmenlerde etnik-etnodini eğilimi					
Her insanın önce kendi ülke ve milleti ile dayanışması normaldir.	,678	,010	,70	,447	,46
Kendi inançlarımızı öne almamız gerekiyor	,698	-,083	,68	,481	,49
Her insan, etnodininin gereklerini sürdürmeli.	,777	-,125	,62	,559	,62
Bağlı olduğum etnodininin gereklerini yerine getiririm	,739	-,259	,63	,570	,61
Açk. Var.	,55				
Crnn. Alfa	,72				
Öğretmenlerde seküler eğilimi					
Öğrencilerin kendilerini hangi etnik kimlikte ifade edip etmediği öğretmeni ve okulu ilgilendirmez	,021	,804	,58	,541	,65
Öğrencilerin kendilerini hangi dil ile ifade edip etmediği öğretmeni ve okulu ilgilendirmez.	-,066	,714	,65	,455	,52
İnsan etnodini bir inancı olmaksızın da iyi olabilir	-,330	,637	,65	,436	,51
Öğrencilerin inanıp inanmaması okulu ve öğretmeni ilgilendirmez	-,130	,730	,62	,504	,55
Açk. Var.		,53			
Crnn. Alfa		,70			

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin etnodini eğilimleri

- Branş,
- konum,
- doğdukları bölge,
- ebeveyn eğitimi,
- servet (otomobil, şehirde ev, köy /dağ/yayla ve arsa sahipliğine ve

- aylık gelire

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- doğduğu köy, kent
- servet (sahilde ev,iş yeri ofis sahipliği) ve
- Ebeveyn mesleğine

göre bir farklılaşma gözlenememiştir.

Felsefe Grubu öğretmenleri ile resim, müzik, beden eğitimi öğretmenlerinde etnodini eğilimler düşük gözlenirken meslek, sınıf ve edebiyat öğretmenlerinde bu oranın diğer branşlara göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

Devlet kurumunda kadrolu çalışan öğretmenlerde etnodini eğilimlerin görece yüksek, özel okulda çalışan öğretmenlerde ise görece daha düşük olduğu gözlenmiştir.

Marmara ve Ege bölgesi doğumlu öğretmenlerde diğer bölge öğretmenlerine göre etnodini eğilimlerin görece daha düşük olduğu gözlenmiştir.

Öğretmenlerin etnodini eğilimleri ile ebeveyn eğitimleri arasında ters orantının olduğu görülmektedir. Bu durum eğitilmiş ailelerden gelen öğretmenlerde etnodini eğilimlerin az olduğunu göstermektedir.

Tablo 20

Öğretmenlerin Etnodini Eğilimlerine Göre Dağılım

	Hiç katılmıyorum (0-2)	Nadiren katılıyorum (3-5)	Kısmen katılıyorum (6-9)	Katılıyorum (10-13)	Çok katılıyorum (14-16)	Toplam %	Toplam Sayı
Branş							
Matematik	7,1		16,7		14,8	13,3	32
Fen, FKB	14,3	7,1	13,1	13,6	14,8	12,9	31
Meslek, Bil. Tek.	7,1	10,7	7,1	12,5	18,5	10,8	26
Sınıf Öğr.,ÖÖ Öğr.	28,6	25,0	22,6	26,1	18,5	24,1	58
Türkçe, Türk Dili		7,1	13,1	9,1	18,5	10,8	26
Sos.Bil.,Tarih,Coğrafya		14,3	9,5	6,8	11,1	8,7	21
Felsefe Grb.,PDR	21,4	21,4	9,5	4,5	3,7	9,1	22
Y.Dil		10,7	3,6	8,0		5,4	13
Din				2,3		0,8	2
Resim, Müzik, Beden Eğ.	21,4	3,6	4,8	2,3		4,1	
Toplam	14	28	84	88	27		241
Okul/Dershanede ki Konumu							
Devlet kurumunda idareci		10,7	1,2	1,1	3,7	2,5	6
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	64,3	60,7	71,1	70,3	66,7	68,7	167
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	14,3		3,6			2,1	5
Özel okulda öğretmen	14,3	10,7	8,4	6,6		7,4	18
Dershanede öğretmen	7,1	7,1	13,3	19,8	22,2	15,6	38
Ücretli öğretmen		10,7	2,4	2,2	7,4	3,7	9
Toplam	14	28	83	91	27		243
Doğduğu Bölge							
Marmara		3,7	1,3	2,3	4,5	2,2	5
Ege		7,4	2,5	1,1	4,5	2,6	6
Akdeniz	75,0	51,9	68,4	75,9	81,8	70,9	161
İç Anadolu		14,8	3,8	2,3		4,0	9
Karadeniz	8,3	7,4	3,8			2,6	6
Güneydoğu	8,3	7,4	11,4	10,3		9,3	19
Doğu Anadolu	8,3	7,4	11,4	10,3		9,3	21
Toplam	12	27	79	87	22		227

(Tablo 20 Devam)

	Hiç katılmıyorum (0-2)	Nadiren katılıyorum (3-5)	Kısmen katılıyorum (6-9)	Katılıyorum (10-13)	Çok katılıyorum (14-16)	Toplam %	Toplam Sayı
Köy, Dağ, Yayla Sahipliği							
Yok	100,0	87,5	92,4	96,5	92,0	93,8	212
Var		12,5	7,6	3,5	8,0	6,2	14
Toplam	13	24	79	85	25		226
Arsa Sahipliği							
Yok	100,0	91,7	93,7	90,6	100,0	93,4	211
Var		8,3	6,3	9,4		6,6	15
Toplam	13	24	79	85	25		226
Aylık Gelir							
1500 - 1999	35,7	48,1	27,2	23,3	28,0	28,7	68
2000 - 2499	14,3	3,7	11,1	14,4	20,0	13,1	31
2500 - 2999	14,3		7,4	20,0	20,0	13,1	31
3000 - 3499	35,7	22,2	28,4	15,6	16,0	21,9	52
3500 - 3999		3,7	12,3	13,3		9,7	23
4000 - 4999		18,5	6,2	6,7	8,0	7,6	18
4500 ve üstü		3,7	7,4	6,7	4,0	5,9	14
Toplam	14	27	81	90	25		237
Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.							

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin seküler eğilimleri

- Cinsiyet,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- anne eğitimi,
- ebeveyn işi ve
- servet (otomobil ve şehirde ev sahipliği) ‘e

göre farklılaşmakta olup;

- Branş,
- konum,

- baba eğitimi,
- aylık gelir ve
- servet (köy/dağ/yayla evi, arsa, sahilde ev, iş yeri/ofis sahipliği)’e

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Erkek öğretmenlerde kadın öğretmenlere oranla seküler eğilimlerin daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Kent kökenli öğretmenlerde, annesi eğitilmiş olan öğretmenlerde, ebeveynleri memur ve memur emeklisi olan öğretmenlerde seküler eğilimlerin görece daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 21

Öğretmenlerin Seküler Eğilimlerine Göre Dağılım

	Hiç katılmıy orum (0-2)	Nadiren katılı yorum (3-5)	Kısmen katılı yorum (6-9)	Katılı yorum (10-13)	Çok katılı yorum (14-16)	Toplam %	Toplam Sayı
Cinsiyet							
Erkek	40,0	50,0	57,0	69,3	48,1	58,0	107
Kadın	60,0	50,0	43,0	30,7	51,9	42,0	148
Toplam	10	26	79	88	52		255
X ² Pearson df.	8,780,4,.06						
Doğduğu Köy, kent							
İl merkezi	50,0	30,8	55,7	58,0	50,0	52,5	134
İlçe merkezi	30,0	30,8	21,5	27,3	21,2	24,7	63
Bucak, nahiye		19,2	2,5	2,3	5,8	4,7	12
Köy	20,0	19,2	20,3	12,5	23,1	18,0	46
Toplam	10	26	79	88	52		255
Doğduğu Bölge							
Marmara			1,4	2,4	4,3	2,1	5
Ege		4,5	2,7		6,5	2,6	6
Akdeniz	80,0	77,3	74,3	75,9	56,5	71,9	169
İç Anadolu	10,0		9,5	12,0	6,5	8,9	9
Karadeniz		4,5	1,4	2,4	4,3	2,6	6
Güneydoğu	10,0		9,5	12,0	6,5	8,9	21
Doğu Anadolu		4,5	6,8	6,0	17,4	8,1	19
Toplam	10	22	74	83	46		235

4.4.2. Öğretmenlerin Siyasal Eğilimleri

Öğretmenlerin **SİYASAL EĞİLİMLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri, ebeveyn eğitimleri, etnodini ve seküler eğilimlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin siyasal eğilimleri

- Cinsiyet,
- konum,
- ebeveyn eğitimi,
- etnodini eğilim ve
- seküler eğilime

göre farklılaşmakta olup;

- branş,
- aylık gelir,
- servet,
- doğdukları bölge,
- doğduğu köy, kent ve
- ebeveynlerinin mesleğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenmemiştir.

Öğretmenlerin 2009 seçimlerindeki parti tercihlerine göre erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere oranla daha muhafazakâr partilere yöneldikleri gözlenmiştir.

Öğretmenlerin etnodini eğilimleri ile oy kullandıkları parti arasında tutarlılık gözlenmektedir. Etnodini eğilimleri yüksek olan öğretmenlerin % 60'ının dini kimlik üzerinden kendini tanımlayan AKP 'ye oylarını verdiği gözlenmiştir.

Anne eğitim düzeyi düşük olan öğretmenlerde muhafazakâr, sağ eğilimli partilere oy verme oranının görece yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 22

Öğretmenlerin 2009 Yerel Seçimlerinde Oy Kullandıkları Partilere Göre Dağılım

	AKP%	CHP%	MHP %	DTP%	Diğer sağ bir parti%	Diğer sol bir parti%	Oy kullanma dım%	Bu soruya	Toplam %	Toplam Sayı
Cinsiyet										
Kadın	16,7	69,3	42,9	57,1	66,7	50,0	60,0	59,0	59,3	156
Erkek	83,3	30,7	57,1	42,9	33,3	50,0	40,0	41,0	40,7	107
Toplam	12	101	21	14	3	14	20	78		263
X ² Pearson df. p.	16,186, 7,023									
Okul/Dershanedeki Konumu										
Devlet kurumunda idareci	8,3	1,0	4,8			14,3			1,9	5
Devlet kurumunda kadrolu	75,0	60,4	81,0	78,6	100,0	78,6	75,0	73,1	69,8	183
Devlet kur sözleşmeli öğretmen				21,4				2,6	1,9	5
Özel okulda öğretmen		16,8					10,0	7,7	9,5	25
Dershanede öğretmen	16,7	17,8	9,5			7,1	15,0	11,5	13,4	35
Ücretli öğretmen		4,0	4,8					5,1	3,4	9
Toplam	12	101	21	14	2	14	20	78		262
Etnodini Eğilimleri										
Hiç katılmıyorum (0-2)		3,4		40,0		33,3	11,1	1,8	6,1	13
Nadiren katılıyorum (3-5)		13,6		20,0		44,4	5,6	8,8	11,3	24
Kısmen katılıyorum (6-9)	10,0	40,9	22,2	30,0	50,0	11,1	50,0	33,3	34,9	74
Katılıyorum (10-13)	60,0	37,5	55,6		50,0	11,1	27,8	35,1	35,8	76
Toplam	10	88	18	10	2		18	57		212
Seküler Eğilimleri										
Hiç katılmıyorum (0-2)	11,1	3,4	10,0					4,8%	4,1%	9
Nadiren katılıyorum (3-5)	44,4	3,4	10,0				12,5	17,5	10,0	22
Kısmen katılıyorum (6-9)	11,1	29,9	50,0	18,2	33,3	8,3	37,5	31,7	30,3	67
Katılıyorum (10-13)		43,7	25,0	18,2	66,7	41,7	18,8	33,3	34,4	76
Çok katılıyorum (14-16)	33,3	19,5	5,0	63,6		50,0	31,2	12,7	21,3	47
Toplam	9	87	20	11	3	12	16	63		221

(Tablo 22 Devam)

Anne Eğitimi										
Okuryazar değil	36,4	10,9	9,5	71,4	66,7	53,8	35,0	29,3	25,2	65
Okula gitmedi fakat okuryazar	27,3	7,9	19,0	14,3		15,4	5,0	16,0	12,4	32
İlkokul terk		13,9	19,0					4,0	8,1	21
İlkokul mezunu (5 yıllık)	36,4	37,6	38,1	7,1		30,8	40,0	33,3	34,1	88
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)		5,9	9,5	7,1			15,0	6,7	6,6	17
Lise ve dengi		15,8	4,8				5,0	4,0	8,1	21
Yüksekokul ve üstü		7,9			33,3			6,7	5,4	14
Toplam	11	101	21	14	3	13	20	75		258
Baba Eğitimi										
Okuryazar değil		3,0	4,8	25,0		15,4		3,9	4,7	12
Okula gitmedi fakat okuryazar	27,3	6,1	4,8	8,3		30,8	15,8	5,3	8,7	22
İlkokul terk	27,3	9,1	14,3	16,7	33,3	7,7		14,5	11,8	30
İlkokul mezunu (5 yıllık)	27,3	37,4	38,1	8,3	33,3	46,2	26,3	34,2	34,3	87
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	9,1	8,1	9,5	8,3			10,5	15,8	10,2	26
Lise ve dengi		20,2	9,5	16,7			31,6	6,6	13,8	35
Yüksekokul ve üstü	9,1	16,2	19,0	16,7	33,3		15,8	19,7	16,5	42
Toplam	11	99	21	12	3	13	19	76		254
Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.										

Öğretmenlerin % 57,6 sı aynı şekilde oy kullanacağını söylemektedir.

Tablo 23

Öğretmenlerin Bugün Yapılacak Seçimlerde Yine Aynı Şekilde Oy Kullanıp Kullanmama Durumuna Göre Dağılım

	Sayı	%
Evet, aynı şekilde	179	57,6
Kararsızım	52	16,7
Hayır, farklı şekilde	23	7,4
Oy kullanmamıştım	18	5,8
Toplam	310	99,7
Kayıp Değer	39	12,5
Toplam	311	100,0

Bu bağlamda oy kullanma oranının % 95 civarında olduğunu, yarıdan fazlasının kararlı bir kitle oluşturduğunu söyleyebiliriz.

4.4.3. Öğretmenlerin Sendikal Tercihleri ve Üyelikleri

Öğretmenlerin **SENDİKAL TERCİH ve ÜYELİKLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin sendika üyelikleri 24. tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24

Örneklemdaki Öğretmenlerin Sendika Üyelikleri

	f	%
Sendika üyeliğim yok	119	38,3
Eğitim Sen	76	24,4
Türk Eğitim Sen	52	16,7
Eğitim Bir Sen	17	5,5
Eğitim İş	18	5,8
Diğer	1	,3
Kayıp Değer	28	9,0
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin sendikal tercih ve üyelikleri

- Cinsiyet,
- konum ,
- branş,
- doğduğu köy,kent,
- ebeveyn eğitimi,
- servet(şehirde ev sahipliği),
- siyasal eğilim ve
- etnodini eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- aylık gelir,
- servet(araba ve diğer taşınmazlar),
- doğdukları bölge,
- ebeveynlerinin mesleği ve
- seküler eğilimlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

(Tablo 25 Devam)

	Sendika üyeliğim yok%	Eğitim Bir Sen%	Türk Eğitim Sen %	Eğitim İş%	Eğitim Sen%	Toplam%	Toplam Sayı
Etnodini Eğilimleri							
Hiç katılmıyorum (0-2)	5,2				14,3	6,2	14
Nadiren katılıyorum (3-5)	11,3	6,7			22,2	11,6	26
Kısmen katılıyorum (6-9)	34,0	20,0	37,1	50,0	33,3	34,4	77
Katılıyorum (10-13)	39,2	53,3	40,0	42,9	27,0	37,1	83
Çok katılıyorum (14-16)	10,3	20,0	22,9	7,1	3,2	10,7	24
Toplam	97	15	35	14	63		224
Siyasal Eğilimleri							
AKP	7,8	66,7	4,2			7,5	12
CHP	81,2	22,2	16,7	100,0	51,0	60,6	97
MHP	4,7	11,1	66,7			12,5	20
DTP	3,1				24,5	8,8	14
Diğer sağ bir parti	1,6		8,3			1,9	3
Diğer sol bir parti	1,6		4,2		24,5	8,8	14
Toplam	64	9	24	14	49		160
Baba Eğitimi							
Okuryazar değil	1,7		5,8	17,6	9,7	5,5	15
Okula gitmedi fakat okuryazar	6,0	23,5	3,8		15,3	8,8	24
İlkokul terk	10,3	11,8	19,2		11,1	11,7	32
İlkokul mezunu (5 yıllık)	37,1	52,9	34,6	52,9	25,0	35,4	97
İlköğretim/ortaokul mezunu (8 yıllık)	12,1	11,8	1,9		12,5	9,5	26
Lise ve dengi	13,8		11,5	23,5	15,3	13,5	37
Yüksekokul ve üstü	19,0		23,1	5,9	11,1	15,7	43
Toplam	116	17	52	17	72		274
Anne Eğitimi							
Okuryazar değil	15,5	29,4	34,6	33,3	39,2	27,4	76
Okula gitmedi fakat okuryazar	6,9	29,4	15,4		21,6	13,4	37
İlkokul terk	9,5		5,8	11,1	4,1	6,9	19
İlkokul mezunu (5 yıllık)	37,9	35,3	30,8	33,3	21,6	31,8	88
İlköğretim (8 yıllık)	8,6	5,9	3,8	16,7	6,8	7,6	21
Lise ve dengi	12,1		7,7	5,6	5,4	8,3	23
Yüksekokul ve üstü	9,5		1,9		1,4	4,7	13
Toplam	116	17	52	18	74		277
Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.							

Öğretmenlerin eylem ve etkinliklere katılma durumları 26. tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26

Öğretmenlerin Sendikal Eylem ve Etkinliklere Katılma Durumları

	f	%
Hiç katılmadım	175	56,3
Nadiren katılırım	62	19,9
Zaman zaman katılırım	44	14,1
Çoğu zaman katılırım	27	8,7
Kayıp değer	3	1,0
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin sendikal eylem ve etkinliklere katılma sıklığı

- Cinsiyet,
- konum,
- branş,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,
- baba mesleği,
- servet (şehirde ev sahipliği),
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri ve
- seküler eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- Aylık gelir,
- servet ve
- anne mesleğine

göre elirlgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Kadın öğretmenlerde sendika eylem ve etkinliklerine katılma oranının erkek öğretmenlere göre düşük olduğu gözlenmiştir.

Sendikaların eylem ve etkinliklerine katılma oranının Felsefe Grubu, PDR, Resim, Müzik ve Beden Eğitimi öğretmenlerinde görece daha sık olduğu gözlenmiştir.

Doğdukları bölge itibarıyla Güney Doğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden gelen öğretmenlerin sendika eylem ve etkinliklerine katılma sıklığının görece yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 27

Öğretmenlerin Sendikal Eylem ve Etkinliklere Katılma Sıklığına Göre Dağılım

	Hiç katılmadım %	Nadiren katılırım %	Zaman zaman katılırım %	Çoğu zaman katılırım %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyet								
Kadın	64,6	48,4	50,0	48,1	57,8	178	,63	,960
Erkek	35,4	51,6	50,0	51,9	42,2	130	,91	1,038
Toplam	175	62	44	27		308		
F, p.	5,665,018							
Branşı								
Matematik	12,8	14,5	7,0	3,7	11,5	35	,51	,781
Fen, FKB	16,9	6,5	7,0	11,1	12,8	39	,49	,942
Meslek, Bil. Tek.	13,4	9,7	7,0	3,7	10,9	33	,45	,794
Sınıf Öğr, OO Öğr.	20,3	21,0	46,5	29,6	25,0	76	1,01	1,077
Türkçe, Türk Dili	10,5	11,3	14,0	7,4	10,9	33	,76	,969
Sos.Bil., Tarih, Coğ.	7,6	11,3	11,6	3,7	8,6	26	,77	,908
Fesefe Grb, PDR	9,3	6,5	2,3	18,	8,6	26	,81	1,201
Y.Dil	5,8	12,9		3,7	6,2	19	,58	,769
Din	1,2	1,6			1,0	3	,33	,577
Resim, Müzik, Bed. Eğ.	2,3	4,8	4,7	18,5	4,6	14	1,57	1,284
Toplam	172	62	43	27		304		

(Tablo 27 Devam)

	Hiç katılmadım %	Nadiren katılırım %	Zaman zaman katılırım %	Çoğu zaman katılırım %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Okul / Dershanedeki Konumu								
Devlet kurumunda idareci	1,1	3,3	2,3	3,7	2,0	6	1,17	1,169
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	60,6	88,5	81,8	85,2	71,3	219	,89	1,030
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	,6	1,6	6,8	3,7	2,0	6	1,67	1,033
Özel okulda öğretmen	12,0	1,6	4,5	3,7	8,1	25	,32	,802
Dershanede öğretmen	21,1	3,3	2,3	3,7	13,4	41	,17	,587
Ücretli öğretmen	4,6	1,6	2,3		3,3	10	,30	,675
Toplam	175	61	44	27		307		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.								
Doğduğu Köy-Kent								
İl merkezi	58,4	50,0	31,8	51,9	52,3	160	,63	,969
İlçe merkezi	24,9	27,4	31,8	14,8	25,5	78	,73	,935
Bucak, nahiye	4,0	3,2	4,5	11,1	4,6	14	1,07	1,269
Köy	12,7	19,4	31,8	22,2	17,6	54	1,07	1,061
Toplam	173	62	44	27	306	306		
F, p.	3,182,,024							
Doğduğu Bölge								
Marmara	2,6	3,5			2,2	6	,33	,516
Ege	1,9		5,4	7,7	2,5	7	1,43	1,397
Akdeniz	72,4	80,7	59,5	61,5	71,4	197	,70	,962
İç Anadolu	4,5	5,3			3,6	10	,30	,483
Karadeniz	2,6	1,8	2,7		2,2	6	,50	,837
Güneydoğu	9,6	5,3	10,8	7,7	8,7	24	,71	1,042
Doğu Anadolu	6,4	3,5	21,6	23,1	9,4	26	1,38	1,235
Toplam	156	57	37	26	276	276		

(Tablo 27 Devam)

	Hiç katılmadım %	Nadiren katılırım %	Zaman zaman katılırım %	Çoğu zaman katılırım %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Etnodini Eğilimleri								
Hiç katılmıyorum (0-2)	1,5	5,8	11,4	26,	5,8	14	1,86	1,099
Nadiren katılıyorum (3-5)	7,3	13,5	20,0	21,1	11,5	28	1,18	1,090
Kısmen katılıyorum (6-9)	32,1	38,5	37,1	36,8	34,6	84	,80	,991
Katılıyorum (10-13)	43,8	34,6	25,7	15,8	37,0	90	,50	,811
Çok katılıyorum (14-16)	15,3	7,7	5,7		11,1	27	,30	,609
Toplam	137	52	35	19		243		
Seküler Eğilimleri								
Hiç katılmıyorum (0-2)	4,9	3,9	2,7		3,9	10	,40	,699
Nadiren katılıyorum (3-5)	11,9	13,7	5,4		10,2	26	,42	,643
Kısmen katılıyorum (6-9)	33,6	27,5	29,7	21,7	30,7	78	,65	,951
Katılıyorum (10-13)	34,3	37,3	35,1	30,4	34,6	88	,75	,986
Çok katılıyorum (14-16)	15,4	17,6	27,0	47,8	20,5	52	1,19	1,205
Toplam	143	51	37	23		254		
Siyasal Eğilimleri								
AKP	7,5	16,7			7,3	12	,50	,522
CHP	76,2	55,6	51,6	22,2	61,2	101	,63	,891
MHP	12,5	16,7	6,5	16,7	12,7	21	,90	1,091
DTP	1,2	5,6	16,1	33,3	8,5	14	2,14	,949
Diğer sağ bir parti	1,2	2,8	3,2		1,8	3	1,00	1,000
Diğer sol bir parti	1,2	2,8	22,6	27,8	8,5	14	2,14	,864
Toplam	80	36	31	18		165		

4.4.4.Öğretmenlerin Eş Tercihleri

Öğretmenlerin EŞ TERCİHLERİ cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin eşlerinin eğitimleri 28. tabloda verilmektedir.

Tablo 28

Öğretmenlerin Eşlerinin Eğitimleri

	f	%
Okuryazar değil	1	,3
İlkokul mezunu(5 yıllık)	4	1,3
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	7	2,3
Lise ve dengi	38	12,2
Yüksekokul ve üstü	169	54,3
Kayıp Değer	92	29,6
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin eşlerinin eğitim düzeyinde

- Cinsiyet,
- doğduğu bölge,
- baba eğitimi,
- baba mesleği,
- aylık gelir,
- servete (otomobil sahipliği)

göre farklılaşma olup;

- Konum,
- branş,
- doğduğu köy, kent,
- anne eğitimi,

- anne mesleği,
- servet (diğer taşınmazlar),
- sendika üyeliği,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri ve
- seküler eğilimlerine

göre anlamlı belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Öğretmenlerin eş tercihlerinde genellikle kendi durumlarına denk tercihlerde bulundukları gözlenmektedir. Erkek öğretmenlerin eşlerinin eğitim tercihlerinde kendilerinden görece daha düşük pozisyonda olduğu, kadın öğretmenlerde ise bu durumun gözlenmediği görülmektedir.

Tablo 29

Öğretmenlerin Eş Tercihine (Eşlerinin Eğitim Düzeyi) Göre Dağılım

	İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık) %	Lise ve dengi %	Yükseköğretim ve üstü %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyeti							
Erkek	18,2	42,1	56,8	52,3	114	6,8246	,42584
Kadın	81,8	57,9	43,2	47,7	104	6,6154	,64323
Toplam	11	38	169		218		
F,p	8,145, .005						
Doğduğu Bölge							
Marmara	9,1		2,6	2,5	5	6,4000	1,34164
Ege			3,9	3,0	6	7,0000	,00000
Akdeniz	63,6	61,8	71,9	69,7	138	6,7391	,57062
İç Anadolu			4,6	3,5	7	7,0000	,00000
Karadeniz		2,9	2,0	2,0	4	6,7500	,50000
Güneydoğu	27,3	14,7	6,5	9,1	19	6,0000	1,56347
Doğu Anadolu		20,6	8,5	10,1	20	6,6500	,48936
Toplam	11	34	153	198	199		

(Tablo 29 Devam)

	İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık) %	Lise ve dengi%	Yüksekokul ve üstü %	Toplam%	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Aylık Gelir							
1750TL	63,6	31,6	10,4	16,9	36	6,2778	,77868
2250TL	27,3	31,6	11,0	15,5	33	6,4545	,66572
2750TL	9,1	15,8	15,9	15,5	33	6,7576	,50189
3250TL		7,9	34,1	27,7	59	6,9492	,22157
3750TL		2,6	14,6	11,7	25	6,9600	,20000
4250TL		7,9	7,3	7,0	15	6,8000	,41404
4750TL ve üstü		2,6	6,7	5,6	12	6,9167	,28868
Toplam	11	38	164		213		
	Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.						
Otomobil Sahipliği							
Yok	45,5	39,5	15,2	21,0	45	6,4444	,69267
Var	54,5	60,5	84,8	79,0	169	6,7929	,48643
Toplam	11	38	165		214		
F, p.	15,030, .000						
Baba Eğitimi							
Okuryazar değil		11,1	5,4	6,1	13	6,6923	,48038
Okula gitmedi fakat okuryazar	10,0	16,7	7,8	9,4	21	6,3333	1,35401
İlkokul terk		25,0	12,7	14,2	30	6,7000	,46609
İlkokul mezunu (5 yıllık)	90,0	30,6	30,7	33,5	71	6,5493	,82443
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)		2,8	12,0	9,9	21	6,9524	,21822
Lise ve dengi		11,1	15,1	13,7	29	6,8621	,35093
Yüksekokul ve üstü		2,8	16,3	13,2	28	6,9643	,18898
Toplam	10	36	166	212	213		

(Tablo 29 Devam)

	İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık) %	Lise ve dengi%	Yükseköğretim ve üstü %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Baba Mesleği							
İşsiz, çalışmıyor		3,3	5,6	4,9	9	6,8889	,33333
Çiftçi	11,1	13,3	2,8	4,9	9	6,3333	,70711
İşçi, SSK'lı, SSK emeklisi	33,3	43,3	35,0	36,3	66	6,7121	,54815
SSK'lı orta düzey yönetici			,7	,5	1	7,0000	.
Esnaf, işveren, serbest meslek ve BAĞKUR emeklisi	55,6	30,	22,4	25,3	46	6,5870	,68560
Memur ve ES emeklisi		10,0	33,6	28,0	51	6,9412	,23764
Toplam	9	30	143		182		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.							

Öğretmenlerin eşlerinin meslekleri 30. tabloda verilmektedir.

Tablo 30

Öğretmenlerin Eşlerinin Meslekleri

	f	%
Ev kadını	24	7,7
İşsiz, çalışmıyor	12	3,9
Çiftçi	5	1,6
İşçi, SSK'lı, SSK emeklisi	28	9,0
SSK'lı orta düzey yönetici	12	3,9
Esnaf, işveren, serbest meslek ve BAĞKUR emeklisi	16	5,1
Memur ve ES emeklisi	124	39,9
Kayıp Değer	90	28,9
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin eşlerinin mesleki durumları

- Cinsiyet,
- konum,
- doğduğu bölge,
- baba mesleği,
- aylık gelir ve
- servete (otomobil sahipliği),

göre farklılaşmakta olup;

- Branş,
- doğduğu köy, kent,
- anne eğitimi,
- anne mesleği,
- servet (diğer taşınmazlar),
- sendika üyeliği,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri ve
- seküler eğilimlerine

göre anlamlı belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Öğretmenlerin eş tercihlerinde genellikle kendi durumlarına denk tercihlerde bulundukları gözlenmekle birlikte, erkek öğretmenlerin eşlerinin memur ve öğretmenlerden oluştuğu, kadın öğretmenlerin eşlerinin ise farklı meslekleri içerdiği görülmektedir.

4.4.5. Öğretmenlerin Çocuk ve Çocukları İçin Tercihleri

Öğretmenlerin **ÇOCUK ve ÇOCUKLARI İÇİN TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin sahip oldukları çocuk sayıları 32. tabloda verilmektedir.

Tablo 32

Öğretmenlerin Sahip Oldukları Çocuk Sayıları

	f	%
Hiç yok	92	29,6
Bir	104	33,4
İki	91	29,3
Üç +	24	7,7
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin çocuk sayısı

- Cinsiyet,
- konum,
- branş,
- doğduğu köy, kent,
- baba mesleği,
- ebeveyn eğitimi,
- aylık gelir,
- servet (şehirde ev sahipliği),
- servet (otomobil sahipliği),
- servet (arsa sahipliği) ve
- sendika üyeliğine

göre farklılaşmakta olup;

- Doğduğu bölge,

(Tablo 33 Devam)

[illegible]

(Tablo 33 Devam)

	Hiç yok %	Bir %	İki %	Üç+ %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Baba Eğitimi								
Okuryazar değil	1,1	4,9	7,8	9,5	5,0	15	1,67	,816
Okula gitmedi fakat okuryazar	5,7	4,9	11,1	19,0	8,0	24	1,54	1,021
İlkokul terk	4,6	15,5	13,3	9,5	11,3	34	1,35	,774
İlkokul mezunu(5)	26,4	36,9	37,8	38,1	34,2	103	1,26	,896
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	11,5	13,6	4,4	19,0	10,6	32	1,06	,982
Lise ve dengi	21,8	12,6	11,1		14,0	42	,79	,813
Yüksekokul ve üstü	28,7	11,7	14,4	4,8	16,9	51	,80	,895
Toplam	87	103	90	21		301		
Anne Eğitimi								
Okuryazar değil	14,6	22,3	33,3	50,0	25,3	77	1,51	,941
Okula gitmedi fakat okuryazar	5,6	20,4	6,7	31,8	12,8	39	1,38	,935
İlkokul terk	7,9	3,9	11,1	9,1	7,6	23	1,30	1,020
İlkokul mezunu(5 yıllık)	33,7	33,0	40,0	4,5	33,2	101	1,08	,833
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	7,9	12,6	2,2		7,2	22	,77	,612
Lise ve dengi	16,9	4,9	5,6	4,5	8,6	26	,69	,928
Yüksekokul ve üstü	13,5	2,9	1,1		5,3	16	,31	,602
Toplam	89	103	90	22		304		
Baba Mesleği								
İşsiz, çalışmıyor	1,3	3,3	6,3		3,4	9	1,44	,726
Çiftçi	1,3	2,2	6,3	11,1	3,8	10	1,80	,919
İşçi, SSK'lı, SSK emeklisi	29,9	41,3	36,7	38,9	36,5	97	1,21	,889
SSK'lı orta düzey yönetici	7,8	1,1			2,6	7	,14	,378
Esnaf, işveren, serbest meslek ve BAĞKUR emeklisi	28,6	27,2	24,1	11,1	25,6	68	1,01	,855
Memur ve ES emeklisi	31,2	25,0	26,6	38,9	28,2	75	1,15	,982
Toplam	77	92	79	18		266		
Boş hücre bulunduğu F değeri hesaplanmamıştır.								

Öğretmenlerin çocukları için okulöncesi eğitim tercihleri 34. tabloda verilmektedir.

Tablo 34

Öğretmenlerin Çocukları İçin Okulöncesi Eğitim Tercihleri

	f	%
Okul öncesi eğitime göndermedim	31	10,0
Devlet anaokulu yarım veya tam gün	107	34,4
Özel kreş, anaokulu	37	11,9
Özel okula bağlı anaokulu	8	2,6
Kayıp Değer	128	41,2
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin çocukları için okul öncesi eğitim tercihinde

- Cinsiyet,
- aylık gelir ve
- ebeveyn eğitime

göre farklılaşmakta olup;

- Branş,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn mesleği,
- sendika üyeliği,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri ve
- seküler eğilimlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 35

Öğretmenlerin Çocuklarını Gönderdikleri veya Gönderiyor Oldukları Okul Öncesi Eğitime Göre Dağılımı

	Okul Öncesi Eğitime Göndermedim %	Devlet Anaokulu Yarım veya Tam Gün %	Özel Kreş, Anaokulu %	Özel Okula Bağlı Anaokulu %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyeti								
Erkek	29,0	53,3	64,9	75,0	52,5	96	2,28	,721
Kadın	71,0	46,	35,1	25,0	47,5	87	1,94	,705
Toplam	31	107	37	8		183		
F, p.	10,289,.002							
Aylık Gelir								
1750TL	45,2	14,4	13,5		18,9	34	1,74	,710
2250TL	9,7	15,4	16,2	12,5	14,4	26	2,19	,694
2750TL	12,9	15,4	8,1	25,0	13,9	25	2,12	,781
3250TL	9,7	36,5	18,9		26,7	48	2,08	,454
3750TL	12,9	7,7	18,9		10,6	19	2,16	,765
4250TL	9,7	6,7	10,8	12,5	8,3	15	2,20	,862
4750TL ve üstü		3,8	13,5	50,0	7,2	13	3,00	,816
Toplam	31	104	37	8		180		
Anne Eğitimi								
Okuryazar değil	30,0	36,2	19,4	25,0	31,3	56	2,04	,660
Okula gitmedi fakat okuryazar	20,0	20,0			15,1	27	1,78	,424
İlkokul terk	3,3	8,6	11,1	12,5	8,4	15	2,33	,724
İlkokul mezunu (5 yıllık)	36,7%	23,8	41,7	50,0	30,7	55	2,22	,854
İlköğretim. (8 yıllık)	6,7	3,8	16,7	12,5	7,3	13	2,46	,877
Lise ve dengi	3,3	4,8	11,1		5,6	10	2,30	,675
Yüksekokul ve üstü		2,9			1,7	3	2,00	,000
Toplam	30	105	36	8		179		

(Tablo 35 Devam)

Baba Eğitimi								
Okuryazar değil	3,4	9,6	5,4		7,3	13	2,08	,494
Okula gitmedi fakat okuryazar	3,4	15,4			9,6	17	1,94	,243
İlkokul terk	24,1	15,4	8,1	12,5	15,2	27	1,93	,730
İlkokul mezunu (5 yıllık)	44,8	28,8	32,4	37,5	32,6	58	2,09	,801
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	6,9	8,7	13,5	25,0	10,1	18	2,39	,850
Lise ve dengi	3,4	7,7	27,0	12,5	11,2	20	2,55	,686
Yüksekokul ve üstü	13,8	14,4	13,5	12,5	14,0	25	2,12	,726
Toplam	29	104	37	8		178		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.								

Öğretmenlerin çocukları için ilköğretim tercihleri 36. tabloda verilmektedir.

Tablo 36

Öğretmenlerin Çocukları İçin İlköğretim Tercihleri

	f	%
Devlet okulu	137	44,1
Özel okul	21	6,8
Kayıp Değer	153	49,2
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin çocukları için ilköğretim tercihi

- Cinsiyet,
- Konum,
- aylık gelir ve
- anne eğitimine

göre farklılaşmakta olup;

- branş,

- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- baba eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- sendika üyeliği,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri ve
- seküler eğilimleri

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Aylık geliri yüksek olan ve anna eğitim düzeyi yüksek olan öğretmenler arasında çocuğunun ilköğretim eğitimi için özel okulu tercih etme eğiliminin görece daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Ayrıca kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere görece çocukları için ilköğretim tercihinde özel okulları seçme oranının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 37

Öğretmenlerin Çocuklarını Gönderdikleri veya Gönderiyor Oldukları İlköğretime Göre Dağılım

	Devlet Okulu%	Özel Okul %	Toplam%	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyet						
Kadın	48,2	76,2	51,9	82	1,20	,399
Erkek	51,8	23,8	48,1	76	1,07	,250
Toplam	137	21		158		
F,,p	5,865,,017					
Şu Anki Konum						
Devlet kurumunda idareci	2,9		2,5	4	1,00	,000
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	91,2	76,2	89,2	140	1,11	,319
Özel okulda öğretmen	2,2	19,0	4,5	7	1,57	,535
Dershanede öğretmen	2,2	4,8	2,5	4	1,25	,500
Ücretli öğretmen	1,5		1,3	2	1,00	,000
Toplam	136	21		157		

(Tablo 37 Devam)

Aylık Gelir						
1750TL	23,7		20,5	32	1,00	,000
2250TL	13,3	9,5	12,8	20	1,10	,308
2750TL	13,3	23,8	14,7	23	1,22	,422
3250TL	30,4	4,8	26,9	42	1,02	,154
3750TL	11,9	9,5	11,5	18	1,11	,323
4250TL	5,2	19,0	7,1	11	1,36	,505
4750TL ve üstü	2,2	33,3	6,4	10	1,70	,483
Toplam	135	21		156		
Anne Eğitimi						
Okuryazar değil	36,8	9,5	33,1	52	1,04	,194
Okula gitmedi fakat okuryazar	16,9		14,6	23	1,00	,000
İlkokul terk	8,8	14,3	9,6	15	1,20	,414
İlkokul mezunu(5 yıllık)	25,0	52,4	28,7	45	1,24	,435
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	7,4	9,5	7,6	12	1,17	,389
Lise ve dengi	2,9	14,3	4,5	7	1,43	,535
Yüksekokul ve üstü	2,2		1,9	3	1,00	,000
Toplam	136	21		157		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.						

Öğretmenlerin çocukları için ortaöğretim tercihleri 38. tabloda verilmektedir.

Tablo 38

Öğretmenlerin Çocukları İçin Ortaöğretim Tercihleri

	f	%
Meslek Ve Teknik Liseler	1	,3
Devlet Genel Lise	16	5,1
Devlet Anadolu Lisesi	36	11,6
Devlet Fen Lisesi	5	1,6
Özel Anadolu Veya Fen Lisesi	6	1,9
Kayıp Değer	247	79,4
Toplam	311	100,0

Öğretmenlerin cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev, yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri, seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre çocuklarını gönderdikleri veya gönderiyor oldukları orta öğretim dağılımı arasında belirgin düzeyde anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Öğretmenlerin cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri, seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre olanakları olsa çocuklarını gönderecekleri okul ve üniversite dağılımı arasında anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

4.4.6. Öğretmenlerin Yerleşim ve Konut Tercihi

Öğretmenlerin **YERLEŞİM ve KONUT TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin oturum yeri tercihleri 39. tabloda verilmektedir.

Tablo 39

Öğretmenlerin Oturum Yeri (İlçe Merkezi) Tercihleri

	f	%
Çukurova	124	39,8
Sarıçam	2	,6
Seyhan	137	44,1
Yüreğir	35	11,3
Kayıp Değer	13	4,2
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin oturduğu semt ve mahalle

- Branş,

- doğduğu köy, kent,
- aylık gelir,
- servet (şehirde ev sahipliği),
- servet (köy, dağ, yayla evi sahipliği),
- servet (tarla, bağ, bahçe sahipliği)
- anne eğitimi,
- siyasal eğilimleri ve
- seküler eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- konum,
- doğduğu bölge,
- baba eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet (otomobil ve diğer taşınmazlar)
- sendika üyeliği ve
- etnodini eğilimlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 40

Öğretmenlerin Yerleşim Yeri (Oturduğu İlçeye) Göre Dağılım

	Seyhan%	Çukurova%	Yüreğir%	Sarıçam%	Toplam%	Toplam Sayı
Branşı						
Matematik	13,9	12,1	2,9		11,8	35
Fen, FKB	11,7	14,5	8,8	50,0	12,8	38
Meslek, Bil. Tek.	10,2	9,7	11,8		10,1	30
Sınıf Öğr, OO Öğr.	26,3	23,4	26,5		24,9	74
Türkçe, Türk Dili	8,8	12,9	14,7		11,1	33
Sos.Bil., Tarih, Coğ.	8,8	6,5	17,6		8,8	26
Fesefe Grb, PDR	8,0	9,7	5,9		8,4	25
Y.Dil	6,6	6,5	5,9		6,4	19
Din	1,5			50,0	1,0	3
Resim, Müzik, Bed. Eğ.	4,4	4,8	5,9		4,7	14
Toplam	137	124	34	2		297
Doğduğu Köy-Kent						
İl merkezi	55,9	57,3	31,4	50,0	53,5	159
İlçe merkezi	25,7	22,6	37,1		25,6	76
Bucak, nahiye	3,7	4,0	2,9	50,0	4,0	12
Köy	14,7	16,1	28,6		16,8	50
Toplam	136	127		35	2	297
Servet (Ev Sahipliği)						
Yok	43,8	27,4	56,2	100,0	38,5	107
Var	56,2	72,6	43,8		61,5	171
Toplam	128	117	32	1		278
Servet (Köy, dağ, yay la evi Sahipliği)						
Yok	93,8	93,2	93,8		93,2	259
Var	6,2	6,8	6,2	100,0	6,8	19
Toplam	128	117	32	1		278
Servet(tarla, bağ, bahçe Sahipliği)						
Yok	93,8	91,5	93,8		92,4	257
Var	6,2	8,5	6,2	100,0	7,6	21
Toplam	128	117	32	1		278

Öğretmenlerin oturum yeri olarak tercih ettikleri kent/yerleşimleri 41. tabloda verilmektedir.

Tablo 41

Öğretmenlerin Oturum Yeri (İl/Kent) Tercihleri

	f	%
Şu an yaşadığım yerde	141	45,3
Memleketimde	33	10,6
Daha büyük bir kentte(Ankara,İstanbul..vb)	56	18,0
Yurt dışında	39	12,5
Kayıp Değer	42	13,5
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin olanakları olsa yaşamayı istediği yer

- Doğduğu bölge ve
- seküler eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş,
- konum,
- doğduğu köy, kent
- ebeveyn eğitimi
- ebeveyn mesleği,
- aylık gelir,
- servet
- siyasal eğilimleri
- sendika üyeliği ve
- etnodini eğilimlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Öğretmenlerin konut tercihleri 43. tabloda verilmektedir.

Tablo 43

Öğretmenlerin Konut Tercihleri

	f	%
Müstakil yerleşik mahalle	45	14,5
Apartman dairesi	11	3,5
Müstakil dubleks	139	44,7
Özel güvenlikli site	83	26,7
Kayıp Değer	33	10,6
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin olanakları olsa yaşamayı istediği ev

- Cinsiyet,
- branş ve
- doğduğu köy-kente

göre farklılaşmakta olup;

- Konum,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi
- ebeveyn mesleği,
- aylık gelir,
- servet,
- siyasal eğilimleri,
- sendika üyeliği,
- etnodini eğilimleri ve
- seküler eğilimleri

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Öğretmenlerin evin niteliği tercihleri 45. tabloda verilmektedir.

Tablo 45

Öğretmenlerin Evin Niteliği Tercihleri

	f	%
Mümkün olsa her şeyin en lüksünü	51	16,4
Lüks, büyük bir ev tercih ederim	108	34,7
Küçük kullanışlı bir ev tercih ederim	129	41,5
Kayıp Değer	23	7,4
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin olanakları olsa yaşamayı istediği evin niteliği

- Cinsiyet,
- anne eğitimi,
- servet(ev sahipliği) ve
- sendika üyeliğine

göre farklılaşmakta olup;

- Branş,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- baba eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- aylık gelir,
- servet (diğer taşınmazlar),
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri ve
- seküler eğilimlerine

(Tablo 46 Devam)

	Mümkün Olsa Her Şeyin En Lüksü%	Lüks, Büyük Bir Ev%	Küçük Kullanışlı Bir Ev%	Toplam%	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Anne eğitimi							
Okuryazar değil	26,0	21,7	28,0	25,3	71	2,31	,767
Okula gitmedi fakat okuryazar	4,0	10,4	20,8	13,9	39	2,62	,590
İlkokul terk	6,0	6,6	9,6	7,8	22	2,41	,734
İlkokul mezunu(5 yıllık)	44,0	34,9	25,6	32,4	91	2,11	,767
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	6,0	9,4	4,8	6,8	19	2,16	,688
Lise ve dengi	8,0	10,4	7,2	8,5	24	2,21	,721
Yüksekokul ve üstü	6,0	6,6	4,0	5,3	15	2,13	,743
Toplam	50	106	123		281		
F, p.	2,529,.021						

4.4.7. Öğretmenlerin Ulaşım Tercihleri

Öğretmenlerin **ULAŞIM TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin ulaşım tercihleri 47. tabloda verilmektedir.

Tablo 47

Öğretmenlerin Ulaşım Tercihleri

İşe, Okula Servisle Gitme	f	%
Hayır	302	97,1
Evet	8	2,6
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
İşe, Okula Özel Araçla Gitme		
Hayır	164	52,7
Evet	146	46,9
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
İşe, Okula Dolmuşla, Halk Otobüsüyle Gitme		
Hayır	196	63,0
Evet	114	36,7
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
İşe, Okula Yürüyerek Gitme		
Hayır	264	84,9
Evet	46	14,8
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin ulaşım tercihleri (işe, okula özel araçlarıyla gitme)

- Konum,
- aylık gelir
- anne mesleği ve
- anne eğitimine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,

- branş
- doğduğu köy, kent
- doğduğu bölge,
- baba eğitimi
- baba mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri
- etnodini eğilimleri
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 48

Öğretmenlerin Ulaşım Tercihine (İşe, Okula Özel Araçla Gitme) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Okul/Dershanedeki Konumu				
Devlet kurumunda idareci	2,4	1,4	1,9	6
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	66,5	76,6	71,2	220
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	3,0	,7	1,9	6
Özel okulda öğretmen	4,9	11,7	8,1	25
Dershanede öğretmen	17,7	9,0	13,6	42
Ücretli öğretmen	5,5	,7	3,2	10
Toplam	164	145		309
X ² Pearson df., p.	17,986, 5, 000			
Aylık Gelir				
1750TL	41,6	13,8	28,1	84
2250TL	15,6	10,3	13,0	39
2750TL	10,4	18,6	14,4	43
3250TL	14,3	28,3	21,1	63
3750TL	12,3	9,7	11,0	33
4250TL	3,9	9,0	6,4	19
4750TL ve üstü	1,9	10,3	6,0	18
Toplam	154	145		299
X ² Pearson df., p.	44,775, 6, 000			

(Tablo 48 Devam)

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Anne Eğitimi				
Okuryazar değil	31,9	18,2	25,4	77
Okula gitmedi fakat okuryazar	10,0	16,1	12,9	39
İlkokul terk	5,6	9,1	7,3	22
İlkokul mezunu(5 yıllık)	30,6	36,4	33,3	101
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	8,8	5,6	7,3	22
Lise ve dengi	9,4	7,7	8,6	26
Yüksekokul ve üstü	3,8	7,0	5,3	16
Toplam	160	143		303
X ² -Pearson df., p.	12,527,6,.051			
Anne İşi				
Ev kadını	73,4	80,9	76,9	223
İşsiz, çalışmıyor	13,0	2,9	8,3	24
Çiftçi	,6		,3	1
İşçi, SSK'lı, SSK emeklisi	3,2	4,4	3,8	11
Esnaf, işveren, serbest meslek ve BAĞKUR emeklisi	3,2	1,5	2,4	7
Memur ve ES emeklisi	6,5	10,3	8,3	24
Toplam	154	136		290
X ² -Pearson df., p.	12,682,5,.027			

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin ulaşım tercihleri (işe, okula dolmuş, halk otobüsüyle gitme)

- Konum ve
- aylık gelire

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,

- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 49

Öğretmenlerin Ulaşım Tercihine (İşe, Okula Dolmuş/Halk Otobüsüyle Gitme) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Okul/Dershaneadaki Konumu				
Devlet kurumunda idareci	2,6	,9	1,9	6
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	75,4	64,0	71,2	220
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	1,5	2,6	1,9	6
Özel okulda öğretmen	12,3	,9	8,1	25
Dershane öğretmen	7,7	23,7	13,6	42
Ücretli öğretmen	,5	7,9	3,2	10
Toplam	195	114		309
X ² Pearson df., p.	40,066, 5, 000			
Aylık Gelir				
1750TL	21,1	41,0	28,1	84
2250TL	12,9	13,3	13,0	39
2750TL	14,9	13,3	14,4	43
3250TL	25,8	12,4	21,1	63
3750TL	9,8	13,3	11,0	33
4250TL	7,7	3,8	6,4	19
4750TL ve üstü	7,7	2,9	6,0	18
Toplam	194	105		299
X ² Pearson df., p.	20,570, 6, 002			

4.4.8. Öğretmenlerin Sağlık Tercihleri

Öğretmenlerin SAĞLIK HİZMETİ TERCİHLERİ cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin sağlık tercihleri 50. tabloda verilmektedir.

Tablo 50

Öğretmenlerin Sağlık Tercihleri

Aile Hekimliği	f	%
Hayır	156	50,2
Evet	154	49,5
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
Devlet Hastaneleri		
Hayır	224	72,0
Evet	86	27,7
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
Araştırma Hastaneleri		
Hayır	263	84,6
Evet	47	15,1
Toplam	1	,3
Kayıp değer	311	100,0
Toplam		
Özel Sağlık Kabinleri Ve Özel Hastaneler		
Hayır	207	66,6
Evet	103	33,1
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
Tam Teşekküllü Özel Hastaneler		
Hayır	241	77,5
Evet	69	22,2
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin sağlık hizmetlerini karşılama sıklığı

- Cinsiyet

göre farklılaşmakta olup;

- Konum,
- Branş,
- aylık gelir,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 51

Öğretmenlerin Sağlık Hizmetlerini Karşılama Sıklığına Göre Dağılım

	Hemen hiç%	Yılda bir-iki defa%	Son üç ayda bir-iki defa%	Ayda iküç veya daha sık%	Toplam%	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyet								
Kadın	32,1	55,6	66,7	60,0	57,4	175	1,44	,674
Erkek	67,9	44,4	33,3	40,0	42,6	130	1,21	,744
Toplam	28	160	102	15		305		
F,p.	8,104,.005							

Ancak öğretmenlerin “devlet hastaneleri, araştırma hastaneleri, özel hastaneler”e gitme durumu; cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri, seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

4.4.9. Öğretmenlerin Televizyon Tercih ve Eğilimleri

Öğretmenlerin **TV TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimi, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin televizyon tercih ve eğilimleri (televizyon izleme süresi) cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri,seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Öğretmenlerin izledikleri televizyon program türleri farklılaşmakta mıdır? Bunun için önce 42.Soruda öğretmenlerin televizyon programlarını ölçmek üzere sekiz madde kullanılmıştır.

Tablo 52

Öğretmenlerin Televizyon Programlarını İzleme Sıklığına Göre Aritmetik Ortalama, Standart Sapma Ve Sıklık Dağılımı

	0.Hiç	Nadiren	Zaman zaman	Çoğu zaman	4.Her zaman	Toplam	ArtçOrt.	Std. Sp.
Haberler ve haber programları	16	15	32	107	131	301	3,07	1,104
Bilim, sanat, siyaset içerikli tartışma programları	48	28	93	88	44	301	2,17	1,258
Belgesel programları	56	44	105	55	41	301	1,94	1,273
Sinemalar	63	30	117	64	27	301	1,87	1,224
Diziler	83	79	79	47	13	301	1,44	1,206
Yarışmalar	121	75	75	21	9	301	1,08	1,094
Magazin programları	202	70	23	5	1	301	,45	,736
Müzik programları	117	60	80	25	19	301	1,23	1,227

Faktör analizlerine göre ise bu maddeler iki boyuta ayrılmıştır. Bunlar; haber ve tartışma nitelikli program ve eğlence nitelikli programdır.

Tablo 53

Öğretmenlerin Televizyon Programlarını İzleme Sıklığına Göre Faktör Dağılımı

	F1	F2	Fak. Kor	Tot. Kor	Com.
Eğlence Nit. Prog. İzleme					
Sinemalar	,639	,224	,670	,454	.46
Yarışmalar	,687	,189	,713	,484	.51
Müzik programları	,668	,102	,684	,458	.46
Diziler	,697	-,145	,665	,441	.51
Magazin programları	,620	-,025	,606		.39
Açk. Var.	44,674				
Crnn. Alfa	,689				
Haber ve Tartışma Nit. Prog. İzleme					
Haberler ve haber programları	,060	,724	,757	,459	.53
Bilim, sanat, siyaset içerikli tartışma programlar	,063	,843	,853	,597	.72
Belgesel programları	,068	,749	,735	,444	.57
Açk. Var.		61,391			
Crnn. Alfa		,683			

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin televizyonda eğlence nitelikli program izleme sıklığı

- Cinsiyet ve
- etnodini eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- Konum,
- branş,
- aylık gelir ,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,

- ebeveyn mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri,
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir

Tablo 54

Öğretmenlerin Televizyon Tercih ve Eğilimlerine (Eğlence Nitelikli Programı) Göre Dağılım

	Çok düşük (0-3) %	Düşük (4-7) %	Orta (8-12)%	Yüksek (13-16) %	Çok yüksek (17-20) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyeti									
Kadın	23,8	24,1	40,7	41,0	61,0		175	2,2914	,86482
Erkek	76,2	75,9	59,3	59,0	39,0		126	1,9841	,79984
Toplam	21	29	108	83	59		301		
F. p.	9,845, . 002								
Etnodini Eğilimleri									
Nadiren katılıyorum (3-5)	6,7	12,9	14,5			11,8	28	2,3214	,66964
Kısmen katılıyorum (6-9)	35,6	40,6	28,9	25,0		34,9	83	2,1446	,75114
Katılıyorum (10-13)	37,8	27,7	44,6	50,0	100,0	36,6	87	2,3563	,88891
Çok katılıyorum (14-16)	8,9	10,9	10,8	25,0		10,9	26	2,3462	,84580
Toplam	45	101	83	8	1		238		
	Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.								

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin televizyon tercihi(haber, tartışma nitelikli program izleme sıklığı)

- Cinsiyet ,
- Servet (otomobil sahipliği) ve

- seküler eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- Konum,
- branş,
- aylık gelir ,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi
- ebeveyn mesleği,
- servet (diğer taşınmazlar),
- etnodini eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere görece haber tartışma nitelikli programları izleme oranlarının düşük olduğu. Fakat bu durumun tersi olarak eğlence nitelikli programları izleme oranının kadın öğretmenlerde görece erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

4.4.10. Öğretmenlerin Gazete Tercih ve Eğilimleri

Öğretmenlerin **GAZETE TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin gazete tercihleri 56. tabloda verilmektedir.

Tablo 56

Öğretmenlerin Gazete Tercihleri (İnternette gazete takip etme)

	f	%
Hayır	78	25,1
Evet birini	79	25,4
Evet, iki ve daha fazla	146	46,9
Kayıp değer	8	2,6
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin gazete tercih ve eğilimi (internette gazete takip etme sıklığı)

- Cinsiyete

göre farklılaşmakta olup;

- Konum,
- branş,
- aylık gelir ,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri,

- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere görece internetten gazete takip etme oranlarının düşük olduğu gözlenmiştir.

Tablo 57

Öğretmenlerin Gazete Tercih ve Eğilimlerine (İnternetten Gazete Takip etme) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet birini%	Evet, iki ve daha fazla%	Toplam%	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyeti							
Erkek	32,1	36,7	51,4	42,6	129	1,39	794
Kadın	67,9	63,3	48,6	57,4	174	1,10	,840
Toplam	78	79	146		303		
F, p.	8,879, . ,003						

Öğretmenlerin günlük gazete alma durumları 58. tabloda verilmektedir.

Tablo 58

Öğretmenlerin Günlük Gazete Alma Durumları

	f	%
Hayır	129	41,5
Evet birini	139	44,7
Evet, iki ve daha fazla	21	6,8
Kayıp değer	22	7,1
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin gazete tercih ve eğilimi (günlük gazete alma)

- Anne eğitimi ve
- anne mesleğine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet
- konum,
- branş,
- aylık gelir ,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- baba eğitimi,
- baba mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

4.4.11. Öğretmenlerin Okuma Tercih ve Eğilimleri

Öğretmenlerin **OKUMA TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimi, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin haftalık/aylık dergi takip etme durumları 60. tabloda verilmektedir.

Tablo 60

Öğretmenlerin Haftalık/Aylık Dergi Takip Etme Durumları

	f	%
Hayır, hiç	140	45,0
Birini düzenli alıyorum	51	16,4
Düzenli değil fakat birini alıyorum	71	22,8
İki ve daha fazla alıyorum	12	3,9
Düzenli değil fakat iki ve daha fazla alıyorum	24	7,7
Kayıp değer	13	4,2
Toplam	311	100,0

Öğretmenlerin süreli yayın takip etme oranının düşük olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin okuma tercih ve eğilimleri (haftalık/aylık dergi takip etme) cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri,seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Öğretmenlerin yıllık kitap okuma sayısı 61. tabloda verilmektedir.

Tablo 61

Öğretmenlerin Yıllık Kitap Okuma Sayısı

	f	%
Okumadım	8	2,6
1 kitap	11	3,5
2-3 kitap	62	19,9
4-5 kitap	71	22,8
6-10 kitap	75	24,1
11 ve daha fazla	79	25,4
Kayıp Değer	5	1,6
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin yıllık kitap okuma sayısı

- Cinsiyet
- branş ve
- seküler eğilime

göre farklılaşmakta olup;

- Konum,
- aylık gelir,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Öğretmenlerin okuma tercih ve eğilimlerinden (roman, öykü, şiir, aile eğitimi, anı, seyahat, mesleki kitaplar) 63. tabloda verilmiştir.

Tablo 63

Öğretmenlerin Okuma Tercih Ve Eğilimleri (Roman, Öykü, Şiir, Aile Eğitimi, Anı, Seyahat, Mesleki Kitaplar)

Roman, Öykü Kitabı	f	%
Hayır	69	22,2
Evet	238	76,5
Kayıp değer	4	1,3
Toplam	311	100,0
Aile Eğitimi		
Hayır	226	72,7
Evet	81	26,0
Kayıp değer	4	1,3
Toplam	311	100,0
Aksiyon, Bilim Kurgu		
Hayır	242	77,8
Evet	66	21,2
Kayıp değer	3	1,0
Toplam	311	100,0
Anı, Seyahat		
Hayır	250	80,4
Evet	57	18,3
Kayıp değer	4	1,3
Toplam	311	100,0
Bilim, Teknik		
Hayır	237	76,2
Evet	70	22,5
Kayıp değer	4	1,3
Toplam	311	100,0
Şiir		
Hayır	232	74,6
Evet	75	24,1
Kayıp değer	4	1,3
Toplam	311	100,0
Dini		
Hayır	267	85,9
Evet	40	12,9
Kayıp değer	4	1,3
Toplam	311	100,0

(Tablo 63 Devam)

Roman, Öykü Kitabı	f	%
Akademik, Bilimsel		
Hayır	228	73,3
Evet	79	25,4
Kayıp değer	4	1,3
Toplam	311	100,0
Mesleki		
Hayır	199	64,0
Evet	108	34,7
Kayıp değer	4	1,3
Toplam	311	100,0

Öğretmenlerin okuma tercih ve eğilimlerinden (roman, öykü, şiir, aile eğitimi, anı, seyahat, mesleki kitaplar) cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev, yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri, seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin okuma tercih ve eğilimlerinden (bilim teknik kitapları)

- Branşa

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet
- konum,
- aylık gelir,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri,

- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 64

Öğretmenlerin Okuma Tercih ve Eğilimlerine(Bilim, Teknik) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Branşı				
Matematik	11,1	13,2	11,6	35
Fen, FKB	8,9	26,5	12,9	39
Meslek, Bil. Tek.	8,5	19,1	10,9	33
Sınıf Öğr, OÖ Öğr.	27,2	17,6	25,1	76
Türkçe, Türk Dili	12,8	4,4	10,9	33
Sos.Bil., Tarih, Coğ.	8,5	8,8	8,6	26
Fesefe Grb, PDR	8,5	7,4	8,3	25
Y.Dil	7,7	1,5	6,3	19
Din	1,3		1,0	3
Resim, Müzik, Bed. Eğ.	5,5	1,5	4,6	14
Toplam	235	68		303
	Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.			

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin okuma tercih ve eğilimleri (dini kitaplar)

- Branş,
- etnodini eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,

- konum,
- aylık gelir ,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- seküler eğilimlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 65

Öğretmenlerin Okuma Tercih ve Eğilimlerine (Dini) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Branşı				
Matematik	10,6	17,5	11,6	35
Fen, FKB	13,7	7,5	12,9	39
Meslek, Bil. Tek.	10,3	15,0	10,9	33
Sınıf Öğr. OÖ Öğr.	25,1	25,0	25,1	76
Türkçe, Türk Dili	10,6	12,5	10,9	33
Sos.Bil., Tarih, Coğ.	8,0	12,5	8,6	26
Fesefe Grb, PDR	9,1	2,5	8,3	25
Y.Dil	7,2		6,3	19
Din		7,5	1,0	3
Resim, Müzik, Bed. Eğ.	5,3		4,6	14
Toplam	263	40		303
Etnodini Eğilimleri				
Hiç katılmıyorum (0–2)	6,6		5,8	14
Nadiren katılıyorum (3–5)	12,7	3,3	11,6	28
Kısmen katılıyorum (6–9)	36,3	16,7	33,9	82
Katılıyorum (10–13)	36,3	46,7	37,6	91
Çok katılıyorum (14–16)	8,0	33,3	11,2	27
Toplam	212	30		242

(Tablo 65 Devam)

Siyasal Eğilimleri				
AKP	,7	55,0	7,3	12
CHP	66,0	25,0	61,0	100
MHP	12,5	15,0	12,8	21
DTP	9,7		8,5	14
Diğer sağ bir parti	2,1		1,8	3
Diğer sol bir parti	9,0	5,0	8,5	14
Toplam	144	20		164
	Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.			
Sendika Üyeliği				
Sendika üyeliğim yok	43,0	37,8	42,3	119
Eğitim Bir Sen	3,7	21,6	6,0	17
Türk Eğitim Sen	17,2	27,0	18,5	52
Eğitim İş	6,1	5,4	6,0	17
Eğitim Sen	29,9	8,1	27,0	76
Toplam	244	37		281
X ² Pearson df., p.	24,635, 4, .000			

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin okuma tercih ve eğilimleri (bilimsel, akademik kitaplar)

- Cinsiyet,
- branş
- doğduğu köy, kent ve
- seküler eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- Konum,
- aylık gelir ,
- doğduğu bölge,

- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 66

Öğretmenlerin Okuma Tercih ve Eğilimlerine (Bilimsel, Akademik) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Cinsiyet				
Kadın	65,8	36,7	58,3	179
Erkek	34,2	63,3	41,7	128
Toplam	228	79		307
X ² Pearson df., p.	20,410 ^a , 1,000			
Doğduğu Köy/Kent				
İl merkezi	54,0	48,1	52,5	160
İlçe merkezi	27,9	17,7	25,2	77
Bucak, nahiye	4,9	2,5	4,3	13
Köy	13,3	31,6	18,0	55
Toplam	226	79		305
X ² Pearson df., p.	14,482, 3, 002			
Seküler Eğilim				
Hiç katılmıyorum (0–2)	3,7	4,6	4,0	10
Nadiren katılıyorum (3–5)	10,1	10,8	10,3	26
Kısmen katılıyorum (6–9)	33,0	23,1	30,4	77
Katılıyorum (10–13)	37,2	27,7	34,8	88
Çok katılıyorum (14–16)	16,0	33,8	20,6	52
	188	65		253
X ² Pearson df., p.	10,458 ^a , 4, 0.33			

(Tablo 66 Devvam)

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Branş				
Matematik	12,1	10,1	11,6	35
Fen, FKB	12,9	12,7	12,9	39
Meslek, Bil. Tek.	10,7	11,4	10,9	33
Sınıf Öğr. OÖ Öğr.	25,9	22,8	25,1	76
Türkçe, Türk Dili	13,4	3,8	10,9	33
Sos.Bil.,Tarih,Coğrafya	7,1	12,7	8,6	26
Felsefe Grb.,PDR	6,2	13,9	8,3	25
Y.Dil	7,6	2,5	6,3	19
Din	,4	2,5	1,0	3
Resim, Müzik, Beden Eğ.	3,6	7,6	4,6	14
Toplam	224	79		303
X ² Pearson df., p.	18,611 ^a ,9, .029			

4.4.12. Öğretmenlerin Sosyo-Kültürel Etkinlik Tercihleri

21.soruda öğretmenlerin kültürel, sosyal aktivitelere katılma durumlarını ölçmek üzere yirmi iki madde kullanılmıştır.

Tablo 67

Öğretmenlerin Aşağıdaki Etkinliklere Katılma Sıklığına Göre Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Sıklık Dağılımı

	0 Hiç	Son yıl 1-2 kez	Son üç ayda 1-2 kez	Ayda 1-2 kez	Haftalık 1-2 kez	Toplam	Art. Ort.	Std. Sp.
Kül. San. Etk.								
Konsere gitme	157	96	40	11	3	307	,72	,893
Tiyatroya gitme	113	118	43	28	5	307	1,00	1,011
Opera ve baleye gitme	282	19	4	2		307	,11	,402
Sinemaya gitme	48	87	68	83	21	307	1,81	1,192
Alış. Ver. Etk.								
Metro, Real, Carrfoursa ziyareti	40	35	65	100	63	303	2,37	1,295
Ailece dışarıda yemek	43	42	47	129	43	304	2,29	1,283
Arkadaşlarla dışarıda yemek	69	51	50	87	47	307	1,98	1,415
Kahve. Cafe Git. Etk.								
Kahvehaneye/cafelere gitme	157	31	27	44	48	307	1,36	1,626
Kâğıt oyunu, okey, tavla vb.	178	45	22	29	33	307	1,02	1,455
Spor. Etk.								
Satranç, dama oynamak	177	52	26	27	25	307	,95	1,390
Futbol/ Basketbol/ Voleybol oynama	202	31	12	22	39	306	,92	1,508
Avcılık Etk.								
Avcılık, atıcılık, dağcılık, yelken, su kayağı... vb yapmak	278	18	4	2	5	307	,17	,634
Balık tutma	256	33	9	3	6	307	,27	,743
Yürüyüş Etk.								
Yürüyüş yapmak	53	16	30	38	170	307	3,07	1,764
Bilgisayar-İnternet kullanma	21	4	7	16	258	306	4,13	1,375
Plates, jimnastik, tenis..vb	236	22	13	14	22	307	,59	1,253
Camiye, cem evine gitme	229	22	11	14	30	306	,69	1,378

(Tablo 68 Devam)

	F1	2	3	4	5	6	F7	Fak. Kor	Tot. Kor.	Com.
Alış. Ver. Etk.										
Metro, Real, Carrfoursa ziyareti	-,005	,818	,168	-,028	-,005	,080	,076	,502	,533	.71
Ailece dışarıda yemek	,114	,789	-,126	,146	,063	-,073	-,006	,490	,505	.68
Arkadaşlarla dışarıda yemek	,331	,639	,224	,004	,009	,061	,010	,625	,483	.57
Açk. Var.		61,96								
Crnn. Alfa		.69								
Kahve. Cafe Git. Etk.										
Kahvehaneye/cafelere gitme	,111	,143	,838	-,006	,056	,139	,005	,583	,543	.76
Kağıt oyunu, okey, tavla vb.	-,026	,048	,826	,136	,140	-,016	,089	,556	,543	.73
Açk. Var.			77,138							
Crnn. Alfa			.70							
Spor. Etk.										
Satranç, dama oynamak	,101	,070	,059	,697	,031	,073	,147	,393	,308	.53
Futbol/ Basketbol/ Voleybol oynama	,107	,060	,089	,641	,193	,227	-,152	,414	,308	.55
Açk. Var.				65,380						
Crnn. Alfa				.47						
Avcılık Etk.										
Avcılık, atçılık, dağcılık, yelken, su kayağı... vb yapmak	,022	,102	,006	,049	,839	-,032	,026	,525	,497	.72
Balık tutma	,025	-,089	,293	,201	,710	,027	,106	,640	,497	.65
Açk. Var.					74,870					
Crnn. Alfa					.66					

(Tablo 68 Devam)

	F1	2	3	4	5	6	F7	Fak. Kor	Tot. Kor.	Com.
Yürüyüş Etk.										
Yürüyüş yapmak	,054	-,064	,058	,193	-,170	,699	,139	,450	,237	.59
Bilgisayar-İnternet kullanma	,185	,101	,149	,067	,066	,573	-,238	,375	,210	.46
Plates, jimnastik, tenis..vb	,364	,205	-,192	-,379	,290	,458	,151	,489	,124	.67
Camiye, cem evine gitme	-,380	,019	-,085	,349	,287	,443	,064	,492	,134	.56
Açk. Var.						26,242				
Crnn. Alfa						.33				
Müzik Etk.										
Piyano, keman kullanmak	,069	,052	,090	-,064	,011	,006	,881	,527	,358	.80
Gitar, saz ..vb enstrüman kullanmak	,072	,042	,018	,473	,286	-,012	,610	,490	,358	.68
Açk. Var.							67,927			
Crnn. Alfa							.38			

4.4.12.1. Öğretmenlerin Kültür Sanat Tercih ve Eğilimleri

Öğretmenlerin **KÜLTÜR ve SANAT TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin kültür, sanat eğilimleri

- Branş,
- konum,
- ebeveyn eğitimi,
- servet (otomobil sahipliği) ve
- siyasal eğilime

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- aylık gelir,
- ebeveyn mesleği,
- servet (diğer taşınmazlar),
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir

(Tablo 69 Devam)

	Hiçbir zaman (0-2) %	Nadir en(3-5) %	Zaman zaman (6-9) %	Çoğu zaman (10-12) %	Hemen her zaman (13-15) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Otomobil Sahipliği									
Yok	25,0	28,0	39,6	80,0	33,3	30,0	86	2,0581	,92488
Var	75,0	72,0	60,4	20,0	66,7	70,0	201	1,7960	,79573
Toplam	108	118	53	5	3		287		
F, p.	5,916,016								
Siyasal Eğilimleri									
AKP	14,6	6,4				7,3	12	1,4167	,51493
CHP	54,2	62,8	66,7		50,0	61,0	100	2,0100	,77192
MHP	20,8	10,3	8,3			12,8	21	1,6667	,73030
DTP	2,1	11,5	11,1			8,5	14	2,2143	,57893
Diğer sağ bir parti	4,2	1,3				1,8	3	1,3333	,57735
Diğer sol bir parti	4,2	7,7	13,9		50,0	8,5	14	2,4286	1,01635
Toplam	48	78	36		2		164		
Baba Eğitimi									
Okuryazar değil	4,4	5,9	5,3			5,1	15	1,8667	,74322
Okula gitmedi fakat okuryazar	13,3	5,0	3,5			7,7	23	1,4348	,66237
İlkokul terk	15,9	8,4	10,5			11,4	34	1,6471	,77391
İlkokul mezunu(5 yıllık)	37,2	37,8	22,8		33,3	34,0	101	1,7426	,75701
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	10,6	10,9	8,8	20,0		10,4	31	1,8387	,82044
Lise ve dengi	8,8	11,8	26,3	40,0	33,3	14,1	42	2,2857	,96993
Yüksekokul ve üstü	9,7	20,2	22,8	40,0	33,3	17,2	51	2,1765	,88783
Toplam	113	119	57	5	3		297		

(Tablo 68 Devam)

	Hiçbir zaman (0-2) %	Nadir en(3-5) %	Zaman zaman (6-9) %	Çoğu zaman (10-12) %	Hemen her zaman (13-15) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Anne Eğitimi									
Okuryazar değil	33,0	21,8	21,4			25,3	76	1,6711	,73735
Okula gitmedi fakat okuryazar	16,1	12,1	10,7			13,0	39	1,6923	,73104
İlkokul terk	4,5	8,1	8,9	40,0		7,3	22	2,1818	,90692
İlkokul mezunu(5 yıllık)	33,0	35,5	26,8	20,0	66,7	33,0	99	1,8586	,85726
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	6,2	8,1	7,1	20,0		7,3	22	1,9545	,84387
Lise ve dengi	5,4	11,3	10,7			8,7	26	2,0000	,69282
Yüksekokul ve üstü	1,8	3,2	14,3	20,0	33,3	5,3	16	2,6875	1,01448
Toplam	112	124	56	5	3		300		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.									

4.4.12.2. Öğretmenlerin Yürüyüş ve Sportif Tercih ve Eğilimleri

Öğretmenlerin **SPORTİF TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin sportif eğilimleri

- Cinsiyete

göre anlamlı farklılaşmakta olup;

- Branş,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- aylık gelir,
- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenmemiştir.

Erkek öğretmenlerde avcılık sporuna katılma oranı kadın öğretmenlerin katılımından görece yüksektir ve sahilde evi olan öğretmenlerde avcılık sporuyla ilgilenme oranının görece yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 70

Öğretmenlerin Sportif Eğilimlerine Göre Dağılım

	Hiçbir zaman (0-1) %	Nadiren (2-3) %	Zaman zaman (4-5) %	Çoğu zaman (6-8) %	Hemen her zaman (9-10) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyeti									
Erkek	29,1	43,8	69,6	88,5	25,0	42,5	130	2,2154	84577
Kadın	70,9	56,2	30,4	11,5	75,0	57,5	176	1,4318	1,18115
Toplam	182	48	46	26	4		306		
F, p.	45,735,.000								

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin avcılık eğilimleri

- Cinsiyet,
- branş,
- servet (sahilde ev) ve
- baba eğitime

göre farklılaşmakta olup;

- Konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- aylık gelir ,
- anne eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet(diğer taşınmazlar),
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin avcılık eğilimleri

- Cinsiyet,
- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre farklılaşmakta olup;

- Branş,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- aylık gelir,
- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- etnodini eğilimlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

(Tablo 72 Devam)

	Hiçbir zaman (0-3) %	Nadiren (4-7) %	Zaman zaman (8-10) %	Çoğu zaman (11-14) %	Hemen her zaman (15-18) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Seküler Eğilim									
Hiç katılmıyorum (0-2)		2,9	2,7	7,7	14,3	4,0	10	3,4000	,96609
Nadiren katılıyorum (3-5)		7,4	7,2	23,1	14,3	10,3	26	3,3462	,84580
Kısmen katılıyorum (6-9)	35,7	26,5	34,2	26,9	42,9	31,0	78	2,8974	,90582
Katılıyorum (10-13)	42,9	36,8	33,3	34,6		34,1	86	2,7791	,85956
Çok katılıyorum (14-16)	21,4	26,5	22,5	7,7	28,6	20,6	52	2,6923	,85264
Toplam	14	68	111	52	7		252		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.									

Öğretmenlerin siyasal eğilim ve sendika üyeliği dışındaki diğer değişkenler ile öğretmenlerin yürüyüş yapma oranı arasında anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin avcılık eğilimleri

- Aylık gelir ,
- ebeveyn eğitimi ve
- anne mesleğine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş,

- konum,
- doğduğu köy, kent
- doğduğu bölge,
- baba mesleği,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 73

Öğretmenlerin Yüzme Eğilimlerine Göre Dağılım

	Hiçbir zaman (0-1) %	Nadiren (2-3) %	Zaman zaman (4-5) %	Çoğu zaman (6-8) %	Hemen her zaman (9-10) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Aylık Gelir									
1750TL	45,0	26,3	24,5	17,1	20,0	28,3	83	2,1325	,99720
2250TL	20,0	12,1	9,6	14,3		13,0	38	2,1842	1,03598
2750TL	11,7	17,2	11,7	20,0	20,0	14,7	43	2,4884	1,03215
3250TL	11,7	25,3	19,1	22,9	40,0	20,5	60	2,5500	,98161
3750TL	5,0	9,1	16,0	14,3	20,0	11,3	33	2,7576	,93643
4250TL	6,7	5,1	10,6			6,5	19	2,3158	,82007
4750TL ve üstü		5,1	8,5	11,4		5,8	17	2,9412	,74755
Toplam	60	99	94	35	5		293		

(Tablo 73 Devam)

	Hiç bir zaman (0-1) %	Nadiren (2-3) %	Zaman zaman (4-5) %	Çoğu zaman (6-8) %	Hemen her zaman (9-10) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Anne Eğitimi									
Okuryazar değil	37,1	31,3	12,8	24,3	25,0	25,7	76	2,1316	1,02427
Okula gitmedi fakat okuryazar	14,5	15,2	11,7	10,8		13,2	39	2,2564	,93803
İlkokul terk	3,2	9,1	8,5	8,1		7,4	22	2,5455	,85786
İlkokul mezunu (5 yıllık)	27,4	31,3	40,4	29,7	25,0	33,1	98	2,4694	,94383
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	11,3	3,0	6,4	10,8	25,0	7,1	21	2,4762	1,28915
Lise ve dengi	3,2	8,1	12,8	2,7	25,0	8,1	24	2,6250	,87539
Yüksekokul ve üstü	3,2	2,0	7,4	13,5		5,4	16	2,9375	,99791
Toplam	62	99	94	37	4		296		
Baba Eğitimi									
Okuryazar değil	6,5	7,2	3,2	2,7		5,1	15	2,0667	,88372
Okula gitmedi fakat okuryazar	11,3	9,3	6,5	2,7		7,8	23	2,0435	,87792
İlkokul terk	9,7	13,4	11,8	10,8		11,6	34	2,3824	,92162
İlkokul mezunu(5 yıllık)	37,1	34,0	34,4	32,4	25,0	34,5	101	2,3564	,99583
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	11,3	14,4	6,5	5,4	25,0	10,2	30	2,2000	,99655
Lise ve dengi	16,1	10,3	11,8	21,6	50,0	14,0	41	2,5610	1,20517
Yüksekokul ve üstü	8,1	11,3	25,8	24,3		16,7	49	2,7551	,87870
Toplam	62	97	93	37	4		293		

(Tablo 73 Devam)

	Hiçbir zaman (0-1) %	Nadiren (2-3) %	Zaman zaman (4-5) %	Çoğu zaman (6-8) %	Hemen her zaman (9-10) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Anne İşi									
Ev kadını	74,1	78,5	78,3	73,0	100,0	77,1	219	2,4338	,99952
İşsiz, çalışmıyor	8,6	12,9	3,3	10,8		8,5	24	2,2500	,98907
Çiftçi	1,7					,4	1	1,0000	.
İşçi, SSK'lı, SSK emeklisi	6,9	3,2	4,3			3,9	11	2,0000	,89443
Esnaf, işveren, serbest meslek ve BAĞKUR emeklisi	3,4	3,2	2,2			2,5	7	2,0000	,81650
Memur ve ES emeklisi	5,2	2,2	12,0	16,2		7,7	22	2,9091	,97145
Toplam	58	93	92	37	4		284		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.									

4.4.12.3. Öğretmenlerin Kahvehane/Cafe Eğilimleri

Öğretmenlerin **KAHVEHANE/CAFE TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin kahvehane/cafes eğilimleri cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri,seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

4.4.12.4. Öğretmenlerin Alışveriş Eğilimleri

Öğretmenlerin cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre ALIŞVERİŞ TERCİHLERİ farklılaşmakta mıdır?

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin alışveriş eğilimleri

- Cinsiyet,
- konum,
- ebeveyn eğitimi,
- anne mesleği ve
- aylık gelire

göre farklılaşmakta olup;

- Branş,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- baba mesleği,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 74

Öğretmenlerin Alışveriş Eğilimlerine Göre Dağılım

	Hiçbir zaman (0-2) %	Nadiren (3-5) %	Zaman zaman (6-7) %	Çoğu zaman (8-10) %	Hemen her zaman (11-13) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Cinsiyet									
Kadın	40,6	52,9	60,0	63,5	64,7	57,9	175	3,2400	1,14450
Erkek	59,4	47,1	40,0	36,5	35,3	42,1	127	2,9055	1,23078
Toplam	32	70	70	96	34		302		
F,,p	5,898,.016								
Okul/Dershane deki Konumu									
Devlet kurumunda idareci		4,3		3,2		2,0	6	3,0000	1,09545
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	87,5	72,9	78,6	69,5	50,0	72,1	217	2,9677	1,17216
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen		2,9	1,4	1,1	2,9	1,7	5	3,2000	1,30384
Özel okulda öğretmen		1,4	7,1	12,6	17,6	8,0	24	3,9583	,80645
Dershanede öğretmen	9,4	11,4	8,6	13,7	29,4	13,3	40	3,4750	1,28078
Ücretli öğretmen	3,1	7,1	4,3			3,0	9	2,2222	,66667
Toplam	32	70	70	95	34		301		
Aylık Gelir									
1750TL	45,2	35,3	22,	25,8	18,2	28,3	83	2,8072	1,23425
2250TL	16,1	17,6	16,2	8,6	6,1	13,0	38	2,7368	1,10733
2750TL	9,7	8,8	16,2 %	17,2	18,2	14,3	42	3,3810	1,12515
3250TL	16,1	26,5	19,1	18,3	27,3	21,2	62	3,1129	1,21608
3750TL	3,2	7,4	14,7	11,8	18,2	11,3	33	3,4848	1,06423
4250TL	9,7	1,5	7,4	9,7		6,1	18	3,1111	1,13183
4750TL ve üstü		2,9	4,4	8,6	12,1	5,8	17	3,8235	,95101
Toplam	31	68	68	93	33		293		

4.4.12.5. Öğretmenlerin Tatil Eğilimleri

Öğretmenlerin **TATİL TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin tatil eğilimleri 75. tabloda verilmektedir.

Tablo 75

Tatil Eğilimleri

Evde Geçirme	f	%
Hayır	189	60,8
Evet	121	38,9
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
Memleketlerinde Geçirme		
Hayır	192	61,7
Evet	118	37,9
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
Turistlik, Tarihi Geziyle Geçirme		
Hayır	136	43,7
Evet	174	55,9
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0
Yurt Dışında Geçirme		
Hayır	291	93,6
Evet	19	6,1
Kayıp değer	1	,3
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin tatili memlekette geçirme eğilimleri

- Doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge ve

- anne eğitimine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş,
- konum,
- ebeveyn mesleği,
- baba eğitimi,
- servet,
- aylık gelir,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 76

Öğretmenlerin Tatil Eğilimlerine (Memlekette Geçirme) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Doğduğu Köy-Kent				
İl merkezi	58,9	42,4	52,6	162
İlçe merkezi	23,2	28,0	25,0	77
Bucak, nahiye	3,2	6,8	4,5	14
Köy	14,7	22,9	17,9	55
Toplam	190	118		308
X ² Pearson df., p.	9,280,3,.026			
Doğ. Bölge				
Marmara	,6	4,7	2,2	6
Ege	,6	5,6	2,5	7
Akdeniz	78,4	59,8	71,2	198
İç Anadolu	2,9	4,7	3,6	10
Karadeniz	1,8	2,8	2,2	6
Güneydoğu	9,4	6,5	8,3	23
Doğu Anadolu	6,4	15,9	10,1	28
Toplam	171	107		278
X ² Pearson df., p.	22,238,6,.001			

(Tablo 76 Devam)

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Anne Eğitimi				
Okuryazar değil	23,7	27,4	25,1	76
Okula gitmedi fakat okuryazar	7,5	21,4	12,9	39
İlkokul terk	10,2	3,4	7,6	23
İlkokul mezunu(5 yıllık)	31,2	36,8	33,3	101
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	8,6	5,1	7,3	22
Lise ve dengi	10,8	5,1	8,6	26
Yüksekokul ve üstü	8,1	,9	5,3	16
Toplam	186	117		303
X ² Pearson df., p.	27,030, 6,.000			

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin tatili tarihi turistik yerde geçirme eğilimleri

- Konum,
- doğduğu köy, kent,
- ebeveyn eğitimi,
- anne mesleği,
- siyasal eğilimleri ve
- etnodini eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş,
- baba mesleği,
- doğduğu bölge
- servet,
- aylık gelir,
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 77

Öğretmenlerin Tatil Eğilimlerine (Tarihi, Turistlik Yerde Geçirme) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Şu Anki Konum				
Devlet kurumunda idareci	1,5	2,3	1,9	6
Devlet kurumunda kadrolu öğretmen	76,5	67,1	71,2	220
Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen	1,5	2,3	1,9	6
Özel okulda öğretmen	3,7	11,6	8,1	25
Dershanede öğretmen	11,8	15,0	13,6	42
Ücretli öğretmen	5,1	1,7	3,2	10
Toplam	136	173		309
X ² Pearson df., p.	10,692,5,.058			
Doğduğu Köy-Kent				
İl merkezi	42,2	60,7	52,6	162
İlçe merkezi	28,1	22,5	25,0	77
Bucak, nahiye	5,9	3,5	4,5	14
Köy	23,7	13,3	17,9	55
Toplam	135	173		308
X ² Pearson df., p.	11,480,3,.009			
Baba Eğitimi				
Okuryazar değil	7,6	3,0	5,0	15
Okula gitmedi fakat okur yazar	11,4	4,8	7,7	23
İlkokul terk	15,9	7,7	11,3	34
İlkokul mezunu(5 yıllık)	37,9	31,5	34,3	103
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	11,4	10,1	10,7	32
Lise ve dengi	6,1	20,2	14,0	42
Yüksekokul ve üstü	9,8	22,6	17,0	51
Toplam	132	168		300
X ² Pearson df., p.	30,359,6,.000			
Anne Eğitimi				
Okuryazar değil	37,3	15,4	25,1	76
Okula gitmedi fakat okuryazar	16,4	10,1	12,9	39
İlkokul terk	6,0	8,9	7,6	23
İlkokul mezunu(5 yıllık)	31,3	34,9	33,3	101
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	3,7	10,1	7,3	22
Lise ve dengi	3,0	13,0	8,6	26
Yüksekokul ve üstü	2,2	7,7	5,3	16
Toplam	134	169		303
X ² Pearson df., p.	34,891,6,.000			

(Tablo 77 Devam)

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Anne İşi				
Ev kadını	77,8	76,2	76,9	223
İşsiz, çalışmıyor	6,3	9,8	8,3	24
Çiftçi	,8		,3	1
İşçi, SSK'lı, SSK emeklisi	7,1	1,2	3,8	11
Esnaf, işveren, serbest meslek ve BAĞKUR emeklisi	2,4	2,4	2,4	7
Memur ve ES emeklisi	5,6	10,4	8,3	24
Toplam	126	164		290
X ² Pearson df., p.	10,908,5,.053			
Siyasal Eğilim				
AKP	11,8	4,1	7,3	12
CHP	52,9	67,0	61,2	101
MHP	17,6	9,3	12,7	21
DTP	11,8	6,2	8,5	14
Diğer sağ bir parti		3,1	1,8	3
Diğer sol bir parti	5,9	10,3	8,5	14
Toplam	68	97		165
	Boş hücre bulunduğundan X ² değeri hesaplanmamıştır.			
Etnodini Eğilim				
Hiç katılmıyorum (0-2)	1,8	8,9	5,7	14
Nadiren katılıyorum (3-5)	12,8	10,4	11,5	28
Kısmen katılıyorum (6-9)	36,7	32,6	34,4	84
Katılıyorum (10-13)	33,0	40,7	37,3	91
Çok katılıyorum (14-16)	15,6	7,4	11,1	27
Toplam	109	135		244
X ² Pearson df., p.	10.463,4,.033			

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin tatili yurtdışında geçirme eğilimleri

- Aylık gelire

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,

- ebeveyn mesleği,
- servet,
- siyasal eğilimleri,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 78

Öğretmenlerin Tatil Eğilimlerine (Yurt Dışında Geçirme) Göre Dağılım

	Hayır%	Evet%	Toplam%	Toplam Sayı
Aylık Gelir				
1750TL	28,8	21,1	28,3	85
2250TL	13,9		13,0	39
2750TL	13,5	26,3	14,3	43
3250TL	22,1	5,3	21,0	63
3750TL	11,4	5,3	11,0	33
4250TL	5,7	15,8	6,3	19
4750TL ve üstü	4,6	26,3	6,0	18
Toplam	281	19		300
	Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.			

Öğretmenlerin aylık gelirleri dışındaki diğer değişkenler ile öğretmenlerin tatili yurt dışında geçirme oranı arasında anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

4.4.13. Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeyleri

Öğretmenlerin **TÜKETİM TERCİHLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin tüketim kalemleri ve harcamaları 79. tabloda verilmektedir.

Tablo 79

Tüketim Kalemleri Ve Harcamaları

Yıllık Kiraları	f	%
2000 ve altı	4	1,3
2001-4000	19	6,1
4001-6000	33	10,6
6001 ve üstü	8	2,6
Kayıp Değer	247	79,4
Toplam	311	100,0
Aylık Elektrik Faturası		
50 ve altı	41	13,2
51-150	205	65,9
151-250	21	6,8
251-350	4	1,3
Kayıp Değer	40	12,9
Toplam	311	100,0
Aylık Su Faturası		
50 ve altı	239	76,8
51-100	26	8,4
101 ve üstü	1	,3
Kayıp değer	45	14,5
Toplam	311	100,0
Aylık Sabit Telefon Faturası		
50 ve altı	159	51,1
51-99	5	1,6
100 ve üstü	2	,6
Kayıp Değer	145	46,6
Toplam	311	100,0
Aylık Cep Telefon Faturası		
50 ve altı	171	55,0
51-100	92	29,6
101-200	9	2,9
201 ve üstü	2	,6
Kayıp Değer	37	11,9
Toplam	311	100,0

(Tablo 79 Devam)

	f	%
Aylık Kredi Kartı Faturası		
500 ve altı	95	30,5
501-1000	80	25,7
1001-1500	34	10,9
1501-2000	5	1,6
2001-2500	5	1,6
Kayıp Değer	86	27,7
Toplam	311	100,0
Aylık Mağaza Faturası		
200 ve altı	53	17,0
201-400	24	7,7
401-600	7	2,3
601 ve üstü	5	1,6
Kayıp Değer	222	71,4
Toplam	311	100,0
Aylık Kablolu Tv Faturası		
30 ve altı	76	24,4
31-60	15	4,8
61 ve üstü	6	1,9
Kayıp Değer	214	68,8
Toplam	311	100,0
Aylık İnternet Faturası	113	36,3
30 ve altı	114	36,7
31-60	79	25,4
61 ve üstü	5	1,6
Kayıp Değer		
Toplam	311	100,0
Yıllık Eğitim Harcamaları		
1000 ve altı	82	26,4
1500-5000	69	22,2
5500-10000	18	5,8
10500 ve üstü	9	2,9
Kayıp Değer	133	42,8
Toplam	311	100,0

(Tablo 79 Devam)

	f	%
Yıllık Sağlık Harcamaları		
1000 ve altı	133	42,8
1100-2000	26	8,4
2100 ve üstü	10	3,2
Kayıp Değer	142	45,7
Toplam	311	100,0
Yıllık Konut Harcamaları		
2000 ve altı	33	10,6
2500-5000	38	12,2
5500-10000	25	8,0
10500	5	1,6
Kayıp Değer	210	67,5
Toplam	311	100,0
Yıllık Gıda Harcamaları		
2000	55	17,7
2500-5000	75	24,1
5500-10000	48	15,4
10500 ve üstü	9	2,9
Kayıp Değer	124	39,9
Toplam	311	100,0
Yıllık Giyim Harcamaları		
1500 ve altı	92	29,6
1550-3000	80	25,7
3050-5000	13	4,2
5050 ve üstü	2	,6
Kayıp Değer	124	39,9
Toplam	311	100,0
Yıllık Tatil Harcamaları		
1500 ve altı	70	22,5
1550-3000	49	15,8
3050 ve üstü	7	2,3
Kayıp Değer	185	59,5
Toplam	311	100,0

(Tablo 79 Devam)

	f	%
Yıllık Diğer Harcamaları		
2000 ve altı	30	9,6
2500-5000	19	6,1
5500-8000	5	1,6
8500 ve üstü	7	2,3
Kayıp Değer	250	80,4
Toplam	311	100,0

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin tüketim kalemleri ve harcamaları (aylık elektrik tüketimi)

- Aylık gelire

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- konum,
- branş,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge ,
- ebeveyn eğitimi
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 80

Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeylerine (Aylık Elektrik Tüketimi) Göre Dağılım

	50 ve altı%	51– 150%	151– 250%	251– 350%	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Aylık Gelir								
1750TL	48,8	25,6	5,3		27,4	72	1,74	,475
2250TL	14,6	13,1	10,5		12,9	34	1,88	,478
2750TL	14,6	15,1	5,3		14,1	37	1,86	,419
3250TL	17,1	22,6	26,3	25,0	22,1	58	2,00	,530
3750TL	4,9	11,1	15,8	25,0	10,6	28	2,11	,567
4250TL		7,0	15,8		6,5	17	2,18	,393
4750TL ve üstü		5,5	21,1	50,0	6,5	17	2,47	,717
Toplam	41	199	19	4		263		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.								

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin tüketim kalemleri ve harcamaları (aylık kredi kartı ödemesi)

- Aylık gelire

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- konum,
- branş,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- ebeveyn eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendika üyeliğine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 81

Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeylerine (Aylık Kredi Kartı Ödeme) Göre Dağılım

	500 ve altı %	501– 1000 %	1001 – 1500 %	1501 – 2000 %	2001 – 2500 %	5250 1 ve üstü %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortala ma	SS
Aylık Gelir										
1750 TL	47,9	23,4	5,9		20,0	16,7	30,3	67	1,46	,89 3
2250 TL	12,8	9,1	11,8		20,0		10,9	24	1,79	1,0 21
2750 TL	7,4	15,6	8,8	20,0		16,7	10,9	24	2,08	1,1 39
3250 TL	10,6	28,6	41,2	40,0	40,0		22,6	50	2,28	,97 0
3750 TL	9,6	11,7	14,7	40,0	20,0	16,7	12,2	27	2,26	1,3 18
4250 TL	6,4	7,8	5,9			16,7	6,8	15	2,00	1,3 09
4750 TL ve üstü	5,3	3,9	11,8			33,3	6,3	14	2,50	1,6 98
Toplam	94	77	34	5	5	6		221		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.										

Öğretmenlerin tüketim kalemleri ve harcama düzeyleri (aylık su,sabit tlf,cep tlf, mağaza,kablolu tv ve internet faturası) cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri,seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin tüketim kalemleri ve harcamaları (yıllık eğitim harcaması)

- Aylık gelir ve
- sendika üyeliğine

göre farklılaşmakta olup;

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin tüketim kalemleri ve harcamaları (yıllık tatil harcaması)

- Aylık gelir ve
- anne eğitime

göre anlamlı farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- konum,
- branş,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- baba eğitimi
- ebeveyn mesleği,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri,
- sendikal tercihleri ve
- siyasal eğilimlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Öğretmenlerin aylık gelirleri ile yıllık tatil harcamaları arasında ve annelerinin eğitimi arasında doğru orantı olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda geliri düşük olan öğretmenlerin tatil ihtiyacından önce farklı ihtiyaçlara öncelik verdikleri söylenebilir. Genel itibariyle sınıfsal konum, üretim ilişkisinin neresinde yer alındığıyla belirlense de harcama kalemleri ve harcama oranında sınıfsal konumlanışın birincil olmasa da göstergeleri olarak algılanabilir. Bu bağlamda öğretmenlerin küçük burjuva sınıfında konumlandığını söyleyebiliriz.

Tablo 83

Öğretmenlerin Tüketim Kalemleri ve Harcama Düzeylerine (Yıllık Tatil Harcaması) Göre Dağılım

	1500TL ve altı%	1550– 3000 TL %	3050 TL ve üstü%	Toplam%	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Aylık Gelir							
1750TL	31,9	6,1		20,0	25	1,12	,332
2250TL	8,7	14,3	28,6	12,0	15	1,73	,704
2750TL	13,0	12,2		12,0	15	1,40	,507
3250TL	27,5	32,7		28,0	35	1,46	,505
3750TL	11,6	14,3	14,3	12,8	16	1,56	,629
4250TL	2,9	12,2	14,3	7,2	9	1,89	,601
4750TL ve üstü	4,3	8,2	42,9	8,0	10	2,00	,816
Toplam	69	49	7		125		
Anne Eğitimi							
Okuryazar değil	29,4	14,3		21,8	27	1,26	,447
Okula gitmedi fakat okuryazar	19,1	12,2		15,3	19	1,32	,478
İlkokul terk	4,4	10,2	42,9	8,9	11	2,00	,775
İlkokul mezunu (5 yıllık)	32,4	38,8	14,3	33,9	42	1,50	,552
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	8,8	6,1	14,3	8,1	10	1,50	,707
Lise ve dengi	2,9	14,3	28,6	8,9	11	2,00	,632
Yüksekokul ve üstü	2,9	4,1		3,2	4	1,50	,577
Toplam	68	49	7		124		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.							

Öğretmenlerin tüketim kalemleri ve harcama düzeyleri (yıllık eğitim,sağlık, konut,giyim,gıda harcaması) cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri,seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

4.4.14. Genel Değerlendirme

Bu bölümde öğretmenlerin eğilimleri ve mevcut konumlarının bu eğilimlere etkileri eş tercihi (hangi sınıf-zümre, eğitim meslek grubundan vb), çocuk tercihi ve çocukları için eğitim tercihi, konut ve yerleşim tercihi, tüketim tercihi, sendika üyeliği, siyasal görüşleri, etnodini ve seküler eğilimleri vb) ele alarak ayırt edici bir durumun ortaya çıkıp çıkmadığına bakılmıştır. Elde edilen veriler şu noktaları göstermiştir.

- Kadın Öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre roman okuma oranının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.
- Kadın Öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre aile eğitimi hakkında kitap okuma oranının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.
- Kadın Öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre bilim teknik kitabı okuma oranının daha düşük olduğu gözlenmiştir.
- Kadın Öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre akademik, bilimsel kitap okuma oranının daha düşük olduğu gözlenmiştir.
- Kadın Öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre avcılık ve benzeri etkinliklere katılma sıklığının daha düşük olduğu gözlenmiştir.
- Kadın Öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre doktora gitme sıklığının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.
- Sosyal alan öğretmenleri ile sınıf öğretmenlerinin yıllık kitap okuma oranının diğer branşlara göre daha fazla olduğu gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin işe okula özel araçla gitme durumunda özel okulda çalışanlar ilk sırada yer alırken, devlet kurumunda kadrolu çalışanlar ikinci sırada yer almaktadır. Devlet kurumunda idarecilik yapan öğretmenler ise üçüncü sırada yer alırken, dersane öğretmenleri dördüncü sırada yer almaktadır. Ücretli ve sözleşmeli öğretmenlerde bu oranın oldukça düşük olduğu gözlenmiştir.
- Ücretli ve özel okulda çalışan öğretmenlerde sendikaya üye olmama durumu %100'e yakın olarak gözlenmiştir. Dersane öğretmenlerinde ise bu durum %84 olarak gözlenmiştir. Bu durum Türkiye'de özel sektörde eğitim iş kolunda sendikalaşmanın çok zayıf olduğunu göstermektedir.
- Devlet kurumunda sözleşmeli olarak çalışan öğretmenlerin sendika eylem ve etkinliklerine katılma sıklığının diğer konumlarda çalışan öğretmenlerden

daha fazla olduğu gözlenmiştir. Kanımızca bu durumun açıklayıcısı olarak sözleşmeli öğretmenlerin çalışma ve ekonomik koşullarının diğer öğretmenlere oranla daha düşük olması görülebilir.

- Öğretmenler arasında alış veriş ve benzeri etkinliklere katılma sıklığı göz önüne alındığında özel okulda çalışan öğretmenler ile devlet kurumunda idarecilerin birinci sırada yer aldığı, dersane öğretmenlerinin ikinci sırada yer aldığı ve devlet kurumunda kadrolu çalışan öğretmenlerin ise üçüncü sırada yer aldığı gözlenmiştir.
- Öğretmenler arasında sağlık hizmetlerini devlet hastanelerinden karşılama durumu göz önüne alındığında ücretli ve devlet kurumunda sözleşmeli öğretmenlerin birinci sırada yer aldığı, özel okulda çalışan öğretmenlerin ikinci sırada yer aldığı ve devlet kurumunda kadrolu çalışan öğretmenlerin ise son sırada yer aldığı gözlenmiştir. Bu durum, öğretmenlerin gelirleri ve bu gelirlerine paralel tüketim alışkanlıkları içerisinde yer aldıkları ve orta sınıf özelliği taşıdıkları ile açıklanabilir.
- Ortalama olarak öğretmenlerin % 50'den fazlasının kendi eğitim düzeyine yakın eş tercihinde bulunduğu gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin eşlerinin eğitim düzeyi düştükçe, öğretmenlerin otomobil sahibi olma oranının da düştüğü gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin eşlerinin eğitim düzeyi yükseldikçe, öğretmenlerin hanelerinin aylık gelirinin de arttığı gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin eşleri yoğunluklu olarak memur(emekli sandığı öğretmeni, doktor, müdür/amir vb.) pozisyonda çalışmakta olup elde ettikleri aylık gelir % 80 oranında 3000–3500 TL, % 63 oranında ise bu gelirin 3500 – 4000 TL olduğu gözlenmiştir.
- Çocuk sayısı ikinin üzerinde olan öğretmenlerin genellikle kır kökenli olduğu ve eşlerinin eğitim düzeyinin düşük olduğu gözlenmiştir.
- İki ve daha fazla çocuğu olan öğretmenlerde otomobil sahipliği oranı ortalama olarak % 80'nin üzerinde gözlenirken çocuğu olmayan ve bekar olan öğretmenlerde bu oran % 51 düzeyinde gözlenmiştir.
- Çocuğu olan öğretmenlerde ev sahibi olma oranı ortalama olarak % 70'in üzerinde gözlenirken bekâr ve çocuğu olmayan öğretmenlerde bu oran %35'in altında gözlenmiştir.

- Çocuğu olmayan ve bekâr öğretmenlerde tatillerini tarihi ve turistlik yerde geçirme oranı ortalama olarak %70'in üzerinde gözlenmiştir. Öğretmenlerin çocuk sayısı arttıkça tatilini tarihi turistlik yerde geçirme oranının düştüğü gözlenmiştir.
- Çocuğunu okul öncesi eğitime göndermemede en yüksek oran % 45 ile aylık geliri 1500 - 1999 TL olan öğretmenler olduğu gözlenmiştir. Çocuğunu devlet anaokuluna göndermede en yüksek oran ise % 37 ile aylık geliri 3000 – 3499 TL olan öğretmenler olduğu gözlenmiştir. Çocuğunu özel okula bağı anaokuluna göndermede en yüksek oran ise % 5 ile aylık geliri 4500 TL ve üzeri olan öğretmenler olduğu gözlenmiştir.
- Çocuğunu ilköğretime gönderirken büyük oranda devlet okullarını tercih eden öğretmenlerin aylık gelirlerinin 3000 TL ve altında olduğu gözlenirken özel okulları tercih eden öğretmenlerin ise aylık gelirlerinin ortalama 3500 TL ve üstü olduğu gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin büyük oranda kentleşmenin yoğun olduğu yerlerde yaşamayı tercih ettikleri gözlenmiştir.
- Öğretmenleri % 45'inin şu an yaşadığı yerden memnun olduğu gözlenirken % 18'inin ise olanağı olsa daha büyük bir kentte (Ankara, İstanbul, İzmir...) yaşamayı istediğı gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin olanakları olsa %45'inin müstakil dubleks bir evde % 27'sinin ise özel güvenli site de yaşamayı istediğı gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin olanakları olsa % 42'sinin küçük kullanışlı bir ev tercih ettiğı gözlenirken, % 35'inin lüks büyük bir ev tercih ettiğı % 16'sının ise mümkün olan her şeyin en lüksünü tercih ettiğı gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin olanakları olsa % 65'inin özel ve konforlu hastaneleri tercih ettikleri gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin alış veriş vb etkinliklere katılma oranının ortalama olarak % 50'nin üzerinde olduğu, kahve ve cafe türü etkinliklere, sportif etkinliklere katılma sıklığının düşük olduğu, avcılık ve benzeri etkinliklere katılma oranının hiçe yakın bir düzeyde olduğu, yüzme, yürüyüş vb etkinliklere katılma sıklığının ise zaman zaman gerçekleştirildiğı gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin müzik ve benzeri etkinliklere katılma sıklığının % 90 ile hiçbir zaman düzeyinde olduğu gözlenmiştir.

- Öğretmenler arasında sendika eylem ve etkinliklerine katılma oranının düşük ve siyasal aktör olma eğilimlerinin zayıf olduğu gözlenmiştir.
- Sendika üyeliği olmayan öğretmenlerin büyük oranının annelerinin eğitim düzeyinin yüksek olduğu gözlenmiştir.
- Sendikaya üye olmayan öğretmenlerin % 44'ünün olanakları olsa büyük bir ev tercih ettikleri gözlenmiştir. Eğitim İş sendikası üyesi olan öğretmenlerin % 41 oranı ile mümkün olan her şeyin en lüks evini tercih ederken % 60 oranı ile Eğitim Sen üyesi olan öğretmenlerin küçük kullanışlı bir ev tercih ettiği gözlenmiştir.
- Sendikasız öğretmenlerin % 68'lik oranla 1000TL ve altı yıllık eğitim harcaması diliminde ilk sırada, Eğitim Bir Sen üyesi öğretmenlerin % 60'lık oranla 1500 - 5000TL yıllık eğitim harcaması diliminde ilk sırada, Eğitim Sen üyesi öğretmenlerin % 21'lik oranla 5500 - 10000TL yıllık eğitim harcaması diliminde ilk sırada, Eğitim İş üyesi öğretmenlerin % 25'lik oranla 10500 TL yıllık eğitim harcaması diliminde olduğu gözlenmiştir.
- Çalışmaya katılan öğretmenler arasında % 40'ın üzerinde bir oranla seküler eğilim gözlenirken % 50'nin üzerinde etnodini eğilim olduğu gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin yaklaşık olarak üçte birlik oranında merkez sol parti eğilimi olduğu gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin büyük bir oranla Türkiye'de eğitim sistemi ve okulların ilk üç sorunundan üçünü de eğitim politikalarının yanlışlığı olarak gördükleri gözlenmiştir.

4.5. Öğretmenlerin Mevcut Konum ve Eğilimlerinin Bu Yabancılaşma Düzeylerine Etkileri

Öğretmenlerin **YABANCILAŞMA DÜZEYLERİ** cinsiyet, branş, konum, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, aylık gelirleri, servetleri, ebeveyn meslekleri ve ebeveyn eğitimleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri, sendika üyeliğine göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin yabancılaşma durumlarını ölçmek üzere 50. soruda on sekiz madde kullanılmıştır.

Tablo 84

Öğretmenlerin (son bir-iki ayı) Dikkate Alarak Aşağıdaki Durumları Yaşama Sıklığının Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Sıklık Dağılımı

	0 Hiçbir zaman	1Nadiren	2 Zaman zaman	3 Çoğu zaman	4 Her zaman	Toplam	ArtçOrt.	Std. Sp.
Ders saatleri vereceklerime yetmiyor.	24	64	96	69	30	283	2,06	1,111
Ders saatini doldurmak her zaman mümkün olmuyor	119	88	42	16	3	268	,87	,962
Okulda kendimi enerji dolu hissediyorum	9	24	70	132	49	284	2,66	,965
Öğrencilerle birlikte olmaktan haz alıyorum		9	41	138	105	293	3,16	,774
Kendimi ders anlatırken mutlu hissediyorum	2	6	42	139	101	290	3,14	,787
Öğrencilerle iletişim kurmakta sorun yaşıyorum	115	111	51	7	4	288	,90	,843
Çocuklar/gençler bencil	18	55	111	70	25	279	2,10	1,028
Öğrenciler plan, program bilmiyor	6	26	77	134	37	280	2,61	,906
Öğrencilerin çoğu derslere hiç hazırlıklı değil	5	19	75	140	39	278	2,68	,863
Okulda geçirdiğim zamanın anlamlı geçtiğini düşünüyorum	6	10	53	134	88	291	2,99	,900
Okulda kendimi değerli ve anlamlı hissediyorum	8	19	65	119	74	285	2,81	,988
İlk fırsatta çalıştığım yeri, okulu değiştirmeyi düşünüyorum	99	86	51	18	18	272	1,15	1,180
Öğrencilere verdiğim bilgilerin, yerini bulduğunu ve anlamlı olduğunu düşünüyorum	1	16	64	122	8	287	2,95	,877
Kendi yaşamımı kendim şekillendiriyorum.	3	19	50	131	87	290	2,97	,911
Günlük yaşam içinde savrulup gidiyoruz.	31	73	85	65	25	279	1,93	1,139
Kendimi yaşamın getirdiği sorunlar karşısında çözücü durumda görüyorum	2	16	70	147	49	284	2,79	,817
Yaşamdan zevk alarak verimli çalışıyorum	6	12	76	142	48	284	2,75	,859
Kendimi yaşantımda üretici görüyorum	4	15	55	137	76	287	2,93	,888

Faktör analizlerine göre bu maddeler üç boyuta ayrılmıştır. Bunlar; mesleğine yabancılaşma, öğrenciye yabancılaşma, kendine ve yaşama yabancılaşmadır.

Tablo 85

Öğretmenlerin (son bir-iki ayı) Dikkate Alarak Aşağıdaki Durumları Yaşama Sıklığının Faktör Dağılımı

	F1	2	3	4	F5	Fak. Kor	Tot. Kor.	Com.
Okul. Ken. Ener. Dol. Hissediyorum (mesleğine yabancılaşma)								
Okulda kendimi enerji dolu hissediyorum	,683	,208	-,210	-,056	-,061	.797	.618	.56
Öğrencilerle birlikte olmaktan haz alıyorum	,686	,056	-,160	-,183	,064	.804	.585	.54
Kendimi ders anlatırken mutlu hissediyorum	,769	,049	,013	-,163	,091	.799	.610	.63
Okulda geçirdiğim zamanın anlamlı geçtiğini düşünüyorum	,768	,174	,012	-,151	-,150	.783	.681	.67
Okulda kendimi değerli ve anlamlı hissediyorum	,647	,193	,013	-,027	-,363	.813	.547	.56
Öğrencilere verdiğim bilgilerin, yerini bulduğunu ve anlamlı olduğunu düşünüyorum	,582	,389	-,156	,014	,031	.807	.567	.52
Açk. Var.	54,339							
Crnn. Alfa	,831							
Kendimi Yaşa. Get. Sorun. Karşı. Çözücü Görüyorum(kendine, yaşama yabancılaşma)								
Kendimi yaşamın getirdiği sorunlar karşısında çözücü durumda görüyorum	,063	,707	,091	-,191	,174	.717	.455	.58
Kendi yaşamımı kendim şekillendiriyorum.	,077	,690	-,077	-,126	-,181	.736	.429	.54
Yaşamdan zevk alarak verimli çalışıyorum	,480	,602	-,091	-,016	-,125	.635	.602	.62
Kendimi yaşantımda üretici görüyorum	,396	,681	,051	-,042	-,112	.608	.644	.64
Açk. Var.		56,414						
Crnn. Alfa		,737						
Öğren. İleti. Sorun Yaşıyorum (öğrenciye yabancılaşma)								
Öğrencilerle iletişim kurmakta sorun yaşıyorum	-,175	-,133	,002	,840	,100	.468	.636	.76
Öğrencileri kontrol etmekte sorun yaşıyorum	-,156	-,179	,084	,830	-,010	.468	.636	.75
Açk. Var.				81,824				
Crnn. Alfa				,778				

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin öğrenciye yabancılaşması

- Branş ve
- baba eğitimine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- anne eğitimi
- ebeveyn mesleği,
- aylık gelir,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendikal tercihlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Sınıf Öğretmenlerinde, Okul Öncesi Eğitimi ve Türkçe/Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinde görece öğrenciye yabancılaşma oranının daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu konuda A. Gümüş'ün Güç, İktidar, Sınıf ve Statü Üzerine Bazı Tartışmalar-Mühendis ve Öğretmen örneği çalışmasına da bakıldığında öğretmenlerin büyük çoğunluğunda öğrenci ve topluma yabancılaşma yaşadıkları gözlenmiştir.

Tablo 86

Öğretmenlerin Öğrenciye Yabancılaşma Durumuna Göre Dağılım

	Hiçbir zaman (0-1) %	Zaman zaman (2-4) %	Çoğu zaman (5-6) %	Her zaman (7-8) %	Toplam%	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Branş								
Matematik	11,0	13,2			11,7	33	1,5758	,50189
Fen, FKB	16,5	11,8			13,5	38	1,4474	,50390
Meslek, Bil. Tek.	3,9	16,7	22,2		11,0	31	1,9032	,47292
Sınıf Öğr.,OÖ Öğr.	26,0	22,2	22,2	50,0	24,1	68	1,5735	,63047
Türkçe, Türk Dili	13,4	9,0		50,0	11,0	31	1,5161	,67680
Sos.Bil.,Tarih,Coğrafya	6,3	10,4	11,1		8,5	24	1,7083	,55003
Felsefe Grb.,PDR	12,6	4,2	33,3		8,9	25	1,4800	,71414
Y.Dil	4,7	6,9	11,1		6,0	17	1,7059	,58787
Din		2,1			1,1	3	2,0000	,00000
Resim, Müzik, Beden Eğ.	5,5	3,5			4,3	12	1,4167	,51493
Toplam						282		
Baba Eğitimi								
Okuryazar değil	5,5	4,3	11,1		5,0	14	1,5714	,64621
Okula gitmedi fakat okuryazar	3,1	12,1			7,5	21	1,8095	,40237
İlkokul terk	9,4	12,8	11,1	50,0	11,5	32	1,7187	,68318
İlkokul mezunu(5 yıllık)	33,9	35,5	44,4	50,0	35,1	98	1,6224	,61787
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	12,6	9,2			10,4	29	1,4483	,50612
Lise ve dengi	11,8	14,9	22,2		13,6	38	1,6579	,58246
Yüksekokul ve üstü	23,6	11,3	11,1		16,8	47	1,3830	,53378
Toplam						279		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.								

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin kendine yabancılaşması

- Branş ve
- baba eğitimine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- konum,
- doğduğu köy, kent,

- doğduğu bölge ,
- anne eğitimi
- ebeveyn mesleği,
- aylık gelir,
- servet,
- etnodini eğilimleri,
- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendikal tercihlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 87

Öğretmenlerin Kendine Yabancılaşma Durumuna Göre Dağılım

	Hiçbir zaman (0-1) %	Zaman zaman (2-4) %	Çoğu zaman (5-6) %	Her zaman (7-8) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Branş								
Matematik	11,0	13,2			11,7	33	1,5758	,50189
Fen, FKB	16,5	11,8			13,5	38	1,4474	,50390
Meslek, Bil. Tek.	3,9	16,7	22,2		11,0	31	1,9032	,47292
Sınıf Öğr., OÖ Öğr.	26,0	22,2	22,2	50,0	24,1	68	1,5735	,63047
Türkçe, Türk Dili	13,4	9,0		50,0	11,0	31	1,5161	,67680
Sos.Bil., Tarih, Coğrafya	6,3	10,4	11,1		8,5	24	1,7083	,55003
Felsefe Grb., PDR	12,6	4,2	33,3		8,9	25	1,4800	,71414
Y.Dil	4,7	6,9	11,1		6,0	17	1,7059	,58787
Din		2,1			1,1	3	2,0000	,00000
Resim, Müzik, Beden Eğ.	5,5	3,5			4,3	12	1,4167	,51493
Toplam						282		

(Tablo 87 Devam)

	Hiçbir zaman (0-1) %	Zaman zaman (2-4) %	Çoğu zaman (5-6) %	Her zaman (7-8) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Baba Eğitimi								
Okuryazar değil	5,5	4,3	11,1		5,0	14	1,5714	,64621
Okula gitmedi fakat okuryazar	3,1	12,1			7,5	21	1,8095	,40237
İlkokul terk	9,4	12,8	11,1	50,0	11,5	32	1,7187	,68318
İlkokul mezunu(5 yıllık)	33,9	35,5	44,4	50,0	35,1	98	1,6224	,61787
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	12,6	9,2			10,4	29	1,4483	,50612
Lise ve dengi	11,8	14,9	22,2		13,6	38	1,6579	,58246
Yüksekokul ve üstü	23,6	11,3	11,1		16,8	47	1,3830	,53378
Toplam						279		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.								

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin mesleğine yabancılaşması

- Branş ,
- baba eğitimi ve
- etnodini eğilimlerine

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge,
- anne eğitimi,
- ebeveyn mesleği,
- aylık gelir,
- servet,

- seküler eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendikal tercihlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 88

Öğretmenlerin Mesleğini Algılayışı Ve Mesleğine Yabancılaşmasına Göre Dağılım

	Hiçbir zaman (0-4) %	Zaman zaman (5-10) %	Çoğu zaman (11-15) %	Toplam %	Toplam Sayı	Ortalama	SS
Branş							
Matematik		12,3	11,5	11,2	29	2,4138	,50123
Fen, FKB	5,9	12,3	18,3	14,3	37	2,4865	,55885
Meslek, Bil. Tek.	17,6	10,1	5,8	8,9	23	2,1304	,62554
Sınıf Öğr.,OÖ Öğr.	11,8	25,4	28,8	25,9	67	2,4179	,55457
Türkçe, Türk Dili	5,9	9,4	14,4	11,2	29	2,4828	,57450
Sos.Bil.,Tarih,Coğrafya	5,9	9,4	6,7	8,1	21	2,2857	,56061
Felsefe Grb.,PDR	23,5	9,4	5,8	8,9	23	2,0870	,66831
Y.Dil	17,6	7,2	3,8	6,6	17	2,0588	,65865
Din	5,9	,7	1,0	1,2	3	2,0000	1,00000
Resim, Müzik, Beden Eğ.	5,9	3,6	3,8	3,9	10	2,3000	,67495
Toplam	17	138	104		259		
Baba Eğitimi							
Okuryazar değil		2,2	10,5	5,4	14	2,7857	,42582
Okula gitmedi fakat okuryazar	5,9	9,6	5,7	7,8	20	2,2500	,55012
İlkokul terk	11,8	11,1	10,5	10,9	28	2,3214	,61183
İlkokul mezunu(5 yıllık)	47,1	37,0	29,5	34,6	89	2,2584	,61289
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	5,9	7,4	14,3	10,1	26	2,5385	,58177
Lise ve dengi	11,8	17,0	11,4	14,4	37	2,2703	,56019
Yüksekokul ve üstü	17,6	15,6	18,1	16,7	43	2,3721	,61811
Toplam	17	135	105		257		
Etnodini Eğilim							
Hiç katılmıyorum (0-2)		6,1	5,6	5,5	12	2,4167	,51493
Nadiren katılıyorum (3-5)	12,5	11,3	11,2	11,4	25	2,3200	,62716
Kısmen katılıyorum (6-9)	75,0	36,5	25,8	35,0	77	2,1429	,66321
Katılıyorum (10-13)	12,5	36,5	43,8	37,7	83	2,4458	,54668
Çok katılıyorum (14-16)		9,6	13,5	10,5	23	2,5217	,51075
Toplam	16	115	89		220		
Boş hücre bulunduğundan F değeri hesaplanmamıştır.							

Öğretmenlerin cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri,seküler eğilimleri, siyasal

eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre meslekleriyle ilgili olumlu gördüğü ilk üç özellik (birincisine, ikincisine ve üçüncüsüne) arasında anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin meslekleriyle ilgili olumsuz gördüğü ilk üç özellikten birincisi

- Ebeveyn eğitime

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş ,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- doğduğu bölge ,
- ebeveyn mesleği,
- aylık gelir,
- servet,
- seküler eğilimleri,
- etnodini eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendikal tercihlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 89

Öğretmenlerin Meslekleriyle İlgili Olumsuz Gördüğü İlk Üç Özelliğten Birincisine Göre Dağılım

	Gelirinin az olması %	Kalıplaşmış bir sistem üzerine kurulu olması, tek tip uygulamalar olması%	Toplumda yeterli saygınlığının olmaması %	Öğrencilerin okula ve derslere olan ilgilerinin azalmış olması%	Toplam %	Toplam Sayı
Baba Eğitimi						
Okuryazar değil	6,0	3,9			5,0	14
Okula gitmedi fakat okuryazar	10,4	5,3			8,3	23
İlkokul terk	12,6	7,9	7,1		10,8	30
İlkokul mezunu(5 yıllık)	30,1	48,7	21,4	80,0	35,6	99
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	11,5	10,5			10,4	29
Lise ve dengi	13,7	14,5	14,3		13,7	38
Yüksekokul ve üstü	15,8	9,2	57,1	20,0	16,2	45
Toplam	183	76	14	5		278
Anne Eğitimi						
Okuryazar değil	29,0	20,0	14,3		25,4	71
Okula gitmedi fakat okuryazar	14,0	16,0			13,6	38
İlkokul terk	9,7	5,3			7,9	22
İlkokul mezunu(5 yıllık)	29,0	41,3	35,7	100,0	33,9	95
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)	6,5	6,7			6,1	17
Lise ve dengi	7,5	8,0	21,4		8,2	23
Yüksekokul ve üstü	4,3	2,7	28,6		5,0	14
Toplam	186	75	14	5		280
Boş hücre bulunduğundan X ² değeri hesaplanmamıştır.						

Öğretmenlerin cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev,yazlık...vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri, seküler eğilimleri, siyasal eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-

babalarının eğitimi ve meslekleri ile öğretmenlerin meslekleriyle ilgili olumsuz gördüğü ilk üç özellikten ikincisi ve üçüncüsü, öğretmenlerin yeniden tercih yapacak olsalar tercihleri ve öğretmenlerin toplumda itibar gören ilk üç meslekten birincisi ve üçüncüsü arasında anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin toplumda itibar gören ilk üç meslekten ikincisi

- Anne eğitimi,
- doğduğu bölge ve
- aylık gelire

göre farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş ,
- konum,
- doğduğu köy, kent,
- ebeveyn mesleği,
- baba eğitimi,
- servet,
- seküler eğilimleri,
- etnodini eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendikal tercihlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

Tablo 90

Öğretmenlerin Toplumda İtibar Gören İlk Üç Meslekten İkincisine Göre Dağılım

	%Doktorluk	%Öğretmenlik	%Mühendislik	%Askerlik	%Polislik	%Medyada çalışmak	%Özel şirkette çalışmak	Toplam %	Toplam Sayı
Doğduğu Bölge									
Marmara	100,0	2,4	2,4	1,7				2,4	6
Ege		4,8	2,4				25,0	2,8	7
Akdeniz		68,7	71,4	69,5	60,0	72,7	75,0	69,6	172
İç Anadolu		4,8	2,4	3,4	20,0	9,1		4,0	10
Karadeniz			2,4	6,8				2,4	6
Güneydoğu		4,8	14,3	6,8	20,0	9,1		8,9	22
Doğu Anadolu		14,5	4,8	11,9		9,1		9,7	24
Toplam	1	83	84	59	5	11	4		247
Aylık Gelir									
1750TL		24,7	22,4	30,6	44,4	30,0	50,0	26,5	70
2250 TL		15,1	7,1	19,4	22,2	20,0		13,6	36
2750 TL		15,1	17,6	9,7	22,2	10,0	25,0	14,8	39
3250 TL		18,3	32,9	19,4		10,0		22,0	58
3750 TL		18,3	5,9	8,1		10,0		10,6	28
4250 TL		4,3	11,8	6,5	11,1			7,2	19
4750 TL ve üstü	100,0	4,3	2,4	6,5		20,0	25,0	5,3	14
Toplam	1	93	85	62	9	10	4		264

(Tablo 90 Devam)

	%Doktorluk	%Öğretmenlik	%Mühendislik	%Askerlik	%Polislik	%Medyada çalışmak	%Özel şirkette çalışmak	Toplam %	Toplam Sayı
Anne Eğitimi									
Okuryazar değil		27,7	25,3	20,6	44,4	18,2		24,8	67
Okula gitmedi fakat okuryazar		10,6	13,8	7,9	11,1		60,0	11,5	31
İlkokul terk		4,3	6,9	12,7		18,2		7,4	20
İlkokul mezunu(5 yıllık)		38,3	26,4	42,9	22,2	45,5	40,0	35,2	95
İlköğretim / ortaokul mezunu (8 yıllık)		5,3	11,5	4,8				6,7	18
Lise ve dengi		8,5	9,2	6,3	22,2	18,2		8,9	24
Yüksekokul ve üstü	100,0	5,3	6,9	4,8				5,6	15
Toplam	1	94	87	63	9	11	5		270
Boş hücre bulunduğundan X^2 değeri hesaplanmamıştır.									

4.6. Öğretmenlerin Eğitim Sistemi, Okul ve Öğrencilerin Sorunlarını Değerlendirmesi

Öğretmenlerin cinsiyet, branş, konum, aylık gelir ve servetleri (arabaları, ev, yazlık... vb), sendika üyelikleri, etnodini eğilimleri, seküler eğilimleri, siyasal

eğilimleri bazında öğretmenlerin doğdukları bölgeye, doğdukları yerleşim yerine, anne-babalarının eğitimi ve mesleklerine göre öğretmenlere göre eğitim sistemi, okul ve öğrencilerin öncelikli ilk üç sorunundan birinciye ve ikinciye göre anlamlı bir farklılık gözlenememiştir.

Çapraz tablolara bakıldığında öğretmenlerin toplumda itibar gören ilk üç meslekten ikincisi

- Doğduğu köy, kent ve
- baba mesleğine

göre anlamlı farklılaşmakta olup;

- Cinsiyet,
- branş ,
- konum,
- anne mesleği,
- ebeveyn eğitimi,
- servet,
- aylık gelir,
- seküler eğilimleri,
- etnodini eğilimleri,
- siyasal eğilimleri ve
- sendikal tercihlerine

göre belirgin bir farklılaşma gözlenememiştir.

4.7. Genel Değerlendirme

Bu bölümde öğretmenlerin mevcut konumları (öğretmenlerin cinsiyetleri, branşları, görevdeki konumları, servetleri ve aylık gelirleri) ile eğilimlerinin (eş tercihi(hangi sınıf-zümre, eğitim meslek grubundan vb),çocuk tercihi ve çocukları için eğitim tercihi, konut ve yerleşim tercihi, tüketim tercihi, sendika üyeliği, siyasi görüşleri, etnodini ve seküler eğilimleri vb) öğretmenlerin yabancılaşma düzeyleri (kendine yabancılaşma, öğrenciye yabancılaşma, mesleğine yabancılaşma) üzerinde ayırt edici bir durum yaratıp yaratmadığına bakılmıştır. Elde edilen veriler şu noktaları göstermiştir.

- Öğretmenler % 37,0'ı meslekleriyle ilgili olumlu gördüğü üç özellikten birincisi olarak boş zaman olanağının olmasını,% 26,7'si topluma faydalı bir iş yapıyor olmayı, üçüncüsü olarak da % 42,8'i topluma faydalı bir iş yapıyor olmayı söylemiştir.
- Öğretmenler % 60,8'i meslekleriyle ilgili olumsuz gördüğü üç özellikten birincisi olarak gelirin az olmasını, ikincisi olarak % 37,6'sı öğrencilerin okula ve derslere olan ilgilerinin azalmış olmasını, üçüncüsü olarak da % 49,8'i yaptığı işin maddi ve manevi karşılığını alamamak olduğunu söylemiştir.
- Öğretmenler % 35'lik bir oranla yeniden tercih yapacak olsalar kendi mesleklerini tercih edeceklerini söylemektedirler. Bu bağlamda öğretmenlerin yaklaşık üçte birinin (herhangi bir sebeple) kendi mesleğini yapmaktan memnun olduğunu göstermektedir.% 15,1'i ise güzel sanatlarda bir bölüm, özel yetenekle alan bir bölüm tercih edeceğini söyleyerek yaklaşık altıda birlik bir oranda sanatsal eğilimler içerisinde olduklarını göstermektedirler.
- Öğretmenlerin % 91,6'sı toplumda itibar gören ilk üç meslekten birincisi olarak doktorluğu, ikincisi olarak % 30,9'u öğretmenliği, üçüncüsü olarak % 25,4'ü askerliği görmektedir.
- Öğretmenlerin % 50'ye yakın kısmında öğrenciye zaman zaman yabancılaşma yaşadığı gözlenmiştir.
- Öğretmenlerin % 70'in üzerinde bir kısmında kendine ve mesleğine yabancılaşma yaşadığı gözlenmiştir.

- Öğretmenlerin mevcut konumlarının belirleyicileri olan cinsiyetleri, branşları, görevdeki konumları, servet ve aylık gelirleri, doğdukları bölge, doğdukları yerleşim yeri, seküler ve etnodini eğilimleri, siyasal tercihleri ve sendikal tercihleri ile öğretmenlerin kendine, mesleğine ve öğrenciye yabancılaşması arasında belirgin düzeyde anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır.
- Öğretmenlerin eğilimlerinin belirleyicileri olan eş tercihi, çocuk tercihi ve çocukları için eğitim tercihleri, konut ve yerleşim tercihleri, sendikal tercihleri, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri ile öğretmenlerin kendine, mesleğine ve öğrenciye yabancılaşması arasında belirgin düzeyde anlamlı bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır. Öğretmenlerin kendine, mesleğine ve öğrenciye çeşitli boyutlarda yabancılaşma yaşıyor olmasına rağmen birçok değişkenle yabancılaşmaları arasında anlamlı bir farklılık gözlenememiş olması toplumda yoğun bir kitle kültürünün etkisi ile açıklanabilir. Bu durumla ilintili olarak öğretmenlerde de benzeşme ve niteliksizleşme gözlenmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu araştırmanın temel amacı, öğretmenlerin toplumsal tabakadaki yerlerinin, sınıfsal konumlarının, sosyal yapıdaki yerlerinin ortaya çıkarılması; öğretmenlerin zihin yapıları ile edimleri arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasıdır. Tüm bunların ışığında öğretmenlerin konumları ile algı ve beklentileri arasında bir farklılaşmanın olup olmadığı ve bu durumun bir yabancılaşma yaratıp yaratmadığı, yaratıyorsa yabancılaşmanın düzeyinin ne olduğunun analiz edilip irdelenmesidir.

Bu ana amaca bağlı soru ve alt sorular (hipotez ve alt hipotezler) ile 311 denek üzerinde yapılan analiz sonucunda kısa bir toparlama yapılacak olursa, aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

Öğretmenlerin AİLE KÖKENLERİ

- Doğum yerleri,
- Ebeveyn eğitim ve meslekleri

açısından öğretmenler nasıl bir kökene sahiptir (?) sorusu şu şekilde yanıtlanabilir.

- Öğretmenlerin büyük oranda kent kökenli olduğu, ebeveynlerinin genellikle eğitim düzeyinin düşük ve işçi, memur emeklisi olduğu görülmektedir.
- Öğretmenlerin branşı, görevdeki konumları, servet ve aylık gelirleri üzerinde öğretmenlerin doğduğu yerleşimin ve ebeveynlerinin eğitim düzeyi ve mesleklerinin ayırıcı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.
- Öğretmenlerin annelerinin eğitim düzeyi arttıkça kültür sanat etkinliklerine katılma sıklığı ve tatillerini tarihi turistik yerde geçirme oranlarında artış görülmektedir. Bunun yanı sıra anne eğitim düzeyi arttıkça tatillerini memlekette geçirme oranında azalma görülmektedir.

Öğretmenlerin MEVCUT KONUMLARI

- Cinsiyetleri,
- Branşları,
- Görevdeki konumları,
- Servetleri (araba, konut vb.),
- Aylık gelirleri

açısından değişkenlik görülmekte midir (?) sorusu şu şekilde yanıtlanabilir.

- Kadın öğretmenlerin büyük çoğunluğunun kent erkek öğretmenlerin ise kır kökenli olduğu görülmektedir.
- Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre roman ve aile eğitimi hakkında kitaplar okuma oranı yüksek iken erkek öğretmenlerde bilim teknik ve akademik bilimsel kitap okuma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.
- Erkek öğretmenlerde avcılık vb etkinliklere katılma oranının kadın öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.
- Kadın öğretmenlerde doktora gitme sıklığının erkek öğretmenlere göre daha fazla olduğu görülmektedir.
- Sosyal alan öğretmenlerinin ve sınıf öğretmenlerinin yıllık kitap okuma oranının diğer branş öğretmenlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir.
- İşe, okula özel araçla gitme oranı özel okulda çalışan öğretmenler ile devlet kurumunda kadrolu çalışan öğretmenlerde yoğunluklu olarak görülmekteyken ücretli ve sözleşmeli öğretmenlerde bu oranın oldukça düşük olduğu görülmektedir.
- Özel okulda çalışan ve idareci olarak çalışan öğretmenlerin alış veriş vb etkinliklere katılma sıklığında birinci sırada yer aldığı görülmektedir.
- Sözleşmeli ve ücretli öğretmenlerin sağlık hizmetlerini yoğunluklu olarak devlet hastanelerinden karşıladığı görülmektedir.
- Ücretli ve özel okulda çalışan öğretmenlerde sendikaya üye olmama oranının yüzde yüze yakın olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye’de

eğitim iş kolunda özel sektörlerde sendikalaşmanın gelişmediğinin göstergesidir.

- Devlet kurumunda sözleşmeli çalışan öğretmenlerde sendika eylem ve etkinliklerine katılma oranının diğer konumlarda çalışan öğretmenlere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin EĞİLİMLERİ (algı, beklenti ve eğilimlerini)

- Eş tercihi (hangi sınıf-zümre, eğitim ve meslek grubundan vb. gibi),
- Çocuk tercihi,
- Çocukları için eğitim tercihi,
- Çocukları için meslek tercihi,
- Yerleşim tercihi,
- Konut tercihi,
- Tüketim tercihi (eşya ve sosyo-kültürel, spor, boş zaman vb. tercihleri)
- Sendika üyeliği,
- Etnodini ve seküler eğilimleri,
- Siyasal görüşleri

açısından değişkenlik görülmekte midir (?) ve öğretmenlerin mevcut konumlarının bu eğilimlere etkileri görülmekte midir (?) soruları şu şekilde yanıtlanabilir.

- Ortalama olarak öğretmenlerin yarıdan fazlasının kendi eğitim düzeyine yakın eş tercihinde bulunduğu görülmektedir. Öğretmenlerin eşlerinin eğitim düzeyi arttıkça hanelerinin aylık gelirlerinin de arttığı görülmektedir.
- Öğretmenlerin büyük oranının eşi memur vb statüde çalışmakta olup aylık gelirlerinin 3000 - 3500 TL dolayında olduğu görülmektedir.
- Öğretmenlerin eşlerinin eğitim seviyesi düştükçe otomobil sahibi olma oranlarının da düştüğü görülmektedir.
- Çocuk sayısı ikinin üzerinde olan öğretmenlerin genelinde kırı kökenli olduğu ve eşlerinin eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.
- Çocuğu olan öğretmenlerin ev ve otomobil sahibi olma oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

- Öğretmenlerin çocuk sayısı arttıkça, tatillerini tarih ve turistik yerde yapma oranlarının düştüğü görülmektedir.
- Öğretmenlerin aylık gelirleri yükseldikçe çocukları için özel okul tercih etme oranlarının da arttığı görülmektedir.
- Öğretmenlerde yaşadığı yerden memnuniyet oranının % 45 olduğu görülmektedir.
- Öğretmenlerin büyük bölümünün olanağı olsa daha konforlu bir evde yaşamayı istediği görülmektedir.
- Öğretmenlerin büyük bölümünün olanağı olsa daha konforlu bir hastanede tedavi görmeyi istediği görülmektedir.
- Öğretmenlerin büyük bölümünün alış veriş vb etkinliklere katılma sıklığının yüksek olduğu görülmekteyken müzik, sportif etkinlikler, avcılık vb etkinliklere katılma ve kahve/cafeye gitme düzeyinin çok düşük olduğu görülmektedir.
- Öğretmenler arasında sendika eylem ve etkinliklerine katılma oranının düşük olduğu görülmektedir.
- Eğitim Sen üyesi öğretmenlerde büyük oranda küçük kullanışlı ev tercih etme eğilimi görülürken, Eğitim iş sendikası üyesi olan ve sendika üyeliği olmayan öğretmenlerde konforlu ev tercih etme oranının yüksek olduğu görülmektedir.
- Sendikasız öğretmenlerin yıllık eğitim harcamalarının sendikalı öğretmenlere oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Sendikalar arasında ise yıllık eğitim harcamasında Eğitim İş sendikasının ilk sırada Eğitim Sen 'in ise ikici sırada yer aldığı görülmektedir.
- Sendikalar arasında etnodini eğilimlerin en yüksek olduğu sendikanın Eğitim Bir Sen en düşük sendikanınsa Eğitim İş olduğu görülmektedir.
- Öğretmenlerin yarıdan fazla kısmında etnodini eğilim görülürken, yarıya yakın kısmında seküler eğilim görülmektedir.
- Öğretmenlerin yaklaşık olarak üçte birlik oranında merkez sol eğilimi olduğu görülmektedir.
- Öğretmenlerin büyük oranı, Türkiye'nin eğitim sistemi ve okullarının ilk üç sorununu eğitim politikalarının yanlışlığı olarak görmektedir.

ÖĞRETMENLERİN YABANCILAŞMA DÜZEYLERİ

Öğretmenlerin

- Mesleğine,
- Öğrenciye,
- Kendine

Yabancılaşması açısından değişkenlik görülmekte midir (?) sorusu şu şekilde yanıtlanabilir.

- Öğretmenler meslekleriyle ilgili olumlu gördüğü üç özelliği sırasıyla, boş zaman olanağının olması, topluma faydalı bir iş yapıyor olmak ve yine üçüncü sırada topluma faydalı bir iş yapıyor olmak olarak görmektedir.
- Öğretmenler meslekleriyle ilgili olumsuz gördüğü üç özelliği sırasıyla, gelirin az olması, öğrencilerin okula ve derslere ilgisinin azalması ve yaptığı işin maddi ve manevi karşılığını alamamak olarak görmektedir.
- Öğretmenlerin üçte birinin yeniden tercih yapacak olsa kendi mesleğini seçeceği görülmektedir.
- Öğretmenler toplumda itibar gören üç mesleği sırasıyla doktorluk, öğretmenlik ve askerlik olarak görmektedir.
- Öğretmenlerin % 50'ye yakın kısmının öğrenciye, % 70'in üzerinde kısmının kendine ve mesleğine yabancılaşma yaşadığı görülmektedir. Öğretmenlerin mesleğine yabancılaşmasının bu kadar yüksek olduğu bir durumda öğretmenlerin mesleğini yeniden tercih etme oranının yüksek olması kanımızca ülkenin içinde bulunduğu nesnel koşullarda işsizlik sorununun yüksek olması, öğretmenliğin hala devlet güvencesinde bir iş olarak görüldüğü söylenebilir.

MEVCUT KONUMLARI İLE EĞİLİMLERİNİN BU YABANCILAŞMA DÜZEYLERİNE ETKİLERİ (Mevcut konumları ile algı ve beklentileri arasındaki farklılaşma düzeyi arttıkça, yabancılaşma düzeyleri de artmaktadır).

- Doğum yerleri,

- Ebeveyn eğitim ve meslekleri,
- Cinsiyetleri,
- Branşları,
- Görevdeki konumları,
- Servetleri (araba, konut vb.),
- Aylık gelirleri,
- Eş tercihi (hangi sınıf-zümre, eğitim ve meslek grubundan vb. gibi),
- Çocuk tercihi,
- Çocukları için eğitim tercihi,
- Çocukları için meslek tercihi,
- Yerleşim tercihi,
- Konut tercihi,
- Tüketim tercihi (eşya ve sosyo-kültürel. spor, boş zaman vb. tercihleri),
- Sendika üyeliği,
- Etnodini ve seküler eğilimleri,
- Siyasal görüşleri

açısından değişkenlik görülmekte midir (?) sorusu şu şekilde yanıtlanabilir.

Öğretmenlerin mevcut konumlarının belirleyicileri olan cinsiyet, branş, görevdeki konum, servet ve aylık gelirleri ve öğretmenlerin eğilimlerinin belirleyicileri olan eş tercihi, çocukları için eğitim tercihi, konut ve yerleşim tercihi, sendikal tercihi, siyasal eğilimleri, etnodini ve seküler eğilimleri ile öğretmenlerin kendine, mesleğine, öğrenciye yabancılaşması arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Yalnızca öğretmenlerin sağlık hizmetlerini özel hastanelerden karşılaması ile öğrenciye yabancılaşması ve yürüyüş vb etkinliklere katılma sıklığı ile kendine yabancılaşması arasında bir miktar anlamlı farklılık görülmektedir.

Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz; hipotezimizin tersine öğretmenlerin mevcut konumları ve eğilimlerinin öğretmenlerin yabancılaşma düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılığının olmadığıdır. Ancak zaten öğretmenlerin mevcut konum ve eğilimler olarak birbirine çok yakın ortak bir meslek zümresi olduğu, dolayısıyla aralarında önemli bir farklılaşmaya rastlanmayacağı da söylenebilir. Analizler de göstermektedir ki pek çok açıdan benzeşme bulunmaktadır. Öğretmenlerin kitle kültürünün etkisiyle de benzeştikleri, dahası niteliksel yoksunluk içerisinde oldukları da söylenebilir.

Tüm bu bulgulardan ORTAK özelliklerini toparlarsak öğretmenler;

- Köken olarak alt ve orta sosyo ekonomik gruplardan gelmekte,
- Eş tercihleri kendisi gibi üniversite mezunu ortanın altı ve orta sınıftan oluşmakta,
- Gelirleri itibariyle eşiyile birlikte ortanın altı grupta yer almakta,
- Çocukları için okul ve meslek tercihi elitleşmekte,
- Otomobil ve ev sahipliği eğilimi yüksek bulunmakta,
- Alış veriş etkinliklerine yaygın katılırken müzik, spor türü etkinliklere uzak kalmakta,
- 1/2'sinden fazlasının etnodini eğilimi yüksek, 1/3'ü merkez sol eğilim taşımakta,
- 1/2' si öğrencilerine, 2/3'si kendine ve mesleğine yabancılaşmış bulunmaktadır.

Aralarındaki FARKLILAŞMALAR da genel olarak toparlarsak;

- Annelerinin eğitime göre bazı yaşam alışkanlıklarında,
- Cinsiyete göre;
 - okuma oranı ve türü,
 - sağlık kurumları ve hizmetlerinden yararlanma,
 - idarecilik eğilimlerinde,
- İşe başlama yılı ve işteki konumlarına göre servet ve tüketimlerinde,
- Devlet – özel sektörde çalışmaya göre sendikalaşma ve toplumsal eylemlere katılmada,
- Ücretli – güvencesiz çalışma ile sendikalaşma oranları arasında,
- Kendi ve eşinin gelir artışı ile - otomobil sahipliği / - çocukları için okul arayışları arasında,
- Sendikalarına göre;
 - konforlu ev arayışı,
 - tüketim eğilimleri,
 - okuma alışkanlıkları,
 - etnodini eğilimleri
 - politik tercihleri arasında
- Lüks ve elit tüketim arayışları ile yabancılaşmaları arasında farklılıklara rastlanmaktadır.

Bu çalışma, çalışmanın ana hipotezi - Öğretmenlerin mevcut objektif durumları ile algı ve beklentileri farklılaşmakta olup, bu farklılaşma düzeyi hem sınıflarını ve küçük burjuva eğilimlerini hem de yabancılaşma düzeylerinin derecesini göstermektedir - temelinde öğretmenlerin sınıfsal analizi üzerine kurgulanmıştır ve veriler öğretmenin sınıfsal olarak küçük burjuva olduğunu göstermektedir. Bu bağlam üzerinde yapılan diğer bazı çalışmalarda da saha verileri benzer sonuçlar içermektedir. Bu noktada A. Gümüş'ün Sosyoloji Araştırmaları Dergisinde yer alan Güç, iktidar, Sınıf ve Statü Üzerine Bazı Tartışmalar -Mühendis ve Öğretmen Örneği- çalışmasında göstermiştir ki öğretmenlerin hemen tümü geçim olarak bir diğer sınıfa bağımlı durumda olup bu anlamda diğer gruplardan hem geçim, hem de kararlarında (para, servet, sahiplik ile) özerk değil. Yani iktidar veya üst sınıf değiller. Peki, öğretmenlere proleter denilebilir mi? Saf katıksız bir proleter grup da değiller, en azından proleter gibi eyleyen bir grup değiller. Bir tür sahte /sanal burjuva veya iktidar oldukları söylenebilir. İşin niteliği açısından "küçük burjuva/sahte burjuva/sınırlı mülklü ve sınırlı yetkili burjuva konumundalar. Geçim - refah şartları, mülkiyet durumları, çalışma şekil ve koşulları gibi özelliklere bakıldığında öğretmenlerin hemen tümü aslında emeğiyle geçimini sağlamaya çalışırken, yaptıkları işin niteliği açısından mevcut yapılanmada "üsttekilerin/yönetici azınlığın "(devlet ve burjuvazi) temsilcisi/yardımcısı/aracısı/ajanı konumunda olup, daha çok koordinatörlük, değer aktarımı ve denetimi gibi işlevlerde bulunmaktadır. Öğretmenler çoğunlukla üretimden çok hizmet ağırlıklı bir konumda bulunuyorlar ve doğrudan üretimde bulunmayan küçük burjuva grubunda yer alıyorlar ve çok önemli bir işlevi yerine getirmiş oluyorlar, artıdeğer üretiminin yeniden-üretimini sağlayan koşulların üretimi.

Bu tezin genel sonuçları olarak öğretmenlerin iktisadi olarak birbirlerine yakın olduğu, tercih ve eğilimler olarak da büyük oranda benzeştiği söylenebilir. Çalışma tarzları ve gelir tarzları açısından emekçi, yaptıkları işin niteliği ve eğilimleri açısından küçük burjuva oldukları söylenebilir.

5.2. Öneriler

Bu araştırma sonucunda iki düzeyde öneri sunulabilir. Bunlar uygulamaya yönelik öneriler ve yapılacak araştırmalara yönelik öneriler olarak bölümlendirilebilir.

Uygulamaya yönelik öneriler şu şekilde sayılabilir.

- Bu araştırmanın yanı sıra çeşitli meslek grupları üzerinde özgül araştırma, analiz ve yorumlara ihtiyaç bulunmaktadır.
- Bir şeyi değiştirmenin yolu onun farkında olmakla başlar düşüncesi ile, öğretmenlik meslek grubuna bir ayna tutularak öğretmenlerin kendilerine ve mesleklerine karşı farkındalık düzeylerini etkileyici, kendilerine ve mesleklerine bakışlarını değerlendirme şansı yaratıcı, buna paralel olarak öğrencilere karşı tutum ve davranışlarında da bir değişim yaratacağı düşüncesiyle öğretmenlerin kişisel ve mesleki verimliliğinin arttırılmasına katkı sunucu bilgilendirme çalışmaları yapılması uygun olacaktır.
- Öğretmenlere mesleki, kültürel, sanatsal, bilimsel ve hertürlü konuda farklı yönlerden gelişimlerini destekleyebilecek hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir.
- Yapılan analizlerde öğretmenlerin büyük bölümünün yeniden tercih yapsa özel yeteneğe dayalı, sanatsal bir bölüm seçmek istediği görülmüştür. Bu noktadan hareketle öğretmenlere yan alan niteliğinde özel yeteneğe dayalı bölümlerde eğitim olanağı sağlanarak bu alanlarda öğrencilere de aktarımda bulunma olanağı sağlanabilir. Bu durum öğretmenlerde mesleki doyum düzeyini arttırıcı olabilir.
- Bu çalışma öğretmenlerin sınıfsal konumlarını algılayışları üzerinde etkileyici olacaktır. Bu durumda öğretmenleri bir sınıf olarak kimin yanında yer alacakları sorusunun yanıtına götürecektir.
- Yapılan bu çalışma öğretmenlere örgütlülük düzeylerinin bir göstergesi olacaktır. Örgütlülüğün sınıfsal anlamda önemini gösterici bilgilendirici çalışmalar yapılması uygun olacaktır.
- Öğretmenlerin sosyal statülerini yükseltici, iş doyumunu sağlayıcı ve arttırıcı önlemler alınabilir.

Yapılacak araştırmalara yönelik öneriler şu şekilde sayılabilir.

- Türkiye’de kamu reformları ile köklü değişimler yapılmaktadır. Bu reformlar sonrası öğretmenlerin geçim ve refah şartları, çalışma şekil ve koşulları, mülkiyet durumları vb değişimler olacaktır. Öğretmenlerin mesleklerini algılayışları ve mesleki memnuniyet soruları geliştirilerek

yeniden uygulanabilir. Böylece öğretmenlerin mesleklerini algılayışlarında bir değişimin olup olmadığı gözlemlenebilir.

- Öğretmenlerin teknolojik yenilikleri ne derece takip edip etmedikleri konusu bu çalışmada eksik kalmıştır. Bu konuda araştırmalar yapılabilir.
- Bu paralelde yeni yapılacak çalışmanın anket soru sayısının azaltılması uygulama kolaylığı sağlayabilir.
- Yaptığımız çalışmada üç din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenine anket uygulandı. Yeni yapılacak çalışmada bu sayı arttırılabilir. Böylece öğretmenlerin etnodini eğilimleri daha iyi ölçülebilir.
- Öğretmenlerin etnodini ve seküler eğilimlerini ölçmek için hazırlanan sorular sınırlı kalmış olup, daha da geliştirilerek yeni uygulamalar yapılabilir. Böylece daha detaylı ölçülebilir hem de geçen süreçte öğretmenlerin bu eğilimlerinde bir değişimin olup olmadığı gözlemlenebilir.
- Öğretmenlerin özel okulda, dershanede, sözleşmeli çalışan ve kadrolu devlet kurumunda çalışan vb konumsal farklılıkları hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu durum temel alınarak araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Althusser, L. (1976). *Lenin ve felsefe*. (çev.:B. Aksoy, E. Tulpar ve M. Belge). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Althusser, L. (2002), *Marx için*. (çev.:I. Ergüden), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Alkan, Türker, Ergil, Doğu.(1980), *Siyaset psikolojisi: Siyasal toplumsallaşma ve yabancılaşma*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Anderson, P. (1988), *Gramsci hegemonya doğu/batı sorunu ve strateji*. (çev.: T. Günersel). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Aron, R. (1992). *Sınıf mücadelesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Aron, R. (1986). *Sosyolojik düşüncenin evreleri*. (çev. Korkmaz Alemdar). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Aron, R. (1973).*Toplum Bilim düşüncesinde ara akımlar: Pareto, Weber, Durkheim* Ankara, Kendi Yayınevi.
- Atılğan, G. (2001), Marx'ta ideoloji: kapitalizmin devrimci eleştirisinin bir olanağı. *Praksis Dergisi*, Sayı. 4, 11–34.
- Bauman, Z. (2002). *Sosyolojik düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bademci, V. (2001). *Türkiye'deki okullar ne işe yarar? Türkiye'nin anomi, yabancılaşma, ekonomik büyüme, demokratikleşme sorunlarına çözüm önerisi: tky temelli bir eğitimde yeniden yapılanma stratejisi*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Bayhan, V. (1997). *Üniversite gençliğinde anomi ve yabancılaşma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Belge, M. (1978). Önsöz, *ideoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (1. bs), içinde (7-21), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Berman, M. (1994). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. (çev.:Ü. Altuğ, B. Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bıçak Hasan, (1995), *Türkiye'de Öğretmenlik Mesleğinin Gelişim Süreci ve Konumu – Sakarya Örneği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)

- Bobbio, N. (1993). Gramsci ve sivil toplum kavramı. J. Keane (Der.), *Sivil Toplum ve Devlet, Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar*, (1. bs), içinde (91-118). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bottomore, T. (1997). *Frankfurt okulu*. (çev :A. Çiğdem), Ankara: Vadi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2006), *Pratik nedenler*. İstanbul:Hil Yayınları.
- Boyacı Adnan, (1999). *The Shifting Socio- Economic Status Of Teaching Profession: The Teachers İn Eskişehir (Öğretmenlik Mesleğinin Değişen Sosyo – Ekonomik Statüsü: Eskişehirdeki Öğretmenler)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)
- Breen, Richard (2005). *Foundations of a Neo-Weberian Class Analysis*. Approaches to Class Analysis içinde, (editör: Erik Olin Wright), Cambridge: Cambridge University Press.
- Coser, L. A. (2010). *Sosyolojik düşüncenin ustaları*. (çev : H. Hülür, S. Toker, İ. Mazman), Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Coşturoğlu, M. (1999). *Sosyal şizofreni ve yaratıcı düşünce üzerindeki baskısı*. Ankara: Güldiken Yayınları.
- Çelik, N. B. (2005). *Marx ve ideoloji*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Dahrendorf, R. (1976). *Class and class conflict in industrial society*. California: Stanford University Press.
- de Carvalho, M. E. P. (2000). *Rethinking family-school relations: A critique of parental involvement in schooling sociocultural, political, and historical studies in education*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Demir, N. K. (2004). *Televizyon reklamlarında yer alan ideolojiler ve toplumsal cinsiyetin inşası*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir. www.yok.gov.tr, 21.06.2012
- Demirhan, A. (1992). *Modernlik*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Diehl, Carl (1923). The life and work of max weber. *The Quarterly Journal of Economics*, 38(1), s: 87–107 <http://www.jstor.org/stable>, (Erişim Tarihi: 13.04.2012)
- Duke, V. ve Edgell, S. (1987). The operationalization of class in british sociology. *British Journal of Sociology*, 38, s.445–463.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Eagleton, T. (1985). *Eleştiri ve ideoloji*. (çev: E. Tarım ve S. Öztopbaş), İstanbul: İletişim.
- Edgell, Stephen (1998). *Sınıf*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Elma, C. (2003). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin işe yabancılaşması (Ankara İli Örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)
- Engels, Friedrich (1997). *İngiltere’de emekçi sınıfın durumu*. Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, Friedrich (1988). *Anti-Dühring*. Ankara: Sol Yayınları.
- Erikson, Robert; Goldthorpe, John H. (1992). *The constant flux: A study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Oxford University Press..
- Ergil, Doğu (1980). *Yabancılaşma ve siyasal katılma*. Ankara: Olgaç Yayınevi.
- Fayda F. Ş. (2010). *Öğretmenlerin yabancılaşma algıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Finn, Patrick J. (1999). *Literacy with an Attitude*. New York: State University of New York Press.
- Fromm, Erich (1982). *Sağlıklı toplum*. (çev: Y. Salman, Z. Tanrısever), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Foucault, M. (2000). Aydınlanma nedir?, *Toplumbilim Dergisi Aydınlanma Özel Sayısı*, 11, 69-76.
- Giddens, A. (1999a). *İleri toplumların sınıf yapısı*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Giddens, A. (2001). *Siyaset, sosyoloji ve toplumsal teori*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gorz, A. (1986). *Elveda proletarya*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Gramsci, A. (2007). *Hapishane defterleri felsefe ve politika sorunları seçmeler*. (çev: C.Adnan), İstanbul: Belge Yayınları.
- Gülören Ekrem, (2011), *Teknik Öğretmenlerde Mesleki Yabancılaşma- İzmir Örneği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Ün., Fen Bilimleri Enstitüsü Makine Eğitimi Anabilimdalı, www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)
- Gümüş A. (2004). *Sıkıştırılmış okullar*. Ankara: Eğitim Sen.
- Gümüş A. (2011). Güç,İktidar,Sınıf ve Statü Üzerine Bazı Tartışmalar –Mühendis ve Öğretmen Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(14), 110.
- Güngör, E. (1992). Önsöz. (içinde Raymond Aron), *Sınıf Mücadelesi*, İstanbul: Dergah Yayınları.

- Gün Bilal, (2000). *İlköğretim ve ortaöğretimdeki öğretmenlerinin öğretmenlik mesleğine bakışları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsef ve Din Bilimleri Anabilimdalı, www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)
- Hall, S., Lumley, B. ve McLennan, D. (1985). *Siyaset ve İdeoloji "Gramsci"*. (çev: S. Emrealp), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Hançerlioğlu Orhan (1993). *Toplumbilim sözlüğü*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Kaya, A. (2004). İdeolojiden ideolojiye yolculuk: Düş bilimciden kimlik bilime. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 28, 67-82.
- Kazancı, M. (2003). Althusser ile ideoloji üzerine yapılmamış bir söyleşi. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2, 37-54.
- Kızıltan, G. S. (1986). *Kişinin silinen yüzü: çağımızda yabancılaşma sorunu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Koluçak İ. (2010). *Kültür endüstrisi ve ideoloji:Hollywood ve Steven Spielberg sineması örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Karahisar Üniversitesi, Afyon Karahisar. www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)
- Laclau, E. ve Mouffe, C. (1992) *Hegemonya ve sosyalist strateji*. (çev: A. Kardam, D. Şahiner), İstanbul: Birikim.
- Larrai, (1995). *İdeoloji ve kültürel kimlik*. (çev: N. N. Domaniç), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Lefebvre, H.(1996). *Marx'ın sosyolojisi*. İstanbul:Sorun Yayınları.
- Lenin, V. İ. (1968). *Ne yapmalı*. (çev:M. Kabagil), Ankara: Sol Yayınları.
- Lipset, Seymour M., Bendix Reinhard (1951). Social status and social structure: A re-examination of data and interpretations: I. *The British Journal of Sociology*, 2, 150-168, <http://www.jstor.org/stable>, (Erişim Tarihi: 14.04.2012)
- Lukács, G. (2006). *Tarih ve sınıf bilinci*. (çev: Y. Öner), İstanbul: Belge Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). *Türkiye'de toplum ve siyaset makaleler 1*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2003). *Önsöz*. (içinde Max Weber), Sosyoloji Yazıları, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1995). *İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. (1979). *Felsefenin Sefaleti*. (çev: A. Kahraman), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1986). *Kapital Birinci Kitap: Kapitalist Üretimin Eleştirel bir Tahlili*. (çev: A. Bilgi), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1996). *Fransa'da sınıf savaşmaları 1848 – 1850*. Ankara: Sol Yayınları.

- Marx, K. (2006). *Kapital*. (Cilt: III), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2003). *1844 El Yazmaları*. (çev: M. Belge), İstanbul: Brikim Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (1992), *Alman İdeolojisi*. (çev: S. Belli), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (1992). *Kapitalizm öncesi ekonomi biçimleri*. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (1998). *Komünist manifesto*. Ankara: Sol Yayınları.
- Mercan, M. (2006). *Öğretmenlerde örgütsel bağlılık örgütsel yabancılaşma ve örgütsel vatandaşlık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar. www.yok.gov.tr, 21.06.2012
- Mészáros, I. (1970). *Marx's theory of alienation*. London: Merlin Press.
- McLellan, D. (1999). *İdeoloji*. (çev: B. Yıldırım), İstanbul: Doruk Yayınları.
- Oskay, Ü. (1983). Popüler kültürün toplumsal ortamı ve ideolojik işlevleri üzerine. K. Alemdar ve R. Kaya (Der.), *Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar* (1. bs) içinde (163-206), Ankara: Savaş Yayınevi.
- Oskay, Ü. (2000). *Tek kişilik haçlı seferleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Öngen, T. (1996). *Prometus'un sönmeyen ateşi günümüzde işçi sınıfı*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Özbek, S. (2003). *İdeoloji kuramları*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Pappenheim, F. (2002). *Modern insanın yabancılaşması: Marks'a ve Tönnies'e dayalı bir yorum*. (çev: Salih Ak), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Parlak, İ. (2005). *Türkiye'de ideoloji – eğitim ilişkisi: erken cumhuriyet dönemi tarih ve yurt bilgisi ders kitapları üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış doktora Tezi, Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)
- Petrovic, G. (1972). Alienation. *The Encyclopedia of Philosophy*. 1-2.
- Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Polat, S. A. (2009). *Toplumsal sınıflar ve eğitim*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)
- Rosenthal, M ve Yudin, P. (1980). *Materyalist Felsefe Sözlüğü*. (çev: E. Aytekin ve A. Çalışlar), İstanbul: Sosyal Yayınları
- Silier, Y. (2007). *Özgürlük yanılsaması: Rousseau ve Marx*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Silverman, K. (2006). *Görünür dünyanın eşiği*. (çev: A. Onacak), İstanbul: Ayrıntı

Yayınları.

- Soysal, A. (1997). *Örgütlerde yabancılaşmaya ilişkin teorik ve uygulamalı bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. www.yok.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.06.2012)
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*. (çev: O. Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Timuçin, A. (2008). *Yabancılaşma sorununa genel bakış*. <http://www.felsefelik.com/felsefedunyasi>, (Erişim Tarihi: 12.4.2012)
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş toplum bunalımı: Anomi ve yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticaret Akademisi Yayınları
- Turner, B. (1997). *Eşitlik*. Ankara: Dost Yayınları.
- Üşür, S. S. (1997). *İdeolojinin serüveni yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Walker, D. ve Gray, D. (2007). *Historical dictionary of marxism*. Maryland: Scarecrow Press.
- Weber, M. (1968). *Economy and society I*. New York: Bedminster Press.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Weber, M. (2002). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Weber, Max (2003). *Sosyoloji yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Williams, R. (1990). *Marksizm ve edebiyat*. (çev: E. Tarım), İstanbul: Adam Yayınları.
- Williams, R. (2005). *Anahtar sözcükler*. (çev: S. Kılıç), İstanbul: İletişim Yayınları
- Wright, E. O. (1976). Class boundaries in advanced capitalist societies. *New Left Review*, 98, 3–41.
- Wright, Erik Olin (1979). *Class structure and income determination*. London: Academic Press Inc.
- Wright, E. O. (1985). *Classes*. London: Verso.
- Zizek, S. (1999). *İdeolojinin yüce nesnesi*. İstanbul: Metis Yayınları.

EK-1: Anket Formu

Öğretmenlerin Mevcut Konumları, Algı ve Beklentileri Üzerinden Bir Değerlendirme

Değerli öğretmenler Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Yüksek Lisans öğrencisiyim. Bu anket aracılığıyla topladığımız veri ile Adana'daki öğretmenlerin mevcut konumlarını, algı ve beklentilerini açığa çıkarmayı; bu bağlamda çalışma aracılığı ile de öğretmenlerin farkındalık düzeylerine katkı sunmayı ve daha sonra yapılacak çalışmalara kaynaklık etmeyi umuyoruz.

En doğru yanıt size uygun düşen ve görüşlerinizi yansıtan yanıttır. Kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Yaklaşık yirmi beş dakikanızı alacağız. Eksiksiz bir şekilde doldurmanız analizin güvenilirliği açısından önemlidir. Ayırdığınız zaman, gösterdiğiniz duyarlılık ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi
Yüksek Lisans Öğrencisi **Zahide Turan Aslan**

Formu Dolduranla İlgili Bilgiler

Cinsiyetiniz?	0. Erkek....() 1. Kadın....()
Yaşınız?	1. 25 ve Altı..() 2. 26-30..() 3. 31-35..() 4. 36-40..() 5. 41 Yaş +..()
Medeni durumunuz?	1. Bekar..() 2. Ayrılmış.....() 3 .Evli.....() 4.()Eşi vefat etmiş
(Evli ise)Kaç çocuğunuz var?	1 Hiç yok...() 2 .Bir...() 3 İki...() 4 . Üç...() 5 .Dört +....()
Öğretmenliğe İlk Başlama Yılıınız?	(Yılı Yaz).....
Şu Andaki konumunuz?	1() Devlet kurumunda idareci 2...() Devlet kurumunda sözleşmeli öğretmen 3() Devlet kurumunda kadrolu öğretmen 4() Dershanede Öğretmen 5() Özel okulda öğretmen 6() Diğer.....
Çalıştığınız Kurumun Adı	

Doğum yeriniz	
Doğduğunuz yerleşim yeri	1.() İl merkezi 2.() İlçe merkezi 3.() Bucak,nahiye 4() Köy 5.() Yurt dışı
Hangi Branş Öğretmenisiniz?	
Hangi semtte, mahallede oturuyorsunuz	

12 Annenizin, babanızın (evli iseniz) eşinizin eğitim durumu nedir? (en son bitirdiği okul) En son nereye kadar okudu?

	Anneniz	Babanız	Eşiniz (Evli ise)
1) Okur yazar değil			
2) Okula gitmedi fakat okur yazar			
3) İlkokul terk			
4) İlkokul Mezunu (5 Yıllık)			
5) İlköğretim/Ortaokul Mezunu (8 Yıllık)			
6) İmam Hatip Lisesi Mezunu			
7) Ticaret Lisesi Mezunu			
8) (Kız-Erkek) Meslek Lisesi Mezunu			
9) Lise/Anadolu/ Fen/ Kolej Mezunu (11-12 Yıl)			
10) 2 Yıllık Yüksekokul			
11) 4 Yıllık Açık Öğretim			
12) 4-5 Yıllık Üniversite			
13) Mastır (Y. Lisans)			
14) Doktora			
Diğer (yazınız)			

13. Annenizin, babanızın (evli iseniz) eşinizin işi nedir? (emekli ise ESKİ işi)

	Anneniz	Babanız	Eşiniz (Evli ise)
1) Hiç çalışmadı			
2) İşsiz/İş arıyor			
3) Ev hanımı (ev kadını)			
4) İşçi Emeklisi (SSK)			
5) Esnaf Emeklisi (BAĞKUR)			
6) Memur Emeklisi (Emekli Sandığı)			
7) Başkasının Yanında SSK'lı olarak Büro Çalışanı ve Pazarlamacı (Banka Memuru, Sigortacı, İlaç Pazarlamacısı vb. gibi)			
8) Polis veya asker (Polis, Komiser, Astsubay, Subay vb.)			
9) Küçük Memur (Emekli Sandığı Sekreter, Hemşire vb. gibi)			
10) Memur (Emekli Sandığı Öğretmen, Doktor, Müdür/Amir vb. gibi)			
11) Başkasının yanında Orta Düzey Yönetici (Mühendis, Yönetici vb.)			
12) İşyeri Sahibi- Küçük Esnaf (Bağ-Kur Bünyesinde, Tuhafiye, Berber, vb. gibi iş sahibi)			
13) İşyeri Sahibi- Büyük Esnaf (Şirket Sahibi, Tüccar, Toptancı, Müteahhit, Mağaza Sahibi vb. iş sahibi)			
14) Kendi İş- Serbest Meslek (Muayenehane Sahibi, Büro Sahibi, Mali Müşavir, Noter, Eczacı, Dişçi, Avukat, Mühendis vb. gibi)			
Diğer (ne olduğunu kısaca yazınız)			

14. KENDİNİZE VEYA EŞİNİZE ait olarak aşağıdakilerden hangilerine sahipsiniz? (olanları işaretleyiniz)

	0.Yok	1.Var	(Varsa)Kaç adet
1.Özel otomobil			
2.Şehirde mülk ev			
3.Sahilde ev			
4.Köy (dağ, yayla) evi			
5.Mülk işyeri/ofis			
6.Arsa			
7.Tarla/bağ-bahçe			
8.Diğer			

15.(Varsa)aracınızın marka ve yılı..... ,

16. Partime/ kısmi zamanlı herhangi bir ek gelir getirici iş yapma durumunuz

1.()Hayır çalışmıyorum
2.() Küçük bir ek iş (maaşımın çeyreği kadar)
3.() Maaşımın yarısı kadar gelir getirici bir iş
4.() Maaşım kadar veya daha fazla gelir getirici ek işler

17.HANENİZİN AYLIK ortalama geliri ne kadar? (Her türlü geliri- maaş, faiz, kira vb. hepsi dahil)

1.()1.500-1.999
2.()2.000-2.499
3.()2.500-2.999
4.()3.000-3.499
5.()3.500-3.999
6.()4.000-4999
7.()4500 ve üstü

18.(Kira veriyorsanız)YILLIK ne kadar kira veriyorsunuz?TL

Kira vermiyorum ()

19.AYLIK ne kadar fatura geliyor? (Toplam kaç TL?)

	Var sa,Toplam Miktarı (TL)		
Elektrik	0.() Yok 1.() Varsa.....TL	Kablolu tv,...vb	0.() Yok 1.() Varsa.....TL
Su	0.() Yok 1.() Varsa.....TL	İnternet	0.() Yok 1.() Varsa.....TL
Sabit telefon	0.() Yok 1.() Varsa.....TL	Mağazalara	0.() Yok 1.() Varsa.....TL
Cep telefonu	0.() Yok 1.() Varsa.....TL	Kredi kartı	0.() Yok 1.() Varsa.....TL

20.(Son bir yılı göz önünde bulundurursanız) YILLIK gelirinizin harcama dağılımını gösteriniz.

1.() Eğitim.....(TL)
2.()Sağlık.....(TL)
3.()Konut.....(TL)
4.()Gıda.....(TL)
5.()Giyim.....(TL)
6.()Tatil.....(TL)
7.()Diğer ,(TL)

21.Aşağıdaki etkinlikleri ne sıklıkla yapabiliyorsunuz?

	0 Hiç	Son yıl 1-2 kez	Son üç ayda 1-2 kez	Ayda 1-2 kez	Haftalık 1-2 kez	5 Hemen her gün
Bilgisayar-İnternet kullanma						
Sinemaya gitme						
Konsere gitme						
Tiyatroya gitme						
Opera ve baleye gitme						
Camiye, cem evine gitme						
Futbol/ Basketbol/ Voleybol oynama						
Yürüyüş yapmak						
Yüzme						
Plates, jimnastik, tenis..vb						
Avcılık ,atıcılık,dağcılık, yelken,su kayağı...vb yapmak						
Balık tutma						
Gitar, saz ..vb enstrüman kullanmak						
Piyano, keman kullanmak						
Bowling, briç , golf..vb oyunları oynamak						
Satranç, dama oynamak						
Kahvehaneye/cafelere gitme						
Kağıt oyunu, okey, tavla vb.						
Alkol/içki kullanma						
Ailece dışarıda yemek						
Arkadaşlarla dışarıda yemek						
Metro, Real, Carrfoursa ziyareti						
Diğer (lütfen farklı etkinliklerinizi belirtiniz 1..... 2..... 3.....						

22. Tatillerinizi geçirme biçimlerinizi işaretleyiniz.

1()Evde geçirme
2()Memlekette geçirme
3()Turistik, tarihi tatil gezi
4()Yurtdışı gezi

23. İşe giderken ulaşımınızı ne ile karşılıyorsunuz?

1.()Okul servisi
2.()Özel aracım
3.()Arkadaşların özel aracı
4.() Dolmuş, halk otobüsü veya belediye otobüsü
5.() Diğer.....

24. Sağlık hizmetlerinizi hangi kurumlardan karşılıyorsunuz?

1. () Bağlı bulunduğum aile hekimliği
2.() Devlet hastaneleri
3.() Araştırma hastanesi
4.() Özel sağlık kabinleri, orta ölçekli özel hastaneler
5.() Tam teşekküllü özel hastaneler

25. (çocuğunuz varsa) Çocuğunuzu hangi okul öncesi eğitimi kurumuna gönderetnodiniz veya gönderiyorsunuz?

1.() Okul öncesi eğitime göndermedim
2.() Devlet anaokulu yarım veya tam gün
3.() Özel kreş, anaokulu
4.() Özel okula bağlı anaokulu

26.(çocuğunuz varsa) Çocuğunuzu hangi ilk öğretime gönderetnodiniz veya gönderiyorsunuz ?

1.()Devlet okulu
2.() Özel okul

27.(çocuğunuz varsa) Çocuğunuzu hangi ortaöğretime gönderetnodiniz veya gönderiyorsunuz

1.()Meslek ve Teknik liseler
2.()Devlet Genel Lise
3.()Devlet Anadolu Lisesi
4.()Devlet Fen Lisesi
5.()Özel Anadolu veya Fen Lisesi
6.()Özel Genel Lise

28.(Üniversite çağında çocuğunuz varsa) Gittiği üniversite. 1.çocuk..... 2. çocuk.....

3.çocuk.....

29. (Üniversite çağında çocuğunuz varsa) Gittiği bölüm. 1. çocuk..... 2. çocuk.....

3.çocuk.....

30. (Okula giden çocuğunuz varsa) Çocuğunuzu aşağıdaki etkinliklere gönderetnodiniz veya gönderiyor musunuz?

	0.Hayır	1.Evet		0.Hayır	1.Evet
Özel ders			Etüde		
Dershaneye			Okul kursuna		

31. Olanağınız olsaydı çocuğunuzu hangi okul ve üniversiteye gönderirsiniz?

1.()Devlet okulları, devlet üniversiteleri

2.() Özel okul Özel üniversite
3.() Yurt dışında

32.Olanak olsa evinizin niteliğinin nasıl olmasını isteretnodiniz?

1.() Müstakil yerleşik mahallede
2.() Apartman dairesi
3.() Müstakil dubleks
4.() Özel güvenli site
5.() Diğer.....

33.Olanak olsa kaldığınız evin niteliğinin nasıl olmasını isteretnodiniz?

1.()Mümkün olsa her şeyin en lüksünü isterim
2.()Lüks, büyük bir ev tercih ederim
3.() Küçük kullanışlı bir ev tercih ederim

34. Olanak olsa nerede yaşamak isteretnodiniz?

1.()Şu an yaşadığım yerde
2.()Memleketimde
3.() Daha büyük bir kentte (Ankara, İstanbul...vb)
3.() Yurt dışında
4.()Diğer.....

35. Olanak olsa sağlık hizmetlerinizi hangi kurumlardan karşılamak isteretnodiniz?

1.()Devlet hastaneleri
2.()Üniversite ve araştırma hastaneleri
3.()Özel ve konforlu hastaneler

36.Son bir yılda kaç kitap okudunuz?

1.()Okumadım	2.()1 kitap	3.()2-3 kitap
4.()4-5 kitap	5.()6-10 kitap	6.()11 ve daha fazla

37.Hangi tür kitapları okumayı tercih ediyorsunuz?

1.()Aksiyon, Bilim kurgu
2.()Roman,öykü
3.()Aile eğitimi
4.()Anı- seyahatname
5.()Bilim teknoloji
6.()Şiir kitapları
7.()Etnodini kitaplar
8.()Akademik,bilimsel araştırma
9.() Mesleki
10.Diğer.....

38.Haftalık-Aylık) Bilim-sanat-edebiyat dergisi alıyor musunuz?

1.()Hayır, hiç
2.()Birini düzenli alıyorum
3.() Düzenli değil fakat birini alıyorum
4.()İki ve daha fazla alıyorum
5.() Düzenli değil fakat İki ve daha fazlasını alıyorum

39. Günlük düzenli gazete alıyor musunuz?

1.()Hayır 2.()Evet, birini 3.()Evet, iki ve daha fazla

40.İnternette gazete okuyor musunuz?

1.()Hayır 2.()Evet, birini 3.()Evet, iki ve daha fazla

41.Günlük kaç saat televizyon izliyorsunuz? (Yaklaşık).....saat

42.İzlediğiniz televizyon programlarını izleme sıklığınıza göre işaretleyiniz

	0.Hiç	Nadiren	Zaman zaman	Çoğu zaman	4.Her zaman
1.() Haberler ve haber programları					
2.() Bilim,sanat,siyaset içerikli tartışma programlar					
3.() Belgesel programları					
4.() sinemalar					
7.() diziler					
8.() yarışmalar					
10.() Magazin programları					
11.()Müzik programları					
12.()Diğer.....					

43.Ne kadar sıklıkla bir doktora başvuruyorsunuz?

1.()Hemen hiç
2.()Yılda bir-iki defa
3.()Son üç ayda bir-iki defa
4.()Ayda iki-üç veya daha sık

44. Üye olduğunuz sendika var mı? (Varsa ismini yazınız)

1.()Sendika üyeliğim yok
2.()Eğitim Sen
3.()Türk Eğitim Sen
4.() Eğitim Bir Sen
5.()Eğitim İş
6.()Diğer.....

45. Sendikaların eylem ve etkinliklerine katılma sıklığınız nedir?

1.() Hiç katılmadım
2.()Nadiren katılırım
3.()Zaman zaman katılırım
4.()Çoğu zaman katılırım

46. 2009 Mart'ındaki Yerel Seçimlerde il genel meclisi için hangi partiye oy verdiğinizi söylemek ister misiniz?

1.() AKP
2.() CHP
3 MHP
4.() Saadet
5.() DP
6.() DTP
7.() Diğer sağ bir parti
8.() Diğer sol bir parti
9.() Oy kullanmadım
10.() Bu soruya yanıt vermek istemiyorum
11 Diğer (yazınız).....

47.Bugün seçim olsa, yine aynı şekilde mi oy verirsiniz?

1.() Evet, aynı şekilde
2.() Kararsızım
3.() Hayır, farklı şekilde
4.() Oy kullanmamıştım

48. SİZE GÖRE Türkiye’de eğitim sistemi, okul ve öğrencilerin ilk üç sorunu nedir?

- 1.sorun.....
- 2.sorun.....
- 3.sorun

49.

	0.Hiç katılmıyorum	1.Nadiren	2.Kısmen	3.Katılıyorum	4.Çok katılıyorum
Kendi ait olduğum grupların diğerler gruplardan daha başarılı olmasını beklerim.					
Her insanın önce kendi ülke ve milleti ile dayanışması normaldir.					
Kendi inançlarımızı öne almamız gerekiyor					
Öğrencilerin kendilerini hangi etnik kimlikte ifade edip etmediği öğretmeni ve okulu ilgilendirmez					
Öğrencilerin kendilerini hangi dil ile ifade edip etmediği öğretmeni ve okulu ilgilendirmez.					
Geldiği köken ve kimliğini kaybeden değerlerini de kaybeder.					
Kökenine bağlı olmayan kişiler de iyi bir şekilde yaşayabilir.					
Her insan, etnodininin gereklerini sürdürmeli.					
İnsan etnodini bir inancı olmaksızın da iyi olabilir.					
Bağlı bulunduğum etnodininin gereklerini yerine getiririm					
Öğrencilerin inanıp inanmaması okulu ve öğretmeni ilgilendirmez					

50.Son günlerinizi (son bir-iki ayı) dikkate alırsanız, aşağıdaki durumları yaşıyor musunuz?

	0 Hiçbir zaman	1 Nadiren	2 Zaman zaman	3 Çoğu zaman	4 Her zaman
Ders saatleri vereceklerime yetmiyor.					
Ders saatini doldurmak her zaman mümkün olmuyor					
Okulda kendimi enerji dolu hissediyorum					
Öğrencilerle birlikte olmaktan haz alıyorum					
Kendimi ders anlatırken mutlu hissediyorum					
Öğrencilerle iletişim kurmakta sorun yaşıyorum					
Çocuklar/gençler bencil					
Öğrenciler plan,program bilmiyor					
Öğrencilerin çoğu derslere hiç hazırlıklı değil					
Okulda geçirdiğim zamanın anlamlı geçtiğini düşünüyorum					
Okulda kendimi değerli ve anlamlı hissediyorum					
İlk fırsatta çalıştığım yeri,okulu değiştirmeyi düşünüyorum					
Öğrencilere verdiğim bilgilerin, yerini bulduğunu ve anlamlı olduğunu düşünüyorum					
Kendi yaşamımı kendim şekillendiriyorum.					
Günlük yaşam içinde savrulup gidiyoruz.					
Kendimi yaşamın getirdiği sorunlar karşısında çözücü durumda görüyorum					
Yaşamdan zevk alarak verimli çalışıyorum					
Kendimi yaşantımda üretici görüyorum					

51.Mesleğinizle ilgili olumlu gördüğünüz ÜÇ özelliği işaretleyiniz.

1.() Boş zaman , olanağının olması, tatillerinin fazla olması
2.() İnsanlarla iletişim halinde olunması
3.() Belli bir yaş grubuyla çalışılıyor olması
4.() Toplumda belli bir statüsünün olması
5.() Topluma faydalı bir iş yapıyor olmak
6.() Öğretmenin kişisel eğitimini devam ettirmeye olanak sağlayan bir iş olması
7.() Diğer.....

52.Mesleğinizle ilgili olumsuz gördüğünüz ÜÇ özelliği işaretleyiniz

1.() Gelirinin az olması
2.() Kalıplaşmış bir sistem üzerine kurulu olması, tek tip uygulamalar olması
3.() Toplumda yeterli saygınlığının olmaması
4.() Öğrencilerin okula ve derslere ilgilerinin azalmış olması
5.() Yaptığın işin maddi ve manevi karşılığını alamamak
6.() Diğer

53. Yeniden tercih yapacak olsanız, aşağıdaki mesleklerden hangisini seçersiniz?(en çok istediğiniz BİRİNİ işaretleyiniz)

1.()Öğretmenlik
2.()Doktorluk
3.()Avukatlık
4.()Mühendislik
5.()Güzel sanatlarda bir bölüm,Özel yetenekle alan bir bölüm
6.()İşletme,iktisat
7.() Diğer.....

54. Sizce toplumda hangi üç meslek daha fazla itibar görüyor?

1.()Doktorluk
2.()Öğretmenlik
3.()Mühendislik
4.()Askerlik
5.()Polislik
6.()Medyada çalışmak
7.()Özel şirkette çalışmak
8.()Diğer.....

Teşekkürler

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Zahide TURAN ASLAN
Doğum Yeri- Doğum Tarihi : Van-Erciş/1974
E-Posta : zahideturanaslan@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

(2009-2012) : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Adana.
(1994-1998) : Lisans Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Mersin.
(1989-1991) : Lise, Adana Erkek Lisesi –Adana.
(1985-1988) : Ortaokul, Beş Ocak Ortaokulu-Adana.
(1982-1987) : İlkokul Nuri ve Zekiye Has İlkokulu-Adana.

İŞ DENEYİMİ

(1998-2012) : Devlet kurumunda kadrolu Felsefe Grubu öğretmeni olarak çalışmaktayım.